



HØGSKOLEN  
I BERGEN

---

BERGEN UNIVERSITY COLLEGE

Empowerment og Housing first  
- Om mennesker i en boligsosial  
modell -

Empowerment and Housing first  
- About Individuals in a Housing  
Programme -

**Gunhild Meen**

**Mastergradsoppgave i samfunnsarbeid  
Institutt for sosialfag og vernepleie  
Høgskolen i Bergen**

**Innleveringsdato: 12.08.2015**

## Sammendrag

Forfatter: Gunhild Meen, [peronieps@gmail.com](mailto:peronieps@gmail.com)

Tittel: Empowerment og Housing first – Om mennesker i en boligsosial modell  
Mastergradsoppgave i Samfunnsarbeid, august 2015. Høgskolen i Bergen, Institutt for sosialfag og vernepleie.

Nøkkelord: Boligsosialt arbeid, Housing first, samfunnsarbeid, empowerment, sosial deltakelse.

Jeg har mottatt stipend fra Husbanken for å skrive en mastergradsoppgave i samfunnsarbeid om boligsosialt arbeid. *Housing first* er et prosjekt i Bergen kommune. Dette er en boligsosial modell som bygger på at deltakerne skal oppleve valgfrihet og selvbestemmelse, verdier som kan knyttes til *empowerment*.

Oppgavens problemstilling er: *Hva er empowerment i Housing first?* Empowerment er et begrep som kan forstås på ulike måter. Jeg har sett på hvordan empowerment i Housing first kommer til uttrykk på tre ulike nivå: Hvordan empowerment kommer til syne gjennom rapporter og strategiplaner som beskriver modellen, hvordan Housing first- teamet legger til rette for deltakernes empowerment og hvordan deltakerne opplever å være self- empowered. Jeg har gjort en dokumentanalyse av rapporter og retningslinjer satt av myndighetene, som omhandler bolig- og ruspolitikk. I tillegg har jeg gjennomført et fokusgruppeintervju av Housing first-teamet, og jeg har intervjuet deltakere.

Studien viser at deltakerne i Housing first er self-empowered både ut fra en terapeutisk tilnærming til begrepet, men ut fra forståelsen innenfor samfunnsarbeid. Likevel kan det oppstå noen utfordringer i å sette begreper som selvbestemmelse og valgfrihet ut i praksis i modeller og systemer som innbefatter mennesker. Selv om empowerment kan sees som en målsetting med Housing first-modellen, kan det være andre forhold ved modellen som er med å innskrenke deltakerens muligheter for empowerment.

## Abstract

Author: Gunhild Meen, [peronieps@gmail.com](mailto:peronieps@gmail.com)

Title of thesis: Empowerment and Housing First – About Individuals in a Housing Programme.

Master's thesis in Community Work, august 2015. Bergen University College, Department of Social Work and Social Education.

Key words: Social Housing, Housing first, Community Work, Empowerment, Social Participation.

I have received a scholarship from Husbanken to write a master's thesis about Social Housing. *Housing First* is an ongoing project in Bergen. This is a social housing programme with an intention to give the participants experiences of freedom of choice and self-determination. These are values based on *empowerment*.

Empowerment as a term can be understood in several different ways. The aim of this thesis is to examine how empowerment for the participants in the Housing First-model is expressed on three different levels. The first level tells about the governmental authorities attempt to describe empowerment through reports and strategic plans. I have analyzed these documents, to see how they describe terms that can be related to empowerment. The second level tells how the Housing First-team facilitates empowerment for the participants. I collected these data by arranging a focus group interview with the team. The third level describes how the participants experience to be self-empowered. These perspectives were communicated to me through individual interviews with participants from the project.

My study shows that the participants can be self-empowered in a therapeutic perspective, as well as in the perspective of Community Work. Nevertheless, challenges may arise when terms like self-determination and freedom of choice are being practiced in systems and housing programmes which involve people. Even though Housing First aims to develop self-empowered participants, some parts of the structure of the model may limit their possibilities for empowerment.

## Forord

Da jeg gikk i tredjeklasse på vernepleie på Høgskolen i Bergen hadde vi noen timer med undervisning i samfunnsarbeid. Her fikk vi og vite at det skulle starte opp masterstudie i dette faget. Jeg likte samfunnsarbeidfaget så godt at jeg har visst at jeg på ett eller annet tidspunkt ville begynne på dette masterstudiet. Nå er jeg snart ferdig med disse to årene som mastergradsstudent. Jeg har lært mye, og fått tilført mange nye perspektiver som jeg vil ta med meg videre.

Jeg vil først og fremst takke alle informantene som har bidratt i denne oppgaven. De har vært hjelpsomme på alle måter. Housing first teamet har, i tillegg til å dele av sine erfaringer i fokusgruppen, hjulpet meg å komme i kontakt med deltakere i prosjektet. De har også gitt meg mange nyttige tips om litteratur relatert til Housing first. De tre deltakerne som har bidratt fortjener og en stor takk. De har invitert meg hjem til seg, og delt sine historier med meg. Det har vært en glede å bli kjent med dem.

Jeg vil rette en stor takk til Tobba, Helge, Kjell som har formidlet faget på en inspirerende måte. Jan Kåre har vært en inspirerende lærer, i tillegg til en hjelpsom veileder på denne oppgaven. Ole Bjørn skal takkes fordi han har lært meg viktigheten av både kildekritikk og verdien av tydelige litteraturhenvisninger. Mine medstudenter Charlotte, Elisabeth og Ingrid A. skal og ha en stor takk for deres nyttige og konstruktive innspill på sluttseminaret. Jeg vil takke Husbanken for stipendet jeg har fått tildelt, og Kari og Kjetil på Uni Rokkansenteret for at de ga meg god hjelp med å komme i gang med skriveprosessen.

Jeg vil og takke folkene på Botreningscenteret som har holdt meg inne i varmen som (en noe overbetalt) ekstravakt, til tross for at jeg tok ut permisjon for å gjennomføre mastergraden. Jeg vil og gi en stor takk til min nærmeste familie fordi de gjennom disse to årene har vært engasjert i det jeg holder på med, og lest gjennom oppgavene jeg har skrevet både ut fra interesse og for å gi meg innspill på det språklige. Min kjære Johs skal også ha en enorm takk, fordi han har støttet meg på alle mulige måter gjennom hele prosessen.

## Innholdsfortegnelse

<b>KAPITTEL 1: Innledning</b> .....	<b>7</b>
Bakgrunn for valg av tema .....	7
Kunnskapsstatus .....	9
Forskningsspørsmålet og formål med studien .....	10
Oppbygning av oppgaven .....	11
<b>KAPITTEL 2: Boligsosialt arbeid og Housing first</b> .....	<b>13</b>
Hva er boligsosialt arbeid? .....	13
Det boligsosiale arbeidets oppgaver .....	14
Noen boligsosiale modeller brukt i arbeid med rusavhengige .....	17
<b>Housing first</b> .....	<b>18</b>
Bakgrunn fra USA.....	19
Kritikk.....	20
Den bergenske konteksten.....	22
<b>KAPITTEL 3: Samfunnsarbeid og empowerment</b> .....	<b>25</b>
Teorier om systemmakt (power over).....	26
<b>Samfunnsarbeid</b> .....	<b>28</b>
Gramsci og Freire .....	28
Fire hovedkategorier i samfunnsarbeid .....	31
Relevans, deltakelse og kritisk bevissthet .....	32
<b>Empowerment</b> .....	<b>35</b>
Empowerment som etablering av motmakt .....	36
Terapeutisk empowerment .....	38
Samfunnsarbeideren og terapeuten.....	40
<b>Rusavhengige som en marginalisert gruppe</b> .....	<b>41</b>
Livet som rusavhengig.....	42
Undertrykte eller avvikere?.....	44
<b>KAPITTEL 4: Metode</b> .....	<b>47</b>
Forforståelse.....	47
<b>Kvalitativ metodetriangulering</b> .....	<b>49</b>
Dokumenter som kilde.....	50
Uformelle intervju.....	50
<b>Gjennomføringen - utvalg, innsamling og analyse</b> .....	<b>52</b>
Dokumenter og rapporter som kilde .....	52
Samtalen med Housing first teamet .....	53
Samtalene med deltakerne.....	55
Refleksjoner omkring utvelgelsen .....	56
Analysen.....	58
<b>Etikk</b> .....	<b>59</b>
<b>Metodiske refleksjoner – reliabilitet og validitet</b> .....	<b>61</b>
<b>KAPITTEL 5: Om systemer som forholder seg til mennesker</b> .....	<b>62</b>
Modeller og mennesker .....	62
Oss og dem i systemet .....	64
<b>Begrepsjungelen</b> .....	<b>66</b>
Deltakelse som mål eller middel?.....	68
Begreper satt i praksis .....	70
<b>Housing first som en ambulerende institusjon</b> .....	<b>73</b>
Makt og avmakt.....	74
<b>Hvor stor rolle spiller Housing first egentlig?</b> .....	<b>79</b>
<b>Refleksjon</b> .....	<b>81</b>

<b>KAPITTEL 6: Identitet og valg .....</b>	<b>83</b>
<b>Housing first som en sosial konstruksjon. ....</b>	<b>83</b>
To historier om samme person: Et liv eller en case.....	84
<b>Valg .....</b>	<b>88</b>
Å velge sin bo-historie.....	89
En bo-historie om maktesløshet.....	91
Å velge Housing first.....	92
De som sa nei .....	94
<b>Refleksjoner .....</b>	<b>95</b>
<b>KAPITTEL 7: Bolig .....</b>	<b>96</b>
<b>Å besøke deltakerne - fra space til a sense of place .....</b>	<b>96</b>
<b>Hva er en bolig? .....</b>	<b>98</b>
Å velge hvordan en vil bo i Housing first.....	100
<b>Å mestre boforholdet .....</b>	<b>102</b>
Praktiske gjøremål.....	103
Boligen som samhandlingsarena.....	104
<b>Nabolaget som arena for samhandling og stigmatisering .....</b>	<b>105</b>
Stigma .....	108
<b>Boligens begrensinger .....</b>	<b>111</b>
<b>Refleksjon .....</b>	<b>112</b>
<b>KAPITTEL 8: En refleksjon på tre nivåer.....</b>	<b>113</b>
<b>Kort fortalt.....</b>	<b>113</b>
<b>Empowerment top down.....</b>	<b>114</b>
<b>Mellom barken og veden.....</b>	<b>116</b>
<b>«Jeg må jo få lov å bestemme over meg selv. Det har jeg jo alltid gjort» .....</b>	<b>117</b>
Mestring eller motmakt?.....	118
<b>Hvor går veien videre? .....</b>	<b>120</b>
<b>Litteratur .....</b>	<b>123</b>
<b>Vedlegg.....</b>	<b>129</b>

## KAPITTEL 1: Innledning

Jeg er vernepleier og har jobbet med mennesker med rusavhengighet siden 2006, en gruppe jeg føler et stort engasjement for men som mange ganger kan oppleves som vanskelig å hjelpe. Jeg har videreutdanning i boligsosialt arbeid og studerte dette fordi jeg har opplevd bolig som svært viktig i arbeidet med rusavhengige. Dette fordi det på mange måter var lettere for meg å nå de som hadde bolig fremfor de som stod uten. De siste syv årene har jeg jobbet på Botreningsssenteret i Bergen kommune. Dette er et botiltak for rusavhengige som ønsker å endre sin livssituasjon. I denne jobben har jeg opplevd at noen har vansker med å finne seg til rette i sin bolig og at enkelte skrives ut av tiltaket og mister boligen sin på grunn av at de har vansker med å ivareta boforholdet sitt, selv med hjelp fra oss ansatte.

Jeg er nå student ved mastergradsprogrammet i *samfunnsarbeid* ved Høgskolen i Bergen. Jeg fikk interesse for samfunnsarbeid da jeg gikk siste året på vernepleien. Denne interessen ble vekket igjen da jeg studerte boligsosialt arbeid. Henriksbø og Sudmann (2011, s. 52) forankrer samfunnsarbeid i et menneskesyn der de ser menneskene som *kreative, kompetente og handlende aktører som selv kan bedre sine muligheter for sosial deltakelse og endre sine livsbetingelser*. Jeg opplever at mange av de verdiene som ligger til grunn for samfunnsarbeid kan brukes i arbeidet med rusavhengige. Mitt syn på rollen jeg har i min jobb har også endret seg noe etter at jeg begynte på masterstudiet i samfunnsarbeid. Fra å se på meg selv som en som skal hjelpe mennesker til et bedre liv, opplever jeg det nå også som viktig å bygge på den kunnskapen og de ressursene som allerede finnes både i gruppen og hos den enkelte. Jeg tenker at samfunnsarbeid kan være en måte å styrke posisjonen i samfunnet for rusavhengige som gruppe.

### Bakgrunn for valg av tema

Med min bakgrunn med videreutdanning i boligsosialt arbeid og arbeidserfaring med rusavhengige i bolig, var valg av tema for denne oppgaven klart ganske tidlig. Jeg har blitt innvilget mastergradsstipend fra Husbanken, og rekruttert av Uni Rokkansenteret til å skrive en mastergradsoppgave i samfunnsarbeid som er relevant for Husbanken. Økt bosetting av vanskeligstilte på boligmarkedet er en av Husbankens oppgaver. Jeg lærte om *Housing first* da jeg tok boligsosialt arbeid. Jeg syntes dette hørtes ut som et

godt tiltak, og håpet da at dette var noe Bergen kommune ville satse på. Housing first er nå et pågående prosjekt i Bergen kommune som er initiert av Husbanken.

Prosjektet beskrives på følgende måte på kommunens internettsider:

*Housing first er et prosjekt som har startet opp i Bergen og som skal gi ca. 50 bostedsløse og vanskeligstilte en bolig som første ledd i veien mot et bedre liv.(...). Målet er at vel 50 personer skal få nøkkel til sin egen leilighet i løpet av tre år. Type bolig og oppfølging er individuelt, og basert på personens egne behov. Aktuelle deltakere velger selv om de ønsker å delta i prosjektet. Myndiggjøring av deltager gjør ham eller henne til hovedpersonen i eget liv og erfaring fra andre land viser at det gir en mer stabil livsstil og økt verdighet. Leieforholdet inngås mellom deltaker og utleier på ordinære vilkår. Et tverrfaglig og tverretatlig team er opprettet for å følge opp både deltagere og utleiere (Bergen kommune 2014)*

Housing first startet opp i Bergen høsten 2013, og retter seg mot mennesker med rusavhengighet. Prosjektet er et samarbeid mellom Husbanken, Helse Vest og Bergen kommune. I samsvar med FNs menneskerettserklæring, bygger også Housing first på at bolig er en menneskerettighet (Ulfrstad 2011 s. 201). Housing first nevnes i *Bolig for velferd. Nasjonal strategi for boligsosialt arbeid* (Departementene 2014- 2020 s. 24). Strategien påpeker at bolig er et grunnleggende behov for alle og en forutsetning for å klare å ta tak i andre utfordringer i livet. Strategiplanen understreker at visjonen for det boligsosiale arbeidet er at *alle skal kunne bo godt og trygt*. Det offentlige skal bistå folk, som ikke klarer seg på egen hånd, å ivareta et boforhold der målet er at man skal *mestre eget liv* uten at man skal gjøre seg kvalifisert eller fortjent til denne hjelpen. I følge planen *må* alle bo og alle *kan* bo dersom de får riktig hjelp (Departementene 2014- 2020, s. 16).

*Myndiggjøring* av deltakerne i Housing first står sentralt i Bergen kommunes beskrivelse av prosjektet. Økland (2012, s.11) oversetter *empowerment* til myndiggjøring i sin bok om samfunnsarbeid i boligsosialt arbeid. Ulfrstad (2011 s. 202) hevder at det er klare paralleller mellom Housing Firsts målsetting på individnivå og empowerment. Empowerment er et begrep som er brukt på mange ulike områder. Askheim (2012) knytter begrepet opp mot både markedsbasert



konsumenttenkning, helse- og sosialfaglig arbeid og samfunnsarbeid der de ulike tilnærmingene til begrepet inneholder ulike verdier.

### **Kunnskapsstatus**

Oppgavens tematikk kan sees som samfunnsmessig relevant fordi det nå er en nasjonal satsning på Housing first i Norge. Modellen oppstod i USA, der prosjektet ”Pathways to Housing” fra begynnelsen av 1990-tallet var utgangspunktet for Housing first modellen. Dette prosjektet ga boliger og tjenester til bostedsløse mennesker med rusavhengighet og psykiske lidelser (Ulfrstad 2011, s. 202-203) Housing first er en modell innenfor *boligsosialt arbeid*, og går bort fra den tidligere tenkningen om at man skal kvalifisere eller gjøre seg fortjent til egen bolig (Rambøll 2012, s.6)

I en av Housing first i Bergens brosjyrer rettet mot mulige deltakere (se vedlegg 1), oppsummeres målsettingene for prosjektet med at de vil få til en *rask stabilisering av den bostedsløse i permanent og egnet bolig*. De vil gi *individet tilpasset støtte gjennom tverretatlig og tverrfaglig oppfølging og ambulant og fleksibel oppfølging*. Oppfølgingen skal være knyttet til deltakeren, og ikke boligen. I tillegg fremheves *myndiggjøring av deltaker gjennom valgfrihet og brukerstyring* som en målsetting. I *Bolig for velferd* (Departementene 2014- 2020, s. 16) beskrives bolig som et grunnlag for å kunne oppnå god livskvalitet. I rapporten nevnes Housing first som et tiltak for å motvirke bostedsløshet. Dyb and Johannessen (2013, s. 191-193) spør seg i rapporten *Bostedsløse i Norge 2012- en kartlegging*, om satsningene for å motvirke bostedsløshet ikke har gitt resultater siden antall bostedsløse har vært stabilt siden forrige kartlegging. De gir noen mulige forklaringer på hvorfor antallet kan ha holdt seg stabilt, men hevder likevel at bostedsløshet er en offentlig oppgave som vanskelig lar seg løse en gang for alle og påpeker at oppmerksomheten omkring bostedsløshet må opprettholdes.

I Rambøll sin rapport *Housing first- muligheter og hindringer for implementering i Norge* (2012) pekes det på tre elementer som har blitt særlig lagt vekt på, som både kan være til hinder men og kan gi muligheter for implementering av modellen i Norge. Disse elementene beskrives som *tilgang til bolig, møte med beboer* og

*organisering av bo-oppfølging* (Rambøll 2012, s. 1). Det pekes på forhold som kan være med å bidra til at metoden fungerer slik som ønsket. Det nevnes imidlertid *ikke* om det er egenskaper eller ressurser ved deltakerne selv som kan være med å bidra til at prosjektet blir vellykket. Det kan dermed være naturlig å spørre hvordan deltakerne gis mulighet til å styre prosessen.

Både Rambøll (2012) sin rapport og Ulfrstad (2011, s. 213-218) peker at det er flere studier av Housing first i USA som viser at en høy andel av beboerne tilknyttet prosjektet har beholdt sin bolig over lang tid. I tillegg har man registrert betydelige samfunnsøkonomiske kostnadsbesparelser ved at metoden har ført til blant annet mindre bruk av hospits og færre sykehusinnleggelser og institusjonsopphold. På det individuelle plan har deltakere i prosjektet rapportert om økt livskvalitet. Dette på grunn av at de blant annet ikke lenger trenger å bekymre seg for hvor en skal bo den neste natten, og dermed kan konsentrere seg om andre forhold i livet (Rambøll 2012 s. 8-9). Det er ikke lett å måle effekten av deltakernes rolle for å kunne oppnå slike resultater, gitt at disse resultatene stemmer. Men det kan være interessant å se på brukerperspektivet og deltakernes opplevelse av å være med i prosjektet.

### **Forskningsspørsmålet og formål med studien**

Jeg har valgt følgende problemstilling til min oppgave: *Hva er empowerment i Housing first?* Med dette ønsker jeg å se hvordan empowerment og myndiggjøring uttrykkes på system- profesjons- og deltakernivå. Finner man de samme betydningene eller er det ulike opplevelser av hva det vil si å være myndiggjort. Underspørsmål vil være å se på problemstillingen ut fra tre nivåer: Hvordan kommer empowerment til syne gjennom rapporter og strategiplaner som beskriver modellen? Hvordan legger Housing first- teamet til rette for deltakernes empowerment i prosjektet? Og på hvilke måter opplever deltakerne å være self-empowered? I oppgaven omtaler jeg de tre nivåene hovedsakelig som *dokumentene, teamet og deltakerne*.

Hvordan det boligsosiale arbeidet utføres, kan sees som en kontinuerlig prosess. Tjenesteapparatets føringer fattes gjennom politiske vedtak sentralt. Utformingen av de ulike hjelpetiltakene påvirkes av administrative forhold, økonomi, faglig skjønn og grad av medvirkning fra brukerne. I hvilken grad tjenestene fungerer, kommer frem

gjennom de som jobber der, fra brukere av tjenestene og gjennom forskning (Thyness 2004, s. 15). Jeg har valgt problemstillingen fordi jeg har interesse for Housing first modellen, særlig når det gjelder hva som ligger i myndiggjøring og brukerstyring - ord som går igjen i beskrivelsen av prosjektet. Jeg ønsker å finne konkrete eksempler på hva dette innebærer og om deltakernes opplevelser av dette har direkte tilknytning til å være med i Housing first.

## Oppbygning av oppgaven

### **Kapittel 2: Boligsosialt arbeid og Housing first**

I kapittel 2 gir jeg en avklaring av noen begreper som er sentrale i oppgaven. Dette er begreper som *boligsosialt arbeid* og *vanskeligstilte på boligmarkedet*. Jeg gir også en presentasjon av *Housing first* som boligsosial modell, med utgangspunkt i hvordan modellen oppstod i USA, kritikk av modellen og hvordan den er organisert i Bergen,

### **Kapittel 3: Samfunnsarbeid og empowerment**

Her gir jeg en introduksjon av hva samfunnsarbeid er, ved blant annet å si noe om bakgrunn og om sentrale begreper innen for denne tenkningen. Empowerment er et av begrepene som står sentralt i samfunnsarbeid. Samtidig kan empowerment også forstås som et terapeutisk begrep. Den terapeutiske tilnærmingen til empowerment kan synes å stå sentralt i Housing first modellen. Jeg gir derfor en presentasjon av hva som ligger i både den terapeutiske forståelsen, og betydningen av begrepet innenfor samfunnsarbeid. Avslutningsvis sier jeg noe om hvordan man kan forstå rusavhengige både som undertrykte og som avvikere i samfunnet, siden rusavhengige er den gruppen Housing first i Bergen retter seg mot.

### **Kapittel 4: Metode**

Her forteller jeg om min egen bakgrunn og forforståelse av oppgavens tematikk. Jeg beskriver hvordan jeg metodisk har gått frem for å innhente og analysere data for å belyse problemstillingen. Jeg har samlet inn data gjennom dokumentanalyse av rapporter og retningslinjer satt av Stortinget og regjeringen, samt Bergen kommune som omhandler bolig- og ruspolitikk. Jeg har i tillegg gjennomført et fokusgruppeintervju av de ansatte i Housing first teamet og hatt dybdeintervjuer med

tre av deltakerne. Jeg beskriver og etiske refleksjoner jeg har gjort meg underveis i prosessen.

### **Kapittel 5: Om systemer som forholder seg til mennesker**

Dette er det første kapittelet som presenterer empiri. Jeg begynner med å si noe om utfordringen med å jobbe med modeller som involverer mennesker. Videre peker jeg på hvordan *oss-dem-* tematikken tydeliggjøres når man jobber i, eller er brukere av et system. I dette kapittelet presenterer jeg de mest sentrale funnene fra dokumentanalysen. Funnene handler om hvordan dokumentene og rapportene jeg har analysert forklarer begreper som omhandler valgfrihet og selvbestemmelse. Jeg sier også noe om hvordan Housing first teamet setter begrepene ut i praksis. Housing first modellen kan på noen måter sees på som en slags ambulans institusjon, og jeg peker på hvordan deltakerne kan oppleve forholdet mellom makt og avmakt gjennom modellen.

### **Kapittel 6: Identitet og valg**

Her beskriver jeg hvordan Housing first kan forstås som en slags sosial konstruksjon. Deltakernes identitet kan formes av at de utgjør en del av denne sosiale konstruksjonen. Samtidig er det lite som forener deltakerne hvis man tar utgangspunkt i hvordan de forteller om seg selv. Hvordan ens identitet kan formes er en sentral tematikk i dette kapittelet. I tillegg ser jeg på hvordan de valg deltakerne har tatt har vært med å forme deres bolighistorier.

### **Kapittel 7: Bolig**

Her beskriver jeg hvordan jeg opplevde å møte deltakerne i deres hjem. Jeg presenterer og funn som omhandler det å *mestre et boforhold*, både med tanke på praktiske oppgaver og når det gjelder hvordan man skal forholde seg til naboer. Jeg avslutter kapittelet med å gi noen perspektiver på hvordan et nabolag både kan sees på som en arena for samhandling og for stigmatisering.

### **Kapittel 8: En refleksjon på tre nivåer**

Her oppsummerer jeg sentrale funn, og gir noen refleksjoner omkring hvordan disse funnene kan knyttes til de ulike forståelsene av empowerment. Jeg har brukt underspørsmålene knyttet til problemstillingen for å synliggjøre de ulike nivåene.

Avslutningsvis peker jeg på hvilke spørsmål som kan være interessante å undersøke videre med utgangspunkt i empirien jeg har funnet.

## **KAPITTEL 2: Boligsosialt arbeid og Housing first**

Dette kapitlet omhandler boligsosialt arbeid, arbeid som retter seg mot såkalt *vanskeligstilte på boligmarkedet*. Dette er personer som ikke har mulighet til å skaffe seg egen bolig eller som ikke klarer å opprettholde et tilfredsstillende boforhold på egenhånd. Det kan være mennesker som står uten egen bolig eller som står i fare for å miste den boligen de har. Det kan også være mennesker som bor i uegnet bolig eller bomiljø (Departementene 2014- 2020, s. 8). Jeg vil først si noe om hva boligsosialt arbeid er, og deretter beskrive noen boligsosiale modeller som retter seg mot rusavhengige. Videre gir jeg en presentasjon av Housing first, den boligsosiale modellen som denne oppgaven dreier seg om. Presentasjonen omhandler modellens bakgrunn og hvordan den er organisert i Bergen. Jeg vil også peke på sider av modellen som er blitt kritisert.

### **Hva er boligsosialt arbeid?**

Housing first er en modell innenfor *boligsosialt arbeid*. I *Bolig for velferd* defineres boligsosialt arbeid slik: *Boligsosialt arbeid handler både om å skaffe boliger til vanskeligstilte på boligmarkedet og styrke den enkeltes mulighet til å mestre boforholdet. (...) De operative oppgavene handler om å gi råd, veiledning, skaffe egnede boliger, tildele økonomisk støtte, iverksette bo- og nærmiljøtiltak og gi oppfølging og tjenester i hjemmet.* (Departementene 2014- 2020, s. 8).

Dyb, Solheim mfl. (2004) hevder at det ikke finnes noe enkel forklaring på hva som fører til at folk har problemer i boligsituasjoner, og derfor kan man heller ikke finne enkle løsninger på denne typen problemer. Man kan forklare slike problemer enten ved å se på strukturelle forhold eller ved å peke på egenskaper ved individet. Samfunnet er i stadig endring, og de strukturelle utviklingstrekkene er ofte med på å sette betingelsene for hva man ser på som en tilfredsstillende bosituasjon. Samtidig tar den boligsosiale praksisen ta hensyn til de ulike hjelpebehovene individene har, perspektiver som også innlemmes i boligstrategien (s.12-14).

Det er flere ulike aktører som bidrar inn i det boligsosiale arbeidet. Strategiplanen *Bolig for velferd* (Departementene 2014- 2020) peker på at boligsosialt arbeid skal være på dagsorden hos både stat og kommune, og samle og målrette den offentlige innsatsen for de som er vanskeligstilte på boligmarkedet. Kommunene skal ha hovedansvaret. Flere ulike direktorater bidrar til at innsatsen iverksettes og Husbanken koordinerer arbeidet. Fylkesmannen representerer staten og skal følge opp vedtak, mål og retningslinjer satt av Stortinget og regjeringen. I tillegg bidrar fylkesmannen i forvaltningen med tilskudd rettet inn mot det boligsosiale arbeidet (s. 10-14).

Husbanken har vært en viktig bidragsyter i den statlige boligpolitikken ved at de har vært delaktige i iverksettelsen av en rekke tiltak for å nå boligpolitiske målsettinger. Husbanken ble opprettet i 1946, og skulle være et formelt forvaltningsorgan styrt fra Kommunaldepartementet som skulle bidra med finansiering til boligbygging i etterkrigstiden. I perioden fra 1970 og frem til i dag, har Husbankens mandat endret seg fra å være et organ som skulle rette seg mot ”hele folket” til å være et slags boligpolitisk verktøy rettet mot vanskeligstilte (Sørvoll 2011, s. 17-19). Boligpolitikken handler i dag i større grad om *det å bo*, i tillegg til selve boligen. I dette ligger blant annet i hvilken grad boligen gir muligheter for samfunnsdeltakelse (Ulfrstad 2007, s. 84-88). For å gi et eksempel, handler stortingsmeldingen *Morgendagens omsorg* om strategier for hvordan samfunnet kan møte den nye eldregenerasjonen. Når det gjelder boligpolitikk, handler Stortingsmeldingens kapittel 6 om boligens rolle og hvordan man gjennom boligsosialt arbeid kan bidra til at de eldre opplever mestring og deltakelse i samfunnet (Meld. St. 29 2012-2013, s. 99-106).

### **Det boligsosiale arbeidets oppgaver.**

I *Rom for alle* (NOU 2011:15) forklares boligsosialt arbeid som *det kommunene gjør for å sikre vanskeligstilte på boligmarkedet en trygg bosituasjon*. (s.112)

Kommunen har både operative og strategiske oppgaver. De operative oppgavene består av boliganskaffelse, økonomisk støtte til å betjene boustgifter og oppfølging i bolig. De strategiske oppgavene kan omhandle å fastsette mål for de ulike virke-

midlene som tas i bruk, å fremskaffe økonomiske midler og å avgjøre hvordan de ulike oppgavene skal løses. I tillegg innebærer de strategiske oppgavene å evaluere effekten av arbeidet.

Mange vanskeligstilte har behov for økonomisk støtte til å betjene bostøtte (NOU 2011:15, s.112). Husbanken skal være med å styrke kommunenes forutsetninger i arbeidet med vanskeligstilte på boligmarkedet. Økonomiske virkemidler som bostøtte, tilskudd til etablering og startlån er økonomiske støtteordninger som Husbanken har ansvaret for (Departementene 2014- 2020, s. 35). Kommunene skal medvirke til å skaffe bolig til de som er vanskeligstilte på boligmarkedet. Midlertidige boliger er en del av disse tjenestene (NOU 2011:15, s.112, Departementene 2014- 2020, s. 20). NAV- kontorene skal så langt det er mulig iverksette tiltak for å sikre en overgang til varig botilbud for de som bor midlertidig. En stor andel av de som er bostedsløse over tid har problemer knyttet til rus og psykiske lidelser. I *Bolig for velferd* (Departementene 2014- 2020) hevdes det at bolig, behandling, oppfølging og muligheter for arbeid eller aktivitet henger uløselig sammen for denne gruppen. Strategien søker å stimulere til at det etableres flere botilbud for denne gruppen, og at brukervedvirkning skal stå sentralt i utformingen av slike (s. 17).

Det er en liten andel av den norske befolkningen som er langtidsleiere. Av langtidsleierne er det en overrepresentasjon av såkalt vanskeligstilte på boligmarkedet. Kvaliteten på private utleieboliger er ofte dårlig og husleien er høy (Departementene 2014- 2020, s.21) Et virkemiddel kommunene kan bruke for å følge opp ansvaret for å skaffe boliger til vanskeligstilte er å tildele kommunalt disponerte utleieboliger. En utfordring mange kommuner har, er at de ikke har mange nok utleieboliger til å dekke behovet. I tillegg samlokaliseres ofte de kommunale utleieboligene. Husbanken vektlegger at normalisering og integrering skal fremmes, når de innvilger tilskudd til slike boligløsninger. I dette ligger at boliger til vanskeligstilte ikke får et institusjonsliknende preg og at det ikke skal være for mange kommunale boenheter plassert på samme sted. Det å plassere boenheter i såkalte ordinære bomiljøer kan, i følge *Bolig for velferd* være med å ivareta prinsippene om integrering og normalisering (Departementene 2014- 2020, s. 20). Når det kommer til Husbankens vektlegging av normalisering og integrering ved at det ikke blir en opphopning av boliger til vanskeligstilte, så kan dette i følge Dyb, Solheim mfl. (2004) sees på som

en strukturell ordning der hensikten er å bidra til sosial integrasjon. Sosial integrasjon forklarer forfatterne som sosialt liv. Det er relasjoner mellom mennesker som danner et fellesskap. De spør seg i denne sammenheng om hvor stor betydning den fysiske integreringen har for å skape sosial integrasjon mellom mennesker i et nabolag, eller om det heller kan være med å danne ytterligere skille mellom folk (s. 154-155).

I noen bo-områder finner man store, sammensatte og vedvarende levekårsutfordringer. For å motvirke negativ utvikling av slike bo-områder kreves det en felles innsats fra både stat og kommune gjennom en samfunnsplanlegging som kan være med å forebygge og å redusere en opphoping av sosial ulikhet. *Bolig for velferd* (Departementene 2014- 2020) påpeker at kommunene må legge til rette for god kvalitet på både boliger og nærmiljø. Ved å ha kommunale utleieboliger som ligger spredt, kan man forhindre at det blir større bo-områder der befolkningen har levekårsproblemer. I den forbindelse må kommunen skaffe seg oversikt over befolkningens helsetilstand og de ulike faktorene som spiller inn på denne (s. 27-28).

Oppfølging i bolig er en forutsetning for mange for å klare å mestre bo- og livssituasjonen. Oppfølgingen kan variere ut ifra den enkeltes behov (NOU 2011:15, s.112). Kommunene melder om at vanskeligstilte på boligmarkedet ofte har behov for hjelp på flere områder utover det å skaffe seg et sted å bo. Strategiplanen *Bolig for velferd* (Departementene 2014- 2020) peker på oppfølging og tjenester i hjemmet som en viktig del av et helhetlig behandlingsforløp. Oppfølgingen kan bestå av råd og veiledning når det gjelder rettigheter og plikter i det å være leietaker og om hvordan forholde seg til naboer. Det kan også handle om elementer som å få oversikt og kontroll over økonomi, opplæring og rutiner på renhold i boligen, daglige gjøremål, innkjøp, kosthold, personlig hygiene, rusmestring og fysisk og psykisk helse. Bruk av individuell plan for dem som har bruk for langvarige og koordinerte tjenester nevnes her. En slik plan skal gjenspeile brukerens behov, ønsker og mål, der for eksempel hjelp til å skaffe og/ eller beholde en bolig kan være ett av målene (s. 23-24). Strategiplanen foreslår også økt bruk av ACT- team (Assertive Community Treatment). Dette er team bestående av ulike fagpersoner med høy kompetanse som skal levere helhetlige helse- og omsorgstjenester. ACT- teamet oppsøker, treffer og følger opp brukerne der de er istedenfor at brukeren skal møte på et kontor med timeavtale (s. 23 -24).



## Noen boligsosiale modeller brukt i arbeid med rusavhengige

Før jeg går nærmere inn på Housing first, kan de være nyttig å beskrive noen andre modeller som har vært brukt i arbeidet mot bostedsløshet blant rusavhengige. Som nevnt kan det handle om både strukturelle forhold og individuelle forhold som gjør at mennesker har problemer med å ivareta et boforhold, slik at de ender opp som bostedsløse.

Trappetrinnsmodellen er én modell brukt mot bostedsløshet. Prinsippene i denne modellen bygger på at de hjemløse trinnvis skal kvalifisere seg til egen bolig med ordinær leiekontrakt. Man starter på første trinn som kan være en bolig i form av et natthjem eller hospits. Videre kan man bevege seg til neste trinn, ved å følge spesialkontrakter knyttet til de ulike trinnene. Slike spesialkontrakter omhandler beboernes rettigheter. Disse rettighetene utvides etter hvert som man beveger seg opp ”trappen”. Trinn to kan være såkalte treningsleiligheter som er preget av at man er der på en prøvetid for å se om beboeren kan kvalifisere seg til neste trinn. Slik fortsetter man til man har nådd det øverste trinnet (Dyb, Solheim mfl. 2004, s. 98-99). Skog Hansen og Øverås (2007, s. 98-99) skriver at trappetrinnsmodellen sitt utgangspunkt var en tanke om at denne skulle sikre en gradvis økning i personens boevne. Dette ved å vise at de klarte å tilpasse seg regler, overholde forpliktelser og få kontroll på sin rusbruk. På denne måten skulle beboerne vise at de kunne bo, før de fikk seg en permanent bolig. Evalueringer av modellen viser at mange aldri klarer å komme seg oppover trappen, men blir værende på det laveste trinnet. Dyb, Solheim mfl. (2004, s.100) viser til Ingrid Sahlin sin utgivelse fra 1996, *På gränsen til bostad. Avvisning. Utvisning. Spesialkontrakt.*, der hun hevder at tiltak med trappetrinns-modell viser seg å ha større preg av sanksjoner enn av hjelp. Modellen kan virke demoraliserende ved at man får bekreftet at man ikke egner seg til å bo i egen bolig. Den strider og mot tenkningen innenfor samfunnsarbeid som er en tilnærming der endringen skal skje nedenfra og opp, der de det gjelder peker på hva som begrenser deres muligheter for sosial deltakelse, jfr. Økland (2012, s. 12).

Kjedemodellen er en annen tilnærming som har vært brukt i det boligsosiale arbeidet. Her etableres det en rekke tiltak som har begrenset varighet (Skog Hansen og Øverås 2007, s. 99). Målet med denne modellen er etablering i egen bolig og baserer seg på et

kjede av bo- og hjelpetiltak som er tilpasset det nivået den enkelte befinner seg på. Slik skal man gradvis bygges opp mot tilvenning til en tilværelse i egen bolig (Dyb, Solheim mfl. 2004, s. 94-95).

Normaliseringsmodellen tar utgangspunkt i at alle skal ha et permanent botilbud og at kommunen skal besørge at den enkelte får de tjenestene han eller hun trenger for å kunne bli boende (Skog Hansen og Øverås 2007, s.99). Tanken er at uansett hvilke problemer beboeren har, har han eller hun like stort behov for bolig og sosial støtte som andre. Meningen er ikke at personen skal normaliseres, men det settes inn tiltak som skal normalisere relasjonen mellom personen og samfunnet. Denne modellen tar utgangspunkt i at det er strukturelle forhold i samfunnet som skaper boligvanskene, men forutsetter ikke at alle kan bo uten nødvendig hjelp og støtte. Metodene og tjenestene i seg selv skal bidra til at personen skal kunne bli boende. Derfor er et viktig premiss i normaliseringsmodellen at man skal kunne flytte inn i egen bolig med en gang (Dyb, Solheim mfl. 2004, s. 90-91).

Bo-oppfølgingsmodellen er en modell som startet opp i Bergen kommune i 2005 (Bergen kommune 2005). Den retter seg mot personer med rusmiddelproblemer som bor i midlertidige botilbud og som er uten behandling eller rehabiliteringsopplegg. Den retter seg også mot personer som er i en situasjon der det ikke regnes *som realistisk å bo uten tilsyn og/eller er i ferd med å miste kommunal leiekontrakt på grunn av rusadferd.* (s. 10) Modellen skal gi et tilbud uten at det ligger noe krav om rehabiliteringsopplegg. Formålet skal være å *bedre levekårene til leietakerne ved at de får en stabil bosituasjon med individuelt tilpasset oppfølging.* (s. 10)

### **Housing first.**

Housing first er, som jeg nevnte innledningsvis, et prosjekt innenfor det boligsosiale arbeidet. Prosjektet er initiert av Husbanken. Housing first bygger på mange av de samme prinsippene som normaliserings-modellen og bo-oppfølgingsmodellen. Rapporten *Forklaringer på bostedsløshet* (Dyb, Johannessen mfl. 2013, s.196) anbefaler Housing first som en modell som kan gi et tilbud til de mest utsatte bostedsløse. Strategiplanen *Bolig for velferd* (Departementene 2014- 2020) omtaler Housing first som en modell som er ment for de mest vanskeligstilte og bygger på et

utgangspunkt om at *bolig er et grunnleggende behov som alle har. Først når dette grunnleggende behovet er dekket, kan beboeren være i stand til å ta fatt på andre utfordringer.* (s. 24) I de senere år har flere norske kommuner etablert botilbud som er basert på Housing first sine prinsipper. *Bolig for velferd* viser til modellens *sterke brukerperspektiv* ved at deltakerne i Housing first selv skal kunne påvirke hvor de vil bo og hvilke tjenester de skal få (Departementene 2014- 2020, s.24).

### **Bakgrunn fra USA**

Housing first som modell har sin opprinnelse fra USA, og kan på mange måter sies å være en reaksjon mot trappetrinnsmodellen. Sam Tsemberis og hans utvikling av *Pathways to housing* i New York på 90- tallet er det som har lagt fundamentet for Housing first (Rambøll 2012, s. 6). *Pathways to housing* var et program som ble utviklet for å møte utfordringene med de såkalt kronisk bostedsløse i New York, hovedsakelig mennesker med rusavhengighet og psykiske lidelser. Programmet bygger på ideen om at bolig er en grunnleggende rettighet og vektlegger *consumer's choice* (Tsemberis, Gulcur mfl. 2004, s. 651). Ulfrstad (2011, s. 203) oversetter i sin bok *consumer's choice* til *valgfrihet for den enkelte bostedsløse*. *Pathways to housing* lar deltakerne i programmet definere sine egne målsettinger. Deltakeren skal skaffes bolig umiddelbart uten at det ligger noe krav om for eksempel avrusning eller behandling før deltakeren kan flytte inn (Tsemberis, Gulcur mfl. 2004, s. 651). I tillegg til leilighet tilbys oppfølging og mulighet for behandling fra et ACT- team. Et slikt team består av ulike faggrupper som for eksempel sosialarbeidere, sykepleiere, psykiatere og det Tsemberis, Gulcur mfl. (2004, s. 652) kaller *a housing specialist (...) to coordinate the housing services*. Teamet er tilgjengelig for deltakerne hver dag i uken, hele døgnet.

Bosetting og behandling sees på som to separate sider i *Pathways to housing*-modellen. Dersom deltakeren ikke ønsker behandling gir ikke dette noen konsekvenser for deltakerens boforhold. Programmet har imidlertid to krav til sine deltakere. Det er at de må betale 30 prosent av sin inntekt til husleie, og at de må treffe ACT-teamet minimum to ganger per måned. De ansatte i *Pathways to housing* bruker en såkalt skadereduksjons-tilnærming som skreddersys etter hva den enkelte deltaker ønsker og trenger til enhver tid. Skadereduksjon handler i denne sammenhengen om å begrense de negative konsekvensene av deltakernes

rusavhengighet eller psykiske lidelse. Det er ingen krav eller forventninger til at deltakerne skal slutte å ruse seg. De beholder boligen og skal bli møtt med hjelp uansett. Likevel er det en antakelse i Pathways to housing at det å få seg en bolig kan skape et grunnlag for en videre prosess (Tsemberis, Gulcur mfl. 2004, s. 652).

Forfatterne skriver: *The program posits that providing a person with housing first creates a foundation on which the process of recovery can begin. Having a place of one's own may - in and on itself - serve as a motivator for consumers to refrain from drug and alcohol abuse.* (s. 652)

Tsemberis, Gulcur mfl. (2004, s. 652-655) viser til en studie de har gjort, der de sammenligner Housing first modellen med kjedemodellen. Studien gikk fra desember 1997 til januar 2001. Resultatene av denne studien viser i følge forfatterne at 80 prosent av deltakerne i Housing first- programmet klarte å ivareta boforholdet sitt i denne perioden. Det kommer imidlertid ikke tydelig frem hvor stor andel av den andre gruppen som klarte det, men forfatterne åpner opp for en diskusjon av kjedemodellens syn på de i Housing first gruppen som *not housing ready*. I studien kom det også frem at den gruppen som deltok i Housing first opplevde en merkbar forskjell i opplevelse av kontroll og autonomi. Denne gruppen økte heller ikke rusbruken sin i denne perioden.

### **Kritikk**

Både Ulfrstad (2011) og Rambøll (2012) peker på at flere studier viser positive resultater ved å bruke Housing first som modell i arbeid mot bostedsløshet. Dette begrunnes med at modellen gir høy bostabilitet for mennesker med rusavhengighet og psykiske lidelser. De viser til kostnadsbesparelser i form av blant annet redusert bruk av hospitsopphold, akutt- og sykehustjenester. De hevder at det er registrert mindre bruk av blant annet avrusning og institusjonsopphold. En stor andel av kildene Ulfrstad (2011, s. 213-218) og Rambøll (2012, s. 8-9) viser til, er studier der Sam Tsemberis selv har vært delaktig. Som grunnlegger av metoden kan en mistenke Tsemberis i å vinkle sine studier slik at Housing first stilles i et godt lys.

Ulfrstad (2011, s. 214-215) påpeker at det er rettet kritikk mot analysene i studier av Housing first fordi de vektlegger økonomiske gevinster og kostnader fremfor individenes velferd. Kertesz, Crouch mfl. (2009) har skrevet en artikkel med et kritisk

perspektiv mot modellen. Forfatterne påpeker at det ofte er en kostnadseffektiv argumentasjon som ligger bak en satsning på Housing first, der hensikten kun er å redusere bostedsløsheten. De sammenligner Housing first med såkalte *linear approaches* som har en mer terapeutisk tilnærming og bygger på psykologiske teorier om menneskets atferd, med mål om at mennesker skal fungere mer sosialt med omverdenen. Kertesz, Crouch mfl. (2009, s. 498) er ikke opptatt av *hva som virker*, men heller *hva som virker for hvem*.

Diskusjonen i artikkelen handler i hovedsak om at forfatterne savner empiri når det gjelder endring i rusvanene til deltakerne i Housing first. I tillegg påpeker de svakheter i argumentene om kostnadsbesparelse, og mener at undersøkelsene som ligger til grunn for disse argumentene er utført på ulike måter og retter seg mot forskjellige grupper (Kertesz, Crouch mfl. 2009, s. 504-505). De savner også en mer fullstendig redegjørelse av analysen i disse studiene (s. 507-508). Forfatterne hevder at kostnadsanalysene synes å rette seg mot politikere, for å få frem noen poenger om bosetting av hjemløse uten å ta med kostnadene som går med på å iverksette programmet (s. 518). Kertesz, Crouch mfl. (2009, s. 523-524) ønsker at fremtidig forskning kan gå mer i dybden på deltakernes opplevelser av Housing first.

Schiff, Rook mfl. (2012) har også rettet et kritisk blikk mot modellen. De beskriver Housing first som en tilnærming som har fått mye oppmerksomhet gjennom presse og blant politikere. Housing first har fått status som det forfatterne kaller *best practice*, til tross for manglende empiri og manglende vitenskapelige begrunnelser om at denne metoden er den beste løsningen. Selv om resultatene som er målt hittil virker lovende, undrer de seg over om dette er en tilnærming som kan fungere over lang tid. De savner også en dypere beskrivelse av hvem denne metoden egner seg best for (s. 4). Forfatterne antyder at iverksettelsen av Housing first tiltakene i Nord Amerika har sitt utspring i empowerment-tenkningens økende popularitet, ut fra modellens vektlegging av retten til selv å bestemme hvordan man vil leve og hvor man vil bo (s. 7).

Schiff, Rook mfl. (2012, s. 8) peker på forskningens prinsipper om at man må kunne sjekke metodens validitet, reliabilitet og generalitet. De påpeker at man ikke kan si noe om hvor godt modellen faktisk virker på generelt nivå, før man har studert den brukt med ulike grupper i ulike kontekster. Forfatterne forteller om et litteratursøk de

utførte i arbeid med sin artikkel. De gjorde en oppdagelse av at de fleste akademiske artiklene de fant om Housing first hadde en tilnærming til Housing first som en form for behandling, til tross for at dette ikke er noe tydelig uttalt poeng med metoden. De undrer seg over om politikernes interesse for modellen handler om å bli kvitt bostedsløsheten eller om modellen kan sees som en form for behandling av de vanskeligstilte (s. 9-10). Kostnadsbesparelsene det er snakk om i studier av modellen er i følge Schiff, Rook mfl. (2012) ikke så betydelige som de utgir seg for. De påpeker også den manglende dokumentasjonen på at disse kostnadsbesparelsene varer i lengden. Resultater som viser kostnadsbesparelser i storbyer i USA er heller ikke like gyldige ettersom metoden har spredt seg over flere deler av verden. Ved å ta i bruk Housing first i andre land, må man må skape lokale varianter av modellen som er tilpasset det enkelte lands styresett og systemer (s. 10). I likhet med Kertesz, Crouch mfl. (2009) ønsker Schiff, Rook mfl. (2012, s. 15-16) ytterligere kvalitative dybdestudier av Housing first som kan si noe om deltakernes egne initiativer til å endre sine liv, studier av deres sosial liv og hvordan de selv opplever sin livskvalitet.

### **Den bergenske konteksten**

Beskrivelsen av modellen i Bergen er i hovedsak bygget på funn fra fokusgruppeintervjuet jeg gjorde med de ansatte i Housing first teamet. Housing first prosjektet i Bergen startet opp høsten 2013 og skal vare ut 2016. Prosjektet er organisert under byrådsavdeling for sosial, bolig og områdesatsing. Det ble nedfelt en arbeidsgruppe bestående av ulike representanter fra ulike etater, fra blant annet byrådsavdelingen og etat for sosiale tjenester og psykisk helse som utarbeidet en prosjektplan. Prosjektet har frem til januar 2015 vært underlagt etat for sosiale tjenester. Nå er det opprettet en ny avdeling i denne etaten for de byomfattende botiltakene, kalt *sosiale botjenester*. Housing first tilhører nå denne avdelingen.

Det var per 01.01.2015 fem ansatte i Housing first teamet. Det skal være seks ansatte til sammen, men ingen var foreløpig ansatt i den siste stillingen da fokusgruppeintervjuet ble gjennomført. Teamet bestod da av en vernepleier, en sosialpedagog, to sykepleiere og en tømmer. Arbeidstiden er i utgangspunktet dagtid hverdager, men de har en beredskapstelefon som man kan nå hele døgnet som går på rundgang mellom de ansatte. En av sykepleierne har sin ansettelse i Helse Bergen,

men har base hos Housing first. Dette fordi det er inngått en samarbeidsavtale mellom Bergen kommune og Helse Bergen for å gjøre tjenestene lettere tilgjengelig for såkalt ROP-pasienter (rusmiddelavhengighet og psykiske lidelser) som er den samme gruppen Housing first retter seg mot. Prosjektet er fortsatt i en fase der det jobbes med å best mulig utnytte mulighetene i dette samarbeidet. Prosjektet har midler fra fylkesmannen (delt på arbeids- og inkluderingsdepartementet og helsedirektoratet) og fra Husbanken. En representant fra Husbanken sitter i prosjektets styringsgruppe.

Alle bydelene i Bergen har fra før etablerte booppfølgingstjenester. Housing first i Bergen retter seg kun mot to av bydelene: Åsane og Bergenhus. Booppfølgings-tjenestene i disse to bydelene var med å drøfte hva slags kandidater som Housing first skulle jobbe med, utover at deltakerne skal være bostedsløse eller stå i fare for å miste bolig. Det som kanskje tydeligst skiller booppfølgingstjenestene fra Housing first, er at Housing first har en spesifikk modell de skal følge. Etter å ha drøftet med booppfølgingstjenestene, kom man frem til at Housing first først og fremst skulle rette seg mot dem *som kanskje har noen av de største utfordringene* (sitat fra fokusgruppen).

Deltakerne blir plukket ut ved at Housing first får henvendelser fra NAV, Helse Bergen eller kriminalomsorgen. Disse henvendelsene formuleres i form av problemstillinger som gjengir utfordringer kandidatene har slitt med. Dett kan også være en case- beskrivelse der en får frem viktige fakta som er relevante for hvorfor man tenker denne personen inn i Housing first. Flere av de ansatte i teamet har jobbet på rusfeltet i Bergen kommune tidligere, og har derfor kjennskap til mange av personene i målgruppen fra før. For at ingen søkere skal bli tatt inn i prosjektet på grunnlag av de ansattes tidligere kjennskap til dem, blir søkerne presentert anonymt. Det eneste kriteriet er at de aktuelle kandidatene må tilhøre de gjeldende bydelene. Henvendelsene tas videre til et møte mellom de ansatte i Housing first, kontaktpersonene som representerer de to bydelene samt en kontaktperson fra Kriminalomsorgen. På dette møtet diskuterer de henvendelsene og plukker ut de som kan være aktuelle deltakere i prosjektet. Deretter får søkerne som plukkes ut beskjed om at de tilbys plass i prosjektet, og må da ta stilling om de ønsker å treffe teamet for en samtale. Det blir da søkeren sitt valg om han eller hun ønsker å bli deltaker i prosjektet.

Deltakere kartlegges på flere områder, blant annet om hvordan de ønsker å bo. Boligen må ligge i bydelen de tilhører og helst i et såkalt *vanlig boligområde*. Ellers kan deltakerne si noe om for eksempel hvilken etasje de ønsker å bo i, om det skal være egen inngang, hvor mange rom de vil ha og så videre. Valgene begrenser seg noe, i og med at man må ta hensyn til deltakernes økonomi og at det er begrenset tilgang til private utleieboliger. Teamet har, i tillegg til å søke aktivt i bolig-annonser, henvendt seg til private utleiery for å skaffe leiligheter til deltakerne. Det er en utfordring å skaffe nok leiligheter til deltakerne, og prosjektet har sett seg nødt til å ta i bruk noen kommunale utleieleiligheter. Teamet går gjennom de aktuelle leilighetene for å sikre at de er av en viss standard. Dette er blant annet for å sikre at deltaker flytter inn i en leilighet som kvalifiserer for å få bostøtte. Det skal være deltaker selv som avgjør om han eller hun ønsker å bo i den leiligheten prosjektet finner. Dersom deltaker takker nei, fortsetter teamet å lete etter aktuelle leiligheter uten at deltaker nedprioriteres. Det er et mål i seg selv at deltaker skal flytte inn i en leilighet han eller hun er fornøyd med.

Valgfrihet og selvbestemmelse beskrives som sentralt i prosjektet. Oppfølgingen utformes etter hver enkelt deltakers behov. *Skadereduksjon* og *recoveryorientering* nevnes som mål med oppfølgingen. I Rambøll (2012) sin rapport forklares skadereduksjon som å hjelpe beboeren å bli bevisst hvilke konsekvenser som kan komme ut av beboerens måte å oppføre seg på eller handle på (s. 8). Recovery er et begrep som kan forstås ulikt ut fra hvilken kontekst det brukes i. Når det sees i sammenheng med Housing first i Norge kan man snakke om brukerorientert recovery som handler om opplevd livskvalitet. Det kan også handle om klinisk recovery som er endringsresultater som kan måles (Snertingdal 2014, s. 9).

Oppfølgingen av deltakerne i prosjektet kan innebære hjelp til rydding og husvask, samtaler og refleksjoner om det å bo, sosiale aktiviteter og påminning om avtaler for å nevne noe. Det er imidlertid noen krav til deltaker for at han/ hun skal beholde sin plass i prosjektet. Disse er at deltaker skal være villig til å betale husleien og være villig til å ta i mot besøk fra de ansatte minimum en gang i uken. I gruppeintervjuet kom det frem at de hittil i prosjektet (januar 2015) har bosatt fjorten personer, hvorav to personer har mistet sin bolig, og en person har byttet bolig.



### KAPITTEL 3: Samfunnsarbeid og empowerment

Makt er et begrep som kan forstås på ulike måter, ut fra den sammenhengen det brukes i. Dominelli (2002, s. 16-17) skriver om begrepene *powerless* (maktesløs) og *powerful* (mektig) Hun hevder at en person kan oppleve å være begge deler, avhengig av hvilken situasjon en står i. Hun henviser til den feministiske teoretikeren French, som skriver at man finner tre former for makt: *Power over*, *power to* og *power of*.

*Power over* (makt over) uttrykker at noen dominerer noen andre. Denne forståelsen av makt kan gi et inntrykk av at de som blir dominert ikke anerkjennes som mennesker som kan komme seg ut av et slikt maktforhold. De er heller passive ofre for dem som har makten. *Power over* kan ha flere former. Det kan handle om makt i form av dominans og herredømme, makthavere i form av aktører eller strukturell makt som kan ligge i organisatoriske og fysiske strukturer (Askheim 2012, s. 79-80).

*Power to* (makt til) sier noe om den muligheten man har for å handle for å skape forandringer. Det kan være et uttrykk for at mennesker som føler seg undertrykt bruker sine muligheter for å endre sin situasjon. Dette kan man gjøre både som individ eller som en gruppe (Dominelli 2002, s. 16-18). Ledwith (2011, s. 146) skriver at dersom man mangler selvfølelse (self-esteem) og tro på seg selv (self-belief), kan man kanskje skylde undertrykkelsen på seg selv, og mangle tro på at det finnes mulighet for endringer. Det å være autonom er selve fundamentet for å ha tro på sin egen mulighet til (*power to*) å skape forandringer. *Power of* (en slags iboende makt) handler om hvordan man kan skape en kollektiv styrke ved å stå sammen i en gruppe for å kjempe for en felles sak (Dominelli 2002, s. 18).

Istedenfor *power of*, skriver Ledwith (2011 s. 146) om *power with* og *power within*. *Power within* ligger på det personlige plan og er den autonomien hun beskriver som grunnleggende for å ha tro på muligheter for forandring. Man må se seg selv som et menneske som har integritet og verdighet, og tørre å ta sjanser for å skape endringer. *Power with* handler om hvordan kollektiv makt kan skapes gjennom den solidariteten og alliansen som ligger i en gruppe mennesker som identifiserer seg med hverandre. En gjensidig forpliktelse mellom medlemmene i gruppen kan være med å skape endringer som skal komme gruppen til gode.

## Teorier om systemmakt (power over)

Et hegemoni hvordan en sosial klasse setter standarden for hva som er den dominerende malen for hvordan et samfunn skal være (Ledwith 2011, s. 137).

Antonio Gramsci, en teoretiker jeg vil komme tilbake til seinere i kapitlet, kalte institusjoner som skoleverket, politiske partier og massemedia for *det hegemoniske apparat*. Han hevdet at borgerskapet benyttet seg av dette apparatet for å sikre seg støttespillere for sin politikk fra alle sosiale lag. Maktstrukturene i samfunnet kan dermed både sees som en forutsetning for, men og som en konsekvens av hegemoniet (Lyngstad 2003, s. 83).

Michel Foucault sine teorier om makt handler om at maktutøvelse i det moderne samfunn skjer gjennom en påvirkning av menneskers handlinger og selvopfatninger. *Produktiv makt* handler om at den får mennesker i å oppføre seg på bestemte måter (Askheim 2012, s. 85). Maktutøvelsen legitimeres gjennom *vitenskapene som den rådende kulturen definerer som gyldige og anerkjente*. (s. 86) Diskursen er det som ligger til grunn for hvordan et system av oppfatninger konstrueres og hvordan et fenomen defineres. Foucaults teori kan eksemplifiseres ved å se på ulike måter en kan forstå rusavhengige på. De kan i en medisinsk diskurs sees på som pasienter som har behov for medisinsk hjelp for å få bukt med sin avhengighet. I en boligsosial diskurs kan de sees som vanskeligstilte på boligmarkedet som har behov for individuell tilpasning for å klare å ivareta en bolig. En diskurs er styrende for utviklingen av kunnskaps-feltet den har slått rot i. Det kaller Foucault for *sannhetsregimer* er når enkelte forståelser av virkeligheten etableres som selvinnlysende sannheter og diskursen definerer rammene for hva som sees på som normalt eller godt. Ved å få mennesker til å ta til seg disse *sannhetsregimene* vil det være mulig å påvirke deres holdninger, handlinger og deres tenkning (Askheim 2012, s. 86).

Dette samsvarer med Gramsci sin tenkning om hegemoniet, som en ideologisk overtalelse i form av ”sunn fornuft”, en slags rettesnor for hvordan vi bør leve våre liv bygget på maktelitens dominerende holdninger (Ledwith 2011, s. 139) Foucault er også opptatt av profesjonenes rolle som opptrer som et mellomledd mellom staten og befolkningen. Dette både for å fremme et godt liv for befolkningen, men og for å *skape nyttige og produktive samfunnsmedlemmer*. (Askheim 2012, s. 87) Denne

samfunnsskapte kunnskapen er det som er rammene når mennesker skal forstå og definere seg selv. Foucault kaller prosessen der styringen rettes mot individets selvstyring, for *governmentality* (Askheim 2012, s. 87-88).

Den franske sosiologen Pierre Bourdieu er i likhet med Foucault opptatt av maktens usynlige aspekter. Innenfor ulike profesjoner finnes det ofte en taus kunnskap som ansees som selvsagt og som ikke er gjenstand for diskusjon. Bourdieu kaller dette *doxa*. Doxa kan fremstilles som et sett med verdier, holdninger og normer som er utviklet over tid. Innenfor de ulike felter (for eksempel det politiske feltet, utdanningsfeltet og lignende) samfunnet består av, finnes det et spesifikt doxa om hva som er rett og galt, normalt og unormalt og så videre. Disse forestillingene oppfattes som selvsagte. Staten utøver sin makt ved å fastsette hvilke forståelser og oppfattelser av verden som anses som riktige, blant annet gjennom utdanningssystemet. Denne reguleringen kaller Bourdieu for *symbolsk vold* (Askheim 2012, s. 93-97). Gramsci, Foucault og Bourdieu har alle det til felles at de ser på makt som holdninger, ideer og forståelser av verden som overføres fra staten og de øvre klassene til resten av befolkningen. Det er ikke ideer som påtvinges, men som oppleves som sunn fornuft og som selvinnsynende sannheter som er med på å bygge opp individenes identitet og syn på seg selv.

I *Galskapens historie* forklarer Foucault (1999, s.49 og s.60) Allmennhospitalet for de psykiatriske pasientene i Paris på 16- og 1700-tallet som en *ordensinstans*, der man lukket inne dem man anså som forstyrrende for samfunnet for å ha kontroll på dem og skape ro og orden. Man kan spørre seg om Housing first kan handle om at vi ønsker å få folk inn i egen bolig for å slippe å se dem ute på gaten. Det kan også sees som en modell som er bygget på en sunn fornuft om at alle må ha egen bolig der man har tak over hode og en seng og sove i. Cresswell (2004, s. 109-110) omtaler bostedsløse som *people without place*. Han hevder at når folk ikke hører til et sted (*to belong*) kan det i seg selv føre til at man tenker negativt om dem. Deltakerne i Housing first blir av mange sett på som ikke-verdige trengende. De bostedsløse hadde kanskje blitt mindre synlige for andre, og sett på som mindre unyttige for samfunnet dersom de hadde fått bolig og mestret boforholdet ut fra systemets forventninger. Foucault (1999, s. 67) skriver at fellesskapet utenfor innehar en etisk makt som forviser de som ikke passer inn til en annen verden. Housing first kan kanskje sees som en slik verden.

## Samfunnsarbeid

Dette er en mastergradsoppgave innenfor faget samfunnsarbeid. Samfunnsarbeid kan oversettes fra det engelskspråklige *Community Work*. Det finnes ingen klar definisjon av samfunnsarbeid, men i følge Hutchinson (2003, s.27) handler de fleste forklaringene om å skape endringer på et kollektivt nivå. Tesoriero (2010) forklarer samfunnsarbeid som en metode som fokuserer på deltakelse og fremmer empowerment, frigjøring og forandring gjennom kollektiv handling (s. 65-69). Det er en metode som har et såkalt *nedenifra og opp- perspektiv*, der man verdsetter og bygger på de ressursene som allerede finnes i den gruppen man jobber med (s. 120-138). Twelvetrees (2002) beskriver samfunnsarbeid som *the process of assisting people to improve their own communities by undertaking collective action*. (s. 1)

Økland (2012) forteller om erfaringer hun har med samfunnsarbeid brukt i bolig-sosialt arbeid. Hun skriver at et viktig utgangspunkt for å bruke samfunnsarbeid er at de det gjelder skal gis mulighet til å si noe om hvorfor deres livsutfoldelse er begrenset og hva som er til hinder for at de kan delta på allment aksepterte sosiale arenaer. Slik kan de selv foreslå tiltak som kan være med å bedre deres kår (s. 12). Mittelmark (1999) skriver at en av utfordringene innenfor samfunnsarbeid er å oppdage, å bruke og å øke de ressursene som allerede finnes i det miljøet samfunnsarbeidet retter seg mot, fremfor å benytte seg av eksterne bidragsyttere. *In its ideal form, community development arises from the grass roots of the community itself*. (s. 6) Mye av bakgrunnen for samfunnsarbeid kan man finne hos Antonio Gramsci og hos Paolo Freire som begge var opptatt av undertrykkelse, kritisk tenkning og frigjøring.

## Gramsci og Freire

Antonio Gramsci (1891- 1937) var en marxistisk teoretiker som hadde interesse for grupper som ble urettferdig behandlet i samfunnet. Gramsci var opptatt av arbeiderklassens svake posisjon i samfunnet. Han ønsket å bidra til en frigjøring av dem gjennom å oppfordre til politisk aktivitet og spre budskapet om kritisk tenkning. (Ledwith 2011, s. 132-136). I likhet med Marxismen handlet Gramscis tenkning om at de som innehar makten er de som påvirker hvilke ideer som skal råde i samfunnet.

Det er ideer arbeiderklassen innretter seg passivt etter, som det som er sømmelig, *the false consciousness of common sense*. (s. 136-137).

Teorier om *hegemoniets natur* står sentralt hos Gramsci (Ledwith 2011, s. 137-139). *Hegemoni* er, som nevnt, hvordan en sosial klasse setter standarden for hva som er den dominerende malen for hvordan et samfunn skal være. Gramsci så på hegemoni som en form for ideologisk overtalelse, som en rettesnor for hvordan vi bør leve våre liv. Hans teorier bygger på at de dominerende holdningene fra makteliten tas opp av resten av samfunnet som "sunn fornuft" selv om det ikke er bygget på allmenhetens behov. Dette er holdninger som bidrar til at maktforholdet opprettholdes. Han mener at det skapes maktallianser mellom dem som styrer samfunnets økonomi, politikk og kultur, og at det er disse som styrer hegemoniet. Et hegemoni som bygger på intellekt og moralisme står sterkere enn et hegemoni som er skapt gjennom tvang mot folket. Gramsci påpeker at hegemoniet er foranderlig, og at det må jobbes med kontinuerlig for at det skal bli opprettholdt (s. 131-139).

Gramsci vektla også det han kalte *de intellektuelles rolle* som utgangspunkt for å kunne skape forandring. Han anså det som viktig å *tenke kritisk* omkring maktforholdene og hvordan klassesystemet har vokst frem. Gramsci skiller mellom to typer intellektuelle, de *tradisjonelt intellektuelle* og de *organisk intellektuelle*. De tradisjonelt intellektuelle er de som kan tilrettelegge og muliggjøre for endringer i det eksisterende hegemoniet. De organisk intellektuelle representerer de ulike klassene, og deres rolle er å skape endringer ved å uttale nye verdier og komme med kritiske synspunkter. Slik kan det oppstå nye måter å tenke på om verden ut i fra de lavere klasser og den kulturen som finnes der (Ledwith 2011, s. 139-142).

Paulo Freire (1921-1997) blir av Ledwith (2011, s. 54-61) beskrevet som sentral i mye av litteraturen om samfunnsarbeid. Boken *De undertryktes Pedagogikk* ble utgitt på engelsk i 1970 og handler om hans erfaringer med frigjøringen av landarbeiderne i Brasil. I denne boken beskriver Freire (1999) forholdet mellom *de undertrykte og undertrykkerne*. Han betegner de undertrykte som dem som søker et rikere menneskeverd. Han skriver at i en situasjon der man har vært undertrykt og kjent seg maktesløs gjennom hele livet, kan man se på det som en rolle det er umulig å komme seg ut av. En slik skjebne er i følge Freire historisk betinget. Men Freire mener at

siden historien er foranderlig, kan man komme seg ut av situasjonen som undertrykt ved å frigjøre seg fra sine undertrykkere. Han påpeker at det ikke er gitt at man som undertrykt ønsker å frigjøres. For mange vil det være tryggest å bli i sin vante rolle. På denne måten mener Freire at den undertrykte kan være sin egen undertrykker. Man skal være trygg på at man ønsker en forandring i livet sitt for å være klar for selvstendighet og ansvar (s. 24-53).

Freire (1999) opplevde at menneskene engasjerte seg i samfunnsmessige spørsmål når de opplevde som *relevant* for dem selv. Gjennom *dialog* og historiene menneskene fortalte fikk Freire folk til å sette ord på hvordan de opplevde den verden de levde i. Slik kom det frem både hva som opplevdes som relevant for menneskene, og hva som bandt menneskene i gruppen sammen. Dette så Freire som et utgangspunkt for at gruppen kollektivt kunne forandre den verden de levde i. Forutsetninger for en *sann dialog*, skriver Freire, er at man må ha en grunnleggende tro på menneskene. Man må lytte uten å prøve å forsøke å påføre hverandre sine meninger. Et annet premiss for forandring, er at man engasjerer seg i *kritisk tenkning*. Kritisk tenkning handler hos Freire (1999) om blant annet å være bevisst hvordan menneskenes handlinger preger samfunnet, og at den virkeligheten man opplever er foranderlig. Ved å bli klar over hvorfor man opplever undertrykkelse, kan man forsøke å skape en ny virkelighet ved å handle annerledes enn tidligere. Refleksjon og *handling* må være i samspill for at man skal kunne forandre sin tilværelse. For å få til en forening av de undertrykte må de ha en felles forståelse av hvorfor og hvordan de er undertrykte. Ut fra dette kan man reflektere kritisk omkring hvordan verden har blitt som den har blitt (Freire 1999, s. 71-111).

Både Gramsci og Freire belyser områder som står sentralt innenfor samfunnsarbeid. De er begge opptatt av de svakere gruppens posisjon. Ledwith (2011, s. 137) hevder at Gramscis intellektuelle og moralske reform kan sammenlignes med det Freire omtaler som kritisk bevissthet. Dette er prosesser der mennesker kritisk omformer egne forestillinger omkring sine roller i samfunnet fra deres falske bevissthet. Begge opptatt av kritisk refleksjon og av å utnytte og anerkjenne de ressursene som finnes hos de undertrykte. Gramsci vektlegger å satse på det han kaller de organiske intellektuelle, mens Freire er opptatt av en sann dialog der de undertrykte skaper et fellesskap gjennom det som binder dem sammen.

## Fire hovedkategorier i samfunnsarbeid

Thyness (1999, s.70) skiller mellom fire hovedkategorier innenfor samfunnsarbeid: *Community development*, *community action* eller *social action*, *community organisation* og *social planning*.

*Community development* beskriver Thyness (1999) som *bredt anlagte utviklingsprosjekter i nærmiljøet der fagfolk samarbeider med lokalbefolkningen. Det er virksomhet som finner sted innenfor et avgrenset geografisk område. Arbeidet har som mål å utvikle kontakt og samhandling mellom folk i området, og mobilisere dem til å arbeide målrettet for å bedre egne levekår og løse problemer de selv prioriterer.* ( s.70) Et kjent nasjonalt eksempel er Groruddalssatsningen i Oslo, en satsingsperiode som startet i 2007 og skal vare til 2016 (Lund 2014). Noen av målene for denne satsingen er opprustning av miljøet og styrke innbyggernes livskvalitet, stolthet og identitet. Et av hovedmålene er å forbedre levekårene til befolkningen i Groruddalen. Beboere, organisasjoner, borettslag, næringsliv og offentlige institusjoner har bidratt i samarbeidet. Mer enn 200 tiltak og prosjekter har hittil kommet i stand (Oslo kommune 2013).

*Community action* er kollektiv handling der svakere grupper fremmer bestemte saker, krever rettigheter eller vil synliggjøre et maktforhold med sikte på å få endret sin situasjon (Thyness 1999, s. 71). Dominelli (2002, s. 109) skriver at det å stå sammen i en gruppe kan gi en følelse av makt som videre kan gi muligheter for å sammen endre en felles vanskelig livssituasjon. Et eksempel på dette kan være kvinnebevegelsen som oppstod i Norge på 1970-tallet. Dette var en bevegelse som krevde likestilling og økte rettigheter når det gjaldt blant annet deltakelse i yrkesliv og politikk på vegne av alle kvinner (Danielsen 2013, s. 22). *Community action* kan sees som en parallell til det Ledwith (2011, s. 14-18) kaller *radical community development*, der man aksjonerer for å få til forandringer og med en intensjon om å skape en mer rettferdig verden. Man kan man være med på å gjøre en forskjell og skape endringer gjennom å delta i kollektive aksjoner som har til hensikt å synliggjøre hvordan strukturer og prosesser i samfunnet skaper sosial ulikhet.

Thyness (1999) skriver om *community organisation* som arbeid på organisasjonsnivå som skal *forbedre og effektivisere de eksisterende hjelpeordninger*. (s. 71) Det kan også være å sette i gang nye tiltak i offentlig eller i privat sektor. Community organisation kan drives av politikere og fagfolk uten at det nødvendigvis er representert brukere i utviklingsarbeidet. Det er derimot både ønskelig og nødvendig at brukere medvirker for at man skal kunne oppnå best mulig utforming av hjelpetiltakene. Bracht, Kingsbury mfl. (1999, s. 86) skriver om Community organization som *a planned process to activate a community to use its own social structures and any available resources to accomplish community goals that are decided on primarily by community representatives and that are generally consistent with local values*. Housing first kan på noen måter sees på som et tiltak innenfor community organisation ut fra Thyness (1999) sin beskrivelse. Dette fordi Housing first er et nytt tiltak, med den hensikt å skape bedre kår for bostedsløse. Bracht, Kingsbury mfl. (1999) sin definisjon kan sees mer som en av målsettingene innenfor Housing first, der en ønsket effekt av modellen er at deltakerne skal bli integrert i sitt nærmiljø.

Den siste hovedkategorien er *social planning*. Dette er *arbeid for å få brukerne med i planleggingsprosessen og derved forbedre den sosiale planleggingen på alle nivåer i samfunnet*. (Thyness 1999, s. 71) Det kan sees som en måte man kan systematisk oppfylle ønsker og ambisjoner om å øke velferden for utvalgte grupper. Planleggingen skjer i nært samarbeid med dem det gjelder, selv om arbeidet i utgangspunktet er initiert fra myndighetene, altså *ovenfra og ned* (Økland 2012, s. 14). En slik planlegging kan også sees parallelt til Housing first prosjektet, der et ønske og intensjon med modellen er at deltakerne skal oppleve en frihet når det gjelder valg og selvbestemmelse.

### **Relevans, deltakelse og kritisk bevissthet**

Overskriften viser til tre sentrale begreper innenfor samfunnsarbeid. Begrepene *deltakelse* (participation) og *relevans* (relevance) kan forstås som noe som henger sammen. *Community organizing that "starts where the people are" and engages community members as equals. Community members create their own agenda based on felt needs, shared power, and awareness of resources* (Minkler 2005, s. 35) Det at



man får skape en felles agenda ut fra det man anser som relevant med grunnlag i behovene man har kan altså bidra til at folk ønsker å delta. Freire (1999) brukte som nevnt dialog for å utforske hvilke tema som var relevante. I Freires pedagogikk omtaler Ledwith (2011) *det relevante* som noe som man finner i menneskenes hverdagsliv, og skriver videre at *relevans* er selve nøkkelen for å få ting til å skje (s. 53). Menneskene må føle at det området samfunnsarbeidet retter seg mot har noe med dem å gjøre (s. 39). *By identifying issues and interests that are relevant to people's everyday experience, coming together is less threatening.* (s.76)

Arnstein (1969) forklarer deltakelse som *a categorical term of citizen power. It is the redistribution of power that enables the have-not citizens, presently excluded from the political and economic process, to be deliberately included in the future (...) in short, it is in the means by which they can induce significant social reform which enables them to share in the benefits of the affluent society.* (s. 216). Hun bruker videre en stige som metafor på de ulike måtene man kan delta på. Nederst på stigen er det hun kaller *Nonparticipation*. På disse trinnene finner man manipulasjon og terapi som handler mer om at de som innehar makt underviser og kurerer, fremfor å invitere til deltakelse. På de midterste trinnene finner vi det Arnstein (1969) kaller *Degrees of tokenism*. Dette forklarer hun som informasjon og konsultasjon uten at det finnes noe garanti for at deres synspunkter blir tatt med i avgjørelsen. Øverst her *placation*. Ut fra Arnsteins (1969) beskrivelse, vil jeg oversette dette til rådgivning. Her får man muligheten til å gi råd, men til syvende og sist er de med makten som tar avgjørelsene. På de øverste trinnene finner vi *Degrees of citizen power*. Her er de formene for deltakelse som gir reell makt. Det kan være gjennom å delta i det Arnstein kaller *partnership*. Her kan man være med å forhandle seg frem til løsninger. Videre kan man delta enda mer aktivt og ta bestemmelser selv, enten gjennom delegert makt eller ved lederskap (s. 217). Dette kaller Arnstein (1969) *Citizen control*. Hvor på stigen man befinner seg er avhengig av hvilken situasjon man befinner seg i, og hvem man samhandler med. En rusavhengig kan i storsamfunnet sees på som vanskeligstilt og føle seg plassert nederst på stigen. I rusmiljøet kan den samme personen ha en høy rang ved at han eller hun for eksempel selger narkotika. I dette kan det ligge at en alltid har mye penger og et stort sosialt nettverk. I en slik sammenheng kan nok den samme personen sees på som høyere oppe på Arnsteins stige ( s. 217).

Økland (2012, s.11) skriver at deltakelse handler om *å være en aktiv aktør i eget liv og hverdagsliv*. Tesoriero (2010) knytter deltakelse opp mot menneske-rettighetene og demokratiet, der man både skal ha rett til å delta og å være med å påvirke. Han ser på deltakelse både som et mål og som et middel. Deltakelse som middel kan være kortvarig og brukes for å nå bestemte mål, og synes å være av en mer passiv art i følge Tesoriero (2010). Deltakelse som mål er mer langvarig og handler om at mennesker kan bli styrket gjennom å bidra på en mer meningsfull måte. En slik deltakelse handler om at man kan være med på å bidra i avgjørelser som angår dem selv (Tesoriero 2010, s. 145).

Både Freire og Gramsci var opptatt av *kritisk bevissthet*. Ledwith og Springett (2010, s. 170) skriver at det å være kritisk i dag, assosieres av mange som å være negativ og konfronterende. Man kan oppfatte det som et angrep, fremfor undring eller refleksjon over hvorfor noe er som det er. Freire (1999, s. 76) skriver følgende om kritisk tenkning: *tenkning som oppdager en uadskillelig solidaritet mellom verden og menneskene og som ikke tillater noe todeling mellom dem- tenkning som opplever virkeligheten som en prosess, som foranderlig heller enn en statisk helhet - tenkning som ikke isolerer seg fra handling, men som dukker ned i det nåtidige uten å frykte den risiko det medfører*. Minkler (2005) bruker en definisjon av kritisk bevissthet som kan synes å være inspirert av Freire. *A consciousness based on continuous cycles of reflection and action in making change*. (s. 35) Økland (2012) omtaler kritisk bevissthet som *å avkode regler for samfunn og system og forstå hvordan dette påvirker ens eget liv og betingelser for livsutfoldelse*. (s. 11)

Ledwith (2011) skriver at kritisk pedagogikk handler om at man undrer seg sammen, navngir sammen, reflekterer sammen, analyserer sammen og handler sammen i den verden man befinner seg i. Hun hevder at en slik pedagogikk er frigjørende og demokratisk, og er fundamentet for å skape endringer sammen (s. 98-99). Tesoriero (2010) setter kritisk refleksjon inn i et samfunnsarbeidsperspektiv og skriver at i en slik arbeidsprosess kan det oppstå dilemmaer eller konflikter som kan løses gjennom kritisk tenkning. Slike konflikter og dilemmaer knytter seg ofte til etikk og hvilke verdier man representerer. Ved å bli bevisst sine egne verdier og forstå andre verdier gjennom dialog og kritisk tenkning, kan man lettere finne løsninger på slike konflikter (s. 283-285). Ledwith (2011) påpeker at det i det vestlige kapitalistiske samfunn, er

det de rikes ideologi som råder, og det er vanskelig å nå gjennom med kritiske refleksjoner omkring hvordan verden er. Hun forenes med Gramsci når hun skriver at folk lever med en falsk bevissthet om hvordan verden skal være, uten å reflektere over hvorfor det er sånn (s. 77).

## Empowerment

I Askheim (2012) sin bok om empowerment skriver han allerede i forordet at *Empowerment har blitt et svært populært begrep innenfor helse- og sosialfagene. Samtidig som populariteten har økt, har innholdet blitt mer uklart og mangfoldig. Fra å være et radikalt og samfunnskritisk begrep, dukker empowerment nå opp i svært forskjellige sammenhenger og brukes av aktører med svært ulike agendaer.* (s. 8)

Tengland (2008) skriver at empowerment kan sees på både som et mål, som en prosess og som en tilnærming (s. 77). Adams (2008) beskriver empowerment som *a multifaceted idea, meaning different things to different people. It has academic, rhetorical and radical associations (...)*None of these ideas is dominant and, as a result, no final, so-called 'authoritative' definition of empowerment is possible. ( s. 4)

Jeg har som nevnt bakgrunn som vernepleier. I utdannelsen ble jeg kjent med empowerment som et terapeutisk begrep, en måte å jobbe med mennesker på som handlet mer om at brukerne skulle få styre selv fremfor å medvirke. I løpet av masterstudiet i samfunnsarbeid har jeg fått en dypere forståelse av kompleksiteten bak begrepet, og at empowerment også kan forstås som en kollektiv handlekraft der terapeuten er overflødig. Begrepet blir i tillegg brukt i kontekster som retter seg mer mot valgfrihet i form av varer og tjenester.

Empowerment og norske oversettelser som *myndiggjøring* og *valgfrihet* er ord som brukes for å beskrive tilnærmingen i Housing first. For å kunne belyse problemstillingen *Hva er empowerment i Housing first* med empirien jeg har samlet inn, vil det være nødvendig å se nærmere på empowerment som begrep, og utforske noen spørsmål omkring begrepet. Jacobsen (2007) har skrevet en artikkel som skisserer en todelt forståelse av begrepet: Empowerment knyttet til sosial aksjoneringsteori og empowerment som et begrep i *New Public Management*. I min lesning av Jacobsen (2007) sin artikkel handler denne todelingen om at initiativet bak empowerment kan

være styrt fra folket, *bottom- up*, eller fra myndighetene, *top- down*. Jeg vil i denne oppgaven hovedsakelig konsentrere meg om empowerment ut fra to ulike perspektiver: Det første er forståelsen av begrepet i samfunnsarbeid der empowerment sees som etablering av motmakt. Det andre perspektivet er det Askheim (2012, s. 46) kaller *en terapeutisk tilnærming* til begrepet.

### **Empowerment som etablering av motmakt**

Empowerment blir beskrevet av flere teoretikere som et nøkkelbegrep innenfor samfunnsarbeid. Empowerment kan handle om å være kritisk bevisst og kritisk reflektert, og aktivt handle for å endre sin situasjon (jfr. Minkler, Wallerstein mfl. 1997, Tesoriero 2010 og Økland 2012). Dominelli (2002, s. 109) skriver som nevnt at det å stå sammen i en gruppe kan gi en følelse av makt som videre kan gi muligheter for sammen å endre en felles vanskelig livssituasjon. Denne maktfølelsen kan sees på som et uttrykk for empowerment. Freire (1999) sine beskrivelser av dem som har frigjort seg fra sine undertrykkere og oppnådd et rikere menneskeverd, kan også være en måte å forstå empowerment på. Empowerment kan altså sees på som det motsatte av å være undertrykt, både på mellommenneskelig nivå og i et samfunnsperspektiv. Empowerment kan handle om at man blir sett og hørt ut fra hva man opplever som relevant for sin livssituasjon, og at man er deltakende på de øverste trinnene i Arnstein (1969) sin stige.

Minkler, Wallerstein mfl. (1997) skriver at definisjoner av empowerment kan vektlegge ulike elementer innenfor samfunnsarbeid. Dette kan handle om hvordan man jobber for å fremme rettferdighet til hvordan man klarer å finne løsninger på kollektive problemer ved å bruke den kompetansen som finnes i befolkningen. De velger å støtte seg til den definisjonen som omtaler empowerment som *a social action process by which individuals, communities, and organizations gain mastery over their lives in the context of changing their social and political environment to improve equity and quality of life.* (s. 34) De ser altså empowerment som en prosess. Ledwith (2011, s. xii) forklarer empowerment som en innsikt som gir mennesker selvrespekt og verdighet, gjennom å forstå at ens livssituasjon er skapt av strukturelle forhold og at man selv kan endre sin situasjon gjennom handling. Tesoriero (2010, s. 65) skriver at *Empowerment aims to increase the power of the disadvantaged*, men han påpeker

at begrepene *power* (makt) og *disadvantaged* (vanskeligstilt) kan diskuteres ytterligere. Askheim (2012, s. 21-26) skriver om empowerment som etablering av motmakt, og tar utgangspunkt i Freires tenkning. Han skriver at kollektivet er det sentrale utgangs-punktet for bevisstgjøring og handling i motmaktstenkningen og er et viktig redskap for endring. Ett eksempel på et tiltak som er resultat av en motmaktsprofil i sosialt arbeid er ordningen med brukerstyrt personlig assistent. Denne ordningen ble til etter at funksjonshemmede sto sammen og krevde sin rett til selvbestemmelse (s. 26-35).

Økland (2012, s. 11) oversetter empowerment til *myndiggjøring*. Begrepet brukes som nevnt også i Bergen kommunes beskrivelse av Housing first, men i et samfunns-arbeidsperspektiv kan man diskutere om Økland (2012) sin oversettelse er god. Hun viser til NOU 1998:18 *Det er bruk for alle*, som også oversetter empowerment til myndiggjøring. Det påpekes både hos Økland (2012, s. 24) og i NOU (1998:18, s. 271) at det engelske begrepet er mer omfattende og kan bety *å gi makt eller autoritet til, å gjøre i stand til* eller *å tillate*. Denne forståelsen av begrepet kan gi assosiasjoner til det Freire (1999, s. 25-26) kaller *falsk gavmildhet*. Han beskriver dette som et forsøk på å mildne undertrykkernes makt uten å medvirke til at årsakene til undertrykkelsen fjernes.

I *Det er bruk for alle* (NOU 1998:18) påpekes en risiko for at forståelsen av empowerment kan handle om noe *profesjonelle gjør med folk*, som kan skape hinder for de mulighetene man har for såkalt self-empowerment (s. 272). Folkestad (2008) har skrevet om ulike måter beboerne i et bofellesskap kan vise motmakt på. Han skriver at *tidens diskurs og tjenestemessige føringer legger vekt på at beboerne skal komme til ordet med hensyn til tjenestene de skal motta* (s. 122). Slike føringer kan kanskje være inspirert av empowerment-tenkningen. Forfatteren viser videre hvordan de ansatte prøver å realisere disse føringene ved å arrangere møter der både beboerne og de ansatte deltar, og hvor tanken er at beslutningene tilsynelatende skal tas demokratisk. Han beskriver imidlertid en situasjon der aspektet av de ansattes myndiggjøring av beboerne kommer til syne. De ansatte bestemmer hvilke beslutninger beboerne kan være med å ta, og man avdekker at det finnes en skjev maktfordeling (Folkestad 2008, s. 122-125). Adams (2008) skriver noe om dette: *The meaning of empowerment can be taken from the people by the professionals who are*

*meant to be working with them in an empowering way, and returned to them in a diluted way, so that they actually feel disempowered.* (s. 3) Han skriver videre at det er en selvmotsigelse at man refererer til empowerment i sosialt arbeid der staten eller kommunen er arbeidsgivere, da man styres av arbeidsinstrukser og målsettinger satt ovenfra- og ned (s. 6). Denne måten å operere med empowermentbegrepet på, er kanskje mer brukt i den terapeutiske tradisjonen som jeg vil ta for meg videre.

### **Terapeutisk empowerment**

Den terapeutiske tilnærmingen til empowermentbegrepet, er den jeg først ble kjent med da jeg studerte vernepleie. Denne måten å forstå empowerment på er i hovedsak knyttet til enkeltindividet, selv om selvhjelpsgrupper også kan være et middel i denne tradisjonen. Jacobsen (2007) oversetter i sin artikkel empowerment til myndiggjøring, selv om han tydelig er klar over kompleksiteten i begrepet. Han begrunner begrepsbruken med at det er denne oversettelsen som er hyppigst brukt i helse- og sosialfaglig sammenheng, både i offentlige dokumenter, i forskning og i litteratur rettet mot helsepersonell (s. 127-128). Askheim (2012) skriver at den terapeutiske forståelsen av empowerment kanskje er tydeligst innenfor helsefagene. Det handler om å utløse styrker og ressurser slik at personene de jobber for selv kan være med å bedre sin egen helse og sin livssituasjon (s. 48). Han eksemplifiserer dette gjennom å vise hvordan empowerment kan være en måte å jobbe med mennesker på innenfor pasientopplæring og rehabilitering (s. 49-52). *I praksis dreier det seg om involvering av pasienten gjennom dialog, medvirkning og ressursmobilisering.* (s. 50)

Aujoulat, d'Hoore mfl. (2007) har foretatt en artikkelanalyse av fem artikler som omhandler pasientopplæring. Dette for å se om de kunne sammenfatte en mer konkret betydning av *empowerment* ut fra en slik kontekst. Det som kom ut av artikkelanalysen var at empowerment kan være en måte å jobbe på som handler om å overlate valg og ansvar til pasienten selv. Det kan og handle om å utvikle ferdigheter for å bli bedre rustet til å leve med sin sykdom (s. 5). Å være selvstyrt og å være med å ta beslutninger angående sitt eget liv er også en sentral forståelse av empowerment når det gjelder pasientopplæring. Aujoulat, d'Hoore mfl. (2007) påpeker at artiklene i analysene forenes om at det er viktig å ta tiden til hjelp og ha respekt for de beslutningene pasientene tar. Selv om pasientene overlater beslutningene til helse-

arbeideren, kan dette også sees som en form for empowerment (s. 6). Forfatterne konkluderer med at empowerment i denne konteksten handler om en slags personlig forandring hos pasienten ledet av selvbestemmelse og valg av hvordan man vil leve sitt liv. Helsearbeiderens terapeutiske bidrag er å hjelpe pasienten med selvrefleksjon, gi faglige anbefalinger ut fra et pasientorientert perspektiv, der pasientenes egne ønsker og behov skal stå i sentrum (s. 6-7).

Askheim (2012) skriver at i en terapeutisk tilnærming handler empowerment om å se pasienten som en *aktiv kompetent borger* (s. 51). Likevel handler mye av denne tilnærmingen om at det er pasienten som må forandre seg for å få et bedre liv. *Virksomheten er basert på modeller for helseatferd som i sitt grunnsyn oppfatter mennesker som rasjonelle aktører. Det antas at dersom en appellerer til deres fornuft og intellekt, velger de en annen livsstil.* (s. 51) Tidligere hadde samfunnsarbeid en plass i sosialt arbeid, men nå handler sosialt arbeid i stor grad om interaksjonen mellom klienten og tjenesteyteren og de sosiale problemene knyttes ikke lenger like sterkt til de samfunnsmessige utviklingstrekkene (s. 54).

Brukermedvirkning er et begrep jeg går nærmere inn på i kapittel 5. Dette er et begrep som opptrer hyppig i de offentlige rapportene og dokumentene jeg har analysert. Rappana Olsen (2011) skriver at empowerment står sentralt i diskusjonen om brukermedvirkning. Hun omtaler empowerment som noe man tilegner seg fremfor noe man blir tildelt. Hennes forståelse av empowerment knytter seg både til et maktperspektiv på kollektivt nivå, men også *at den enkelte opparbeider seg makt over de beslutningene som angår hans eller hennes velferd.* (s. 154)

Stortingsmeldingen *Morgendagens omsorg* (Meld. St. 29 2012-2013) beskriver brukermedvirkning som at man bygger tjenestene opp med utgangspunkt i brukers erfaringer. Dette for å kunne yte best mulig hjelp. Brukermedvirkningen skal både bidra til at kvaliteten på tjenestene bedres og til at brukeren får økt innflytelse (s.52). Brukerstyring går i følge stortingsmeldingen lenger enn brukermedvirkning når det gjelder å overføre makt og styringsmuligheter til brukerne. Stortingsmeldingen (s. 53) viser til beskrivelsen av brukerstyring i NOU (2001:3) *Brukerstyring kan forstås som en generell modell for organisering av offentlig sektor, der formelle brukerorgan gis makt og ansvar på institusjonsnivå.* (s. 302). I følge Meld. St. 29 (2012-2013, s.53) er

det ikke nødvendigvis tilfelle at brukermedvirkning innbefatter reell innflytelse eller styringsmuligheter på samme måte som brukerstyring. Utviklingen fra brukermedvirkning til brukerstyring kan *stimuleres gjennom en tjenesteutøvelse som baseres på empowerment eller myndiggjøring. Da handler det om å mobilisere og styrke folks egne krefter, og å nøytralisere de kreftene i systemet som skaper avmakt. Slik egenkraftmobilisering skal styrke enkeltindivider og grupper slik at de selv kan endre den situasjonen de befinner seg i, og bidra til at de kan komme i posisjon til å ta styring og delta i beslutninger som berører egen livssituasjon og egne levekår.* (Meld. St. 29 2012-2013, s.53)

### **Samfunnsarbeideren og terapeuten**

Empowerment kan altså sees på som en idé som kan forstås på flere måter ut fra hvilken kontekst begrepet opptrer i. Flere av forfatterne jeg har viser til i dette kapittelet forenes om at begrepet har oppstått ut fra en betydning der mennesker i en avmaktsposisjon har blitt styrket og kommet seg ut av avmakten (jfr. Aujoulat, d'Hoore mfl. 2007, Tesoriero 2010, Ledwith 2011, Rappana Olsen 2011, Askheim 2012). En slik forståelse av begrepet finner man igjen i samfunnsarbeid, hvor det hovedsakelig pekes på ytre strukturer som spiller inn på at mennesker opplever seg som avmektige. For å tydeliggjøre forskjellene mellom de to tilnærmingene, kan det være nyttig å sammenligne rollene som terapeut og samfunnsarbeider, og se hvordan de skiller seg fra hverandre.

I den terapeutiske forståelsen av begrepet kan man tenke at individet, med terapeutens hjelp, skal endre seg for å passe inn i de allerede etablerte strukturene som finnes i samfunnet. Man gis ansvar og mulighet til å være delaktige i avgjørelser som gjelder ens eget liv. I samfunnsarbeid tar man dette ansvaret selv, ut fra et eget ønske om å skape forandringer. Ledwith (2011 s. 99) knytter samfunnsarbeiderens rolle opp mot kritisk tenkning, og skriver at *the community worker is a popular educator who, in the process of dealing with everyday issues, poses questions that encourage people to see their world from a critical perspective, and in turn to pose their own questions.*

Innenfor en rehabiliteringskontekst, skriver Askheim (2012) at empowerment i hovedsak handler om mestring av hverdagen på tross av sine funksjonsnedsettelse,



slik at en kan oppleve kontroll over eget liv i det samfunnet man lever i. Denne mestringen skjer gjennom at man får støtte fra *ressursorienterte fagpersoner* (s. 67). En slik vektlegging tildekker *de strukturelle forholdene som skaper diskriminering, marginalisering og undertrykking*. (s. 68)

Økland (2012) skriver at samfunnsarbeideren kan inneha ulike roller. En kan være *systemkjenner, koordinator, veileder og katalysator* (s. 81-85). Rollen som katalysator handler om at samfunnsarbeideren kan være med å muliggjøre at aktørene kan få utviklet kompetanse og kunnskap om hvordan man kan skape endringer (s. 84). Ledwith (2011) skriver også noe om samfunnsarbeiderens rolle som katalysator. *Our role, through a diversity of projects, is to create the learning context for questioning that helps local people to make critical connections between their lives and the structures of society that shape their world*. (s. 33). Hun påpeker også viktigheten av at samfunnsarbeideren har egenskaper som god lytter og samtalepartner. *The act of listening, of giving people your full attention, is empowering in itself*. (s. 38).

Når det gjelder den terapeutiske tilnærmingen skriver Ulberg (2004) at sosialarbeideren kan ha mange ulike roller når det kommer til booppfølging. I ansvarsgrupper kan sosialarbeideren ofte ha rollen som beboerens støttespiller som er med å sikre at beboers meninger og ønsker blir hørt og respektert. I tillegg opptrer sosialarbeideren som gjest i beboerens hjem og må forholde seg til de normene som gjelder som besøkende i en annen persons hjem. Samtidig innebærer rollen som booppfølger en viss grad av kontroll, om hvorvidt beboeren betaler husleien og at leiligheten ikke blir ødelagt av beboer (s. 87-91). En slik kontroll kan både sees som et hinder for en persons empowerment, og som en måte å hjelpe beboeren til mestring av boforholdet.

### **Rusavhengige som en marginalisert gruppe**

I følge strategiplanen *Bolig for velferd* (Departementene 2014- 2020) er rusavhengige overrepresentert blant bostedsløse. En kartlegging fra 2012 viser at 54 % av de registrerte bostedsløse er rusavhengige eller har en såkalt ROP-lidelse (rus og psykiatri). Denne gruppen er også de som er uten bolig over lang tid. Strategien peker på at kommunene ikke har nok egnede boliger eller kapasitet til å gi gode nok

oppfølgingstjenester i bolig til denne gruppen. Som nevnt tidligere retter Housing first prosjektet i Bergen seg mot mennesker som er rusavhengige (s. 32). Askheim (2012) skriver at i velferdspolitikken finner man et skille mellom såkalt *verdige trengende* og *ikke-verdige trengende*. Den første gruppen er de som står uten skyld i sine problemer, som for eksempel funksjonshemmede. *De sees som ofre for tragiske omstendigheter og fortjener vår fulle sympati og støtte.* (s. 20) Rusavhengige er en gruppe som ofte sees på som ikke- verdige trengende, ved at man tenker at de selv har skyld i sin situasjon. *De kunne tatt seg sammen!* (s. 20)

### **Livet som rusavhengig**

Snoek og Engedal (2008) skriver om rusmisbruk som bruk av medikamenter som overskrider den dosen som er foreskrevet av lege. Det kan også være bruk av rusmidler som overskrider sosialt akseptert bruk. De hevder at siden alkohol er det eneste rusmiddelet som er lovlig, kan bruk av alle andre rusmidler juridisk sees på som rusmiddelmisbruk (s. 134). Ulfrstad (2011) skriver at det er vanskelig å gi noe klart skille mellom hva som er bruk og hva som er misbruk av rusmidler. Han påpeker at type stoff, mengde, tid, sted, kultur og konsekvenser er faktorer som er med på å definere bruk og misbruk. Men misbruket oppleves ofte ikke før det opptrer sammen med sosiale problemer (s. 80-81).

Rusmidlene kan ha mange ulike funksjoner. Ved å innta rusmidler kan man selv fremkalle virkninger og følelser når en selv ønsker dem (Fekjær 2005, s. 100-101). Mange bruker rusmidler som en slags flukt eller unnskyldning fra personlig ansvar. Rusbruk kan for eksempel forklare handlinger, gjøre at man glemme problemer, bidra til at gjøremål utsettes, dempe angst eller gjøre at man blir i bedre humør (s. 95). I mange tilfeller har rusmidler en symbolverdi og spiller en viktig rolle som del av enkelte ritualer for mennesker. Som rituale kan man bruke rusmidler for å feire noe eller for å skape en avslappet stemning. Rusmidlenes symbolverdi kan handle om at man er blitt voksen eller det kan være et symbol for opprør (s. 91-94). Ritualer som omfatter rusbruk, kan også være et utgangspunkt for at det dannes fellesskap mellom dem som deltar. *Skålingen tjener de samme funksjoner som hasjpipa som går rundt.* (s. 94) Skillet mellom ”oss” og ”de andre” kommer til syne i slike fellesskap gjennom for eksempel måten man kler seg på og snakker på. Gjennom å bruke illegale

rusmidler blir den symbolske markeringen enda kraftigere. *Hvis du bruker "dop" (stoff), er du "en av oss". Hvis ikke, er du "en av de andre", en av de "streite".* (Fekjær 2005, s. 95). Rusopplevelsen og rusatferden bestemmes i noen grad av de kulturelt bestemte forventningene som finnes i den konteksten man er i når man inntar rusmidlene (Skog 2006, s. 176).

Livet som rusavhengig kan i stor grad dreier seg omkring det å skaffe og å bruke rusmidler. Man skaffer penger til rusmidlene ved for eksempel å selge rusmidler selv eller gjennom vinningsforbrytelser. Det kan være nyttig for en rusavhengig å skaffe seg et nettverk av kontakter for å få tak i de rusmidlene en trenger. Skog (2006) hevder at mange rusavhengige uttrykker at de ikke er ansvarlige for egen atferd. Han påpeker at dette kan handle om at valgene de gjør er i stor grad preget av en appetitt på rusmidler. Slik kan de oppleve at rusavhengigheten kan være med å innskrenke handlingsalternativene deres (s. 204-205). Handlingsalternativene deres kan stå i såpass stor konflikt med hverandre at de kan oppleve en ambivalens når det gjelder hvilken motivasjon som legger bak valgene de tar (s. 202).

Smith-Solbakken og Tunglund (1997) gir i sin bok flere eksempler på hvordan deltakelse i rusmiljøet kan gi en rekke positive opplevelser. Dette kan være en i motsetning til de erfaringene rusavhengige har gjort seg ellers i samfunnet. Day (2006) skriver om begrepet *community*, og at dette kan forstås som at noen har en felles tilhørighet der man finner fellesskap med andre og knytter sosiale bånd som skaper tillit og fortrolighet (s. 1-2). Rusmiljøet kan nok i mange tilfeller oppleves som et slikt fellesskap. Måten man snakker på og interaksjonen mellom de som tilhører gruppen kan være elementer som er med å definere fellesskapet. Man påvirkes av andre man sammenligner seg med gjennom språk, inntrykk og handling. Dette kan spille en viktig rolle når det gjelder hvordan folk ser seg selv og hvem de identifiserer seg med. Samtidig kan slike fellesskap oppleves som ekskluderende for de som ikke tilpasser seg normene og det kan gi sanksjoner til avvikerne (s. 2 og s.156-157). Et eksempel på dette kan være en norm jeg har oppfattet i rusmiljøet som handler om at dersom man er blitt sveket av en annen som tilhører gruppen, i form av å ha blitt slått ned eller ranet så skal man ikke gå til politiet. Gjør man det, er sanksjonen at man stemples som tyster.

Et liv som rusavhengig utvikles over tid, og det kan være vanskelig å se konsekvensene av det underveis. Det er mye som skal på plass for å klare å bryte med rusmiljøet, og finne sin plass i storsamfunnet. Man må gjenvinne tillit hos familie, gamle venner og hos hjelpeapparatet. Det kan være vanskelig å få seg jobb og å bryte med sitt gamle nettverk. Det krever støtte fra andre, stor viljestyrke og at man er villig til å skape seg en ny identitet (Skog 2006, s. 210-211).

### **Undertrykte eller avvikere?**

Askheim (2012) refererer til en doktoravhandling av Thommesen fra 2008, *Hverdagsliv, selvforståelse og dobbeltdiagnose- om mennesker med uvanlige erfaringer*, når han skriver at det bildet media gir av de rusavhengige er preget av oppfatninger av som bygger på stereotyper og brudd med storsamfunnets normalitet. Dette bildet er med på å underbygge en narkotikapolitikk som er preget av straff og behandling, og det er med på å opprettholde undertrykkelsen av rusavhengige som gruppe (s. 119-120).

Young (1990) diskuterer ordet *undertrykking*, og påpeker at dette er et ord som har blitt brukt om tyranni og grove overgrep mot enkelte grupper gjennom historien. Hun mener at undertrykking kan også komme til uttrykk ved at systemer som forholder seg til mennesker ofte bygger på de normer og verdier som er rådende i samfunnet. For mennesker som ikke lever etter de rådende normer og verdier, kan slike systemer oppleves som undertrykkende (s. 48-63). Thyness (1999) påpeker at det å være underprivilegert ikke bare handler om fattigdom, men at begrepet også kan si noe om andre sider ved tilværelsen. Han nevner blant annet ensomhetsaspektet, der man er isolert uten noe sosial omgang. Det kan også handle om maktesløshet, der man av ulike grunner kan være utestengt fra beslutningsprosesser i samfunnet som helhet (s. 78-79).

Både marginalisering og maktesløshet kan være måter å oppleve undertrykkelse på. Marginalisering kan handle om at enkelte grupper utelukkes fra å delta på arenaer i samfunnet. Maktesløsheten handler om en slags frarøving av egenverd der man mister autoritet, status og selvbilde (Young 1990, s.40-42). Dominelli (2002) skriver at undertrykking er noe som skjer i samhandling mellom mennesker. Undertrykking kan

sees som en sosial konstruksjon bygget opp av menneskers handlinger og hvordan de oppfører seg mot hverandre (s. 9). Hun viser skillet mellom *oss* (de overlegne) og *dem* (de underlegne) ved å bruke begrepet *othering* som er med på å definere de andre gjennom objektivisering og ekskludering (s. 44-47).

Skog Hansen og Øverås (2007, s. 97-98) skriver om rusavhengige personer med psykiske lidelser som en gruppe kommunene opplever det særlig vanskelig å gi et botilbud til. *Brukerne er krevende. De passer likesom ikke helt inn.* (s.98). Skog (2006) nevner rusavhengige som et eksempel på sosiale avvikere (s. 19). Når noen oppfattes som avvikere er det enten på grunn av egenskaper ved personen (for eksempel hudfarge eller funksjonshemming) eller fordi de bryter lover, regler eller sosiale normer innenfor et sosialt system. De sosiale systemene kan være mindre grupper med uformelle regler, eller det kan være storsamfunnet med offentlige institusjoner der lover og regler er formaliserte (s. 16). Det som avgjør om en egenskap eller handling er avvikende, er avhengig av andres reaksjoner. Disse reaksjonene vil variere ut fra hvilken kultur man har, hvilken kontekst man befinner seg i eller hvem som utfører handlingen eller har egenskapen (s. 22).

Hvorfor mennesker blir avvikere kan ha ulike forklaringer. Skog (2006) skiller mellom tre forklaringskategorier. Én forklaringskategori handler om *hvorledes avvikende handlinger henger sammen med egenskaper ved aktøren.* (s. 116) Her kan man gå ut fra hvilken betydning medfødte egenskaper har, sosialiseringprosessen og det sosiokulturelle miljøets betydning for hvorfor individet har tilegnet seg egenskaper som sees på som avvikende. En annen gruppe avviksteorier *er mest opptatt av de miljømessige muligheter og begrensningers innvirkning på avvikende handlinger.* (s. 116) Det er altså de avvikende *handlingene* som er utgangspunktet, og i hvilken grad en persons handlinger påvirkes av de materielt-økonomiske, juridiske eller sosiokulturelle kontekstuelle faktorer. Den tredje forklaringskategorien Skog (2006) nevner, er avvik som normbrudd. Det vil si hvorfor noe er forbudt i form av lovverk eller uformelle sosiale normer i visse kulturer. Teorier med dette perspektivet tar gjerne sitt utgangspunkt i kulturkonflikter og maktforhold. Handlinger som oppfattes som avvikende er definert av samfunnet, og disse definisjonene endres over tid (s.117).

Skog (2006) spør seg *hvorfor reglene er som de er og hvilke interesser de ivaretar*. (s. 146) Han peker på at mange av disse normene og reglene følges fordi man anser den som en del av en felles kultur og et felles verdigrunnlag. En annen grunn kan være at konsekvensen av å bryte normene og reglene kan medføre negative reaksjoner fra omverdenen og utløse en skamfølelse hos den det gjelder (s. 146-147). Andre regler er formalisert gjennom lovverk. De formaliserte lovene kan sees på som nødvendige for at samfunnet skal holde sammen, gjennom for eksempel å pålegge befolkningen å betale skatter og avgifter. Likevel kan lovverket noen ganger være normstyrt og springe ut fra mindre rasjonelle prosesser (s. 147). Forfatteren eksemplifiserer med å nevne kriminaliseringen av narkotika. Man kunne kanskje fått ned nivået på kriminalitet i samfunnet ved å avkriminalisere bruk av narkotika. Selv om motivasjonen for dette forbudet er å begrense skadevirkningen av rus og avhengighet, kan forbudet både begrunnes og bestrides empirisk (s. 151-152). Man kan derfor hevde at det er antakelser som ligger til grunn for mange av samfunnets formelle og uformelle normer. Heller ikke politiske beslutninger er nødvendigvis forankret i forskningsbasert kunnskap, slik Schiff, Rook mfl. (2012) påpeker i sin kritikk av den store satsningen på Housing first modellen.

## KAPITTEL 4: Metode

Jeg ønsker å finne ut hvordan empowerment kan forstås ut fra Housing first-modellen, slik den er organisert i Bergen. Dette har jeg gjort ved å skaffe meg empiri fra feltet. Før jeg kunne starte datainnsamlingen trengte jeg en godkjenning fra NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste). Dette er fordi jeg ønsket å innhente data gjennom intervjuer, noe som krever en slik godkjenning. I høst sendte jeg derfor en søknad hvor jeg la ved en prosjektplan som beskrev hvordan jeg hadde tenkt å gå frem i datainnsamlingen. Jeg fikk tilbakemelding om å gjøre noen endringer i infoskrivet til de aktuelle informantene. Dette ved å gi en tydeligere beskrivelse av hvordan jeg ville gå frem for å skaffe informanter som er deltakere i prosjektet. Etter å ha presisert dette tydeligere for NSD, fikk jeg den nødvendige godkjenningen for å kunne starte innsamlingen (se vedlegg 2). Jeg har holdt meg til fremgangsmåten jeg beskrev for NSD.

### Forforståelse

Før jeg beskriver hvordan jeg har gått frem metodisk for å besvare problemstillingen, kan det være nyttig å si noe om min forforståelse når det gjelder bakgrunn for både valg av tema og problemstilling, samt i gjennomføringen av datainnsamlingen. Gilje og Grimen (2000) skriver at *forforståelse er et nødvendig vilkår for at forståelse overhodet skal være mulig. Vi møter aldri verden nakent uten forutsetninger som vi tar for gitt.* (s. 148) Ved å si noe om min forforståelse, kan det være tydeligere for leseren å forstå de valg og vurderinger jeg har gjort i arbeidet med denne oppgaven.

I og med at jeg selv har mange års erfaring med arbeid med rusavhengige, kjenner jeg godt til både de faglige begrepene og begreper som brukes av de rusavhengige innenfor dette feltet. Dette kan være en fordel, fordi jeg forstår ”språket” til mine informanter. Jeg trenger for eksempel ikke ytterligere forklaringer på hva som menes med ROP- pasienter, booppfølging eller LAR behandling. En ulempe med denne forforståelsen kan handle om det samme. Det at jeg tar for gitt at mine informanter og jeg har den samme forståelsen av ulike fenomener på feltet, kan kanskje bidra til at jeg går glipp av noen nyanser av ulike oppfatninger omkring de ulike begrepene som brukes. Dersom jeg hadde bedt om en nærmere forklaring på hva som ligger booppfølging eller LAR-behandling, kunne det kanskje dukket opp noen nye

perspektiver som jeg kunne tatt med i diskusjonene i oppgaven, jfr. Gilje og Grimen (2000, s. 148).

Som nevnt har jeg en videreutdanning i boligsosialt arbeid. I denne utdanningen var Housing first et sentralt tema. Jeg har lenge ment at Housing first er et godt tiltak, og da prosjektet startet opp i Bergen tenkte jeg at det kunne være et aktuelt tema for masteroppgaven. Jeg har opplevd bolig som viktig i arbeidet med rusavhengige. I løpet av samfunnsarbeidsstudiet har jeg blitt noe mer ambivalent til denne modellen. Studiet har kanskje lært meg å forstå i større grad betydningen fellesskapsfølelsen som finnes i rusmiljøet. Ett eksempel kan være at i noen tilfeller kan en bolig handle mer om et gode som kan deles med andre i miljøet fremfor å være noe man skal tilpasse seg resten av samfunnet for å kunne få og beholde. Denne ambivalensen har kanskje medvirket til at jeg har en litt mer kritisk tilnærming til Housing first enn jeg kanskje ville hatt dersom jeg hadde studert modellen i et masterprogram med for eksempel en mer helsefaglig vinkling. Min lojalitet til vernepleiefaget som handler om å hjelpe mennesker til å tilpasse seg samfunnet er i konflikt med sentrale teorier i samfunnsarbeid, der tanken er at man må gjøre endringer med samfunnet. Det Gilje og Grimen (2000, s. 149-150) skriver om, at trosoppfatninger og forestillinger er med på å bestemme hva en tar for gitt og hva en finner problematisk, er i mitt tilfelle ikke helt tydelig.

Samtidig kan jeg ikke påstå at jeg ikke er preget av de årene med erfaringer jeg har som vernepleier i rusfeltet, jfr. Gilje og Grimen (2000, s. 150). I samtalen med Housing first teamet, kjente jeg på en forståelse og gjenkjennelse i deres beskrivelser og perspektiver med grunnlag i min egen bakgrunn i feltet. Min bakgrunn kan i tillegg ha vært med å påvirke min forståelse av deltakerne, ved at jeg kanskje i noen grad har kategorisert dem når de forteller historier som ligner andre jeg har hørt. Jeg har i noen av diskusjonene i de videre kapitlene trukket inn egne erfaringer for å tydeliggjøre min forforståelse. De videre kapitlene har jeg derfor skrevet i en mer essayaktig form for å kunne skape rom for egne refleksjoner og erfaringer.

Gilje og Grimen (2000, s. 151) skriver at forforståelsen kan endres i møtet med nye erfaringer. Jeg tror at i arbeidet med denne oppgaven har jeg kanskje blitt mer bevisst



min forforståelse. Datainnsamlingen kombinert med å lese litteratur har tydeliggjort noen nye perspektiver for meg.

### **Kvalitativ metodetriangulering**

Gjennom hele skriveprosessen har jeg satt meg inn i forskning og litteratur jeg har opplevd som relevant for å belyse problemstillingen. Jeg har brukt mye av den litteraturen vi har vært gjennom i det første året av samfunnsarbeidsstudiet. Dette er litteratur som i stor grad omhandler samfunnsarbeid og sosialteori. Jeg har og søkt på artikler gjennom Høgskolen i Bergen sin litteratursøketjeneste, hovedsakelig gjennom Google Scholar. Dette har vært for å finne litteratur som omhandler blant annet empowerment og Housing first. Jeg har også brukt mye av den litteraturen som var pensum da jeg studerte boligsosialt arbeid.

Jeg har brukt en kvalitativ tilnærming for å besvare problemstillingen. Creswell (2009, s. 18) skriver at kvalitativ metode er godt egnet når man skal forstå og forklare et område som er lite forsket på fra før, slik Housing first prosjektet i Bergen er. Kvalitativ metode gir i tillegg større mulighet til å stille oppfølgings spørsmål slik at man kan få frem mest mulig relevante data. Samtidig kan en slik tilnærming gi et mer nyansert bilde av empowerment i Housing first fremfor å generalisere, noe som kjennetegner et kvantitativt undersøkelsesopplegg (Grønmo 2004, s. 129-132). Målet har ikke vært å gi et entydig svar på problemstillingen, men å belyse ulike måter empowerment kommer til uttrykk og hvordan det kan begrenses for deltakerne som er med i Housing first prosjektet.

Jeg har kombinert tre forskjellige typer kilder og innsamlingsmetoder for å belyse problemstillingen, det som kalles metodetriangulering, jfr. Grønmo (2004, s. 132). Innsamlingen har vært av kvalitativ art, ved at jeg gir analytiske beskrivelser med grunnlag i teoretisk generalisering. Det vil si at jeg har systematisert funnene ut fra definerte begreper og teorier (s. 129-130). Jeg har valgt kilder som kan være med å belyse problemstillingen på tre forskjellige nivåer.

## Dokumenter som kilde

Jeg har gått systematisk gjennom rapporter og dokumenter som omhandler Housing first eller som nevner Housing first som modell, jfr. Grønmo (2004, s. 187). Dette dreier seg i hovedsak om stortingsmeldinger og offentlige utredninger. I tillegg inngår rapporter som omhandler rus og bolig, som er initiert fra myndighetene. Dette har vært for å se hvordan disse dokumentene omtaler og beskriver hva som ligger i deltakernes bestemmelse og valgfrihet innenfor metoden. Siden Housing first fortsatt er ganske nytt i Norge, har jeg også gått gjennom dokumenter som omhandler rusavhengige som gruppe, for å se hvordan disse beskriver hvordan de rusavhengiges selvbestemmelse og valgfrihet kan fremmes. Grønmo (2004, s. 188) påpeker at ulemper med en slik måte å innhente data på kan være at mitt perspektiv som forsker kan være med på å påvirke både utvelgelsen og tolkningen av disse dokumentene. Det er også viktig å være kildekritisk i tolkningen, for å kunne se eventuelle begrensninger ved dokumentene. I tillegg er det viktig å ha med seg hvilken kontekst kildene er ment å gjelde innenfor.

## Uformelle intervju

Jeg har gjennomført det Grønmo (2004, s. 159) kaller uformelle intervju, for å innhente data både fra Housing first teamet og fra deltakerne. Grunnen til at jeg har valgt denne måten å samle inn data på, er for å få frem en dybde i ulike forståelser og opplevelser av empowerment. Ulemper ved metodene jeg har valgt er at det kan være vanskelig å skape distanse til informantene. Jeg lot deltakernes historier styre samtalen, noe som førte til at jeg opplevde at intervjuguiden kanskje burde endres. Jeg lot dette være fordi jeg var redd for å miste det perspektivet som til å begynne med var mitt utgangspunkt for undersøkelsen. I tillegg ønsket jeg å ha det samme utgangspunktet for samtalene med alle deltakerne. En annen ulempe med metoden jeg har valgt, er at jeg har såpass få informanter. Dataene jeg har samlet inn kan på den ene siden oppfattes som lite samstemte og enhetlige og resultatet av min forskning kan synes å ha begrenset gyldighet (Grønmo 2004, s. 129-132). På den annen side er jeg av den oppfatning at informantenes perspektiver tydeliggjør noen nye sammenhenger og åpne opp for nye spørsmål, slik som for eksempel Schiff, Rook mfl. (2012) og Kertesz, Crouch mfl. (2009) etterspør i sine artikler.

### *Fokusgruppe*

For å få frem Housing first teamets perspektiv hadde jeg et uformelt intervju med hele teamet samlet. Intervjuet foregikk mer som en samtale der jeg hadde noen stikkord jeg brukte som hjelp for å styre samtalen inn på områder jeg var interessert i å vite mer om (se vedlegg 4). Dette var for å få frem synspunkter og vurderinger omkring ulike tema fra teamet samlet. Jeg var spesielt opptatt av tema som berører deltakernes selvbestemmelse og valgfrihet. I tillegg fikk jeg en presentasjon av modellen ut fra den bergenske konteksten, som jeg har gjengitt i kapittel 2. Det å gjennomføre uformelt intervju med flere personer samlet, kalles en fokusgruppe, jfr. Grønmo (2004, s. 159-160)

Halkier (2010) skriver at hovedforskjellen på et gruppeintervju og fokusgruppeintervju er at når det gjelder sistnevnte er det intervjueren som bestemmer emnet som skal diskuteres. En slik måte å innhente data er spesielt egnet til å få frem hvordan man gjør vurderinger og forhandlinger i en gruppe (s. 9-10). Metoden kan altså vise hvordan grupper fortolker og samhandler. Man kan og få konsentrerte data om bestemte områder eller tema, uten at det trenger å oppleves som påtrengende overfor informantene. Fokusgruppe er mindre egnet til å si noe om medlemmene i gruppens individuelle opplevelser. Dette handler både om at den enkelte får mindre taletid, og at det er vanskelig å vite om alles stemmer blir hørt ut fra gruppens dynamikk gjennom hvordan de samhandler og sammensetningen av personligheter i gruppen. I tillegg kan fokusgruppen ha en agenda om hva de som gruppe ønsker skal komme frem i datainnsamlingen ved å fremheve spesifikke uttalelser som viktige (s. 13-16).

### *Individuelle intervju*

I likhet med møtet med Housing first teamet foregikk intervjuene av deltakerne mer som en samtale. Jeg hadde en intervjuguide som utgangspunkt for samtalene (se vedlegg 6). Jeg brukte en narrativ samtaleform med åpne spørsmål for å få deltakernes perspektiver og meninger gjennom deres fortellinger (Creswell 2009, s.17).

Samtalene utviklet seg ut fra det deltakerne fortalte. Som nevnt opplevde jeg at noen av spørsmålene i intervjuguiden kunne virke overflødige. Dette fordi spørsmålene kanskje ikke var relevante, eller fordi de ble besvart indirekte i samtalen med

deltakerne. Jeg intervjuet deltakere fra prosjektet fordi jeg mener at det er de som kan gi best svar på hvordan de opplever valgfriheten i Housing first modellen, og i hvilken grad de opplever å styre sine egne liv.

### **Gjennomføringen - utvalg, innsamling og analyse**

Jeg vil videre gi en beskrivelse av hvordan jeg konkret har gått frem for å innhente de ulike dataene. Jeg vil si noe om utvalget. I dette ligger å gi en oversikt over hvilke dokumenter jeg har gjennomgått, gi en beskrivelse av hvem Housing first teamet er og gi en kort presentasjon av deltakerne. I den forbindelse vil jeg også si noe om hvordan kontaktetableringen med Housing first teamet og deltakerne har foregått og hvordan jeg har gått frem for å analysere datamaterialet.

### **Dokumenter og rapporter som kilde**

Jeg hadde på forhånd avklart at det jeg skulle konsentrere meg om i innsamlingen var hva som ligger i valgfrihet og selvbestemmelse for deltakere i Housing first, jfr. Grønmo (2004, s.189). For å få et bilde av hva som legges i dette fra myndighetenes side, valgte jeg meg ut noen dokumenter der Housing first ble beskrevet eller omtalt. Etter å ha gjennomgått en rekke offentlige rapporter og dokumenter som omhandler Housing first, rusmiddelpolitikk, boligpolitikk og boligsosialt arbeid fant jeg at følgende dokumenter i ulik grad ga noen beskrivelser av Housing first som modell: *Housing first - Muligheter og hindringer for implementering i Norge* (Rambøll 2012), *Byggje- bu –leve. Ein bustadpolitikk for den einskilde, samfunnet og framtidige generasjonar* (Meld. St. 17 2012-2013), *Forklaringer på bostedsløshet* (Dyb, Johannessen mfl. 2013), *Bolig for velferd. Nasjonal strategi for boligsosialt arbeid*. (Departementene 2014- 2020).

I analysen av disse dokumentene, opplevde jeg ikke å finne en klar og samlet beskrivelse av hva som ligger i begreper som omhandler valgfrihet og selvbestemmelse. Rambøll (2012) sin rapport sier mye om dette, men de andre dokumentene nevner kun modellen i små avsnitt. I disse dokumentene er *brukerstyring* er ett eksempel på et begrep som blir brukt men ikke forklart. Jeg ønsket å trekke inn flere dokumenter i analysen for å få en bredere forståelse av hva som ligger i brukerstyring. Jeg ville også finne ut om det var andre begreper som ble

brukt for å beskrive noe av det samme. Jeg valgte derfor ut ytterligere fem rapporter og dokumenter som retter seg mer mot arbeid med rusavhengige som gruppe. Disse er valgt ut fra aktualitet og ut fra min oppfatning av dokumentenes relevans når det gjelder hvordan arbeidet på rusfeltet er i dag. Jeg valgte ut følgende kilder: *Se meg – en helhetlig rusmiddelpolitikk* (Meld. St. 30 2011-2012), *Rom for alle. En sosial boligpolitikk for framtiden* (NOU 2011:15), *Opptrappingsplan for rusfeltet* (Opptrappingsplan 2008-2010), *Ruspolitisk strategi- og handlingsplan* (Bergen kommune 2011-2016), *Prosjektrapport, Prosjekt bostedsløse* (Bergen kommune 2005). Sistnevnte dokument er tatt med, fordi det er en rapport som lå til grunn for etableringen av bo-oppfølgingstjenestene i Bergen kommune.

Jeg har gjort en kildekritisk vurdering av dokumentene i utvelgelsen av dem. Dokumentene har ulike formål, men kan anses som gyldige i og med at de er godkjent fra myndighetene som styringsverktøy for de som jobber med politikk, med rusavhengige og med boligsosialt arbeid. Analysen av dokumentene gjorde jeg ved å velge ut og registrere det de delene av dokumentene som beskrev områder som ble omtalt som *empowerment, brukermedvirkning, consumer choice, brukermedbestemmelse* og *et sterkt brukerperspektiv*. Jeg kategoriserte begrepene og sammenlignet hvordan de ble forklart for å forsøke å få en klarere forståelse av hva som skiller de ulike begrepene og hva som samler dem, (Grønmo 2004, s.190-192). Resultatene av dokumentanalysen presenteres i kapittel 5.

### **Samtalen med Housing first teamet**

Jeg hadde vært i kontakt med prosjektleder før jeg sendte søknad til NSD for å høre om det var muligheter for å kunne få til et samarbeid med Housing first teamet i arbeidet med oppgaven. Prosjektleder hadde ingen innvendinger mot dette. Da jeg hadde fått den nødvendige godkjenningen fra NSD tok jeg igjen kontakt med prosjektleder for Housing first for å avtale et møte der jeg kunne informere om oppgavens problemstilling og hvordan jeg ville gå frem for å besvare denne. På dette møtet var hele teamet til stede. Etter å ha gitt den nødvendige informasjon til teamet, fikk jeg muntlig svar om at de både kunne være behjelpelige med å skaffe deltakere til de individuelle intervjuene. I tillegg var teamet villige til å bidra med et fokusgruppe-intervju.

Teamet bestod da av fem personer, to menn og tre kvinner, hvorav en av kvinnene er prosjektleder. To i teamet var sykepleiere, en var vernepleier, en var utdannet sosialpedagog fra Tyskland og en var tømrer. De hadde ulik arbeidserfaring. En hadde jobbet med rusavhengige på sykehus og noen hadde jobbet i lavterskeltak. To av dem hadde erfaring fra arbeid med legemiddelassistert rehabilitering, og en hadde jobbet i et tiltak rettet mot kvinner. Medlemmene i teamet syntes å ha en spredning i alder. I samtalen med dem kom det også frem at de skilte seg fra hverandre ut fra personlighet. Noen snakket mer en andre, noen forklarte ut fra eksempler mens andre forklarte mer ut fra modellen. Det var lyst ut en stilling til, men ingen var ansatt i den da fokusgruppeintervjuet ble gjennomført.

Min plan var i utgangspunktet å ha to treff med teamet. Det første treffet skulle i hovedsak omhandle hvordan modellen er organisert i Bergen, og hvordan arbeidsdagen til teamet kan se ut. På det andre treffet ønsket jeg at vi skulle snakke mer om begrepsbruk, og om hva Housing first teamet legger i begrepene knyttet opp mot sitt arbeid. Siden teamet har en travel arbeidsdag, ble det vanskelig for dem å sette av tid til to treff. Derfor fikk jeg ett treff med dem, der jeg skulle få to og en halv time til rådighet for å gå gjennom de ulike temaene. Fokusintervjuet ble gjort i Housing first sine lokaler. Jeg hadde notert noen få spørsmål jeg ville bruke som utgangspunkt for å få deres beskrivelse av prosjektet og for å få dem til å reflektere omkring noen begreper. I tillegg hadde jeg med meg intervjuguiden som jeg skulle bruke i samtaler med deltakerne, som jeg tenkte kunne hjelpe meg i å få teamets perspektiver på noen av de samme områdene jeg skulle komme inn på i de individuelle intervjuene.

Selve fokusintervjuet varte i en time og 50 minutter. Alle de fem ansatte deltok i gruppesamtalen, og signerte informert samtykke i forkant (se vedlegg 3). Jeg hadde på forberedt noen spørsmål og stikkord som jeg ønsket å komme innom i løpet av samtalen (vedlegg 4). Som nevnt snakket noen mer enn andre, men alle virket stort sett enige i hverandres uttalelser. Noen utdypet ytterligere det andre sa ved å gi eksempler på konkrete situasjoner som kunne beskrive uttalelsen til en annen. Det var noen avbrytelser i form av telefoner som ringte eller at andre som bruker de samme lokalene kom inn. Fokusintervjuet måtte avsluttes noe tidligere enn jeg var forespeilet fordi det hadde oppstått en situasjon som teamet måtte ta seg av. Som nevnt syntes det

å være stor enighet i fokusgruppen omkring de temaene jeg hadde valgt. Dersom jeg hadde valgt å hatt individuelle intervjuer av de ansatte i Housing first teamet, kan det hende jeg hadde fått mer innsikt på områder der teamet har uenigheter eller ulike oppfatninger seg imellom.

### **Samtalene med deltakerne**

Etter fokusintervjuet var gjennomført snakket jeg med teamet om hvordan jeg hadde tenkt å rekruttere deltakere. Jeg ønsket at de snakket med deltakere i prosjektet, og ga meg en tilbakemelding om det var noen av dem som var villige til å snakke med meg. Jeg ga dem noen eksemplarer av det informerte samtykket som var rettet mot deltakerne (se vedlegg 5), og ba dem formidle disse videre til deltakerne. De sa at de skulle snakke med deltakerne, men at jeg kanskje måtte minne dem på det underveis. Hele prosessen med å rekruttere og samtale med deltakerne fra prosjektet varte fra januar til ut april. Selv om ønsket var at deltakerne skulle få snakke så fritt som mulig ut fra hva som opptok dem, brukte jeg en intervjuguide (vedlegg 6) i samtalen med dem. Dette var for å holde en viss struktur dersom samtalen skulle avvike for mye fra de temaene jeg hadde planlagt å komme inn på.

Noen uker etter fokusintervjuet sendte jeg en epost til alle i teamet for å høre om de hadde spurt noen deltakere om de ville snakke med meg, siden jeg ikke hadde hørt noe fra dem. Dagen etter fikk jeg telefon fra en av de ansatte i teamet som ga meg navn og nummer til en deltaker i prosjektet som ønsket å snakke med meg. Jeg ringte ham, og avtalte treff. Denne deltakeren hadde signert informert samtykke, og gitt det til teamet. Vi gikk muntlig gjennom innholdet i denne før vi begynte samtalen.

Etter ikke å ha hørt noe fra teamet på en stund, sendte jeg en ny epost. Samme dag fikk jeg svar om at en av deltakerne ville stille til intervju, men at deltakeren ønsket at kontakten skulle gå gjennom teamet. Han hadde da sagt at jeg kunne komme hjem til ham. Jeg hadde tett informasjon med den i teamet som hadde formidlet kontakten i ukene som fulgte. Deltakeren hadde vært vanskelig å få tak i. Til slutt fikk jeg en konkret avtale om at vi skulle treffes på en café, men han dukket ikke opp til denne avtalen. Jeg ventet en stund før jeg tok kontakt med Housing first teamet igjen. Jeg fikk da vite at denne deltakeren hadde sagt at jeg kunne ringe ham for å lage en avtale om å komme hjem til ham. Jeg prøvde å ringe ham og sendte noen tekstmeldinger

uten å få noe respons. Til slutt kontaktet jeg teamet igjen og spurte om han kanskje ville trekke seg. Kort etter fikk jeg telefon fra en i teamet og deltakeren jeg hadde forsøkt å få tak i. Jeg snakket med ham og avtalte å komme hjem til ham noen dager seinere. Denne avtalen ble gjennomført, og deltakeren leste gjennom og signerte informert samtykke før vi begynte.

Den tredje deltakeren fikk jeg kontakt med etter å ha sendt den andre eposten til teamet. En av de ansatte ringte meg og sa at en hadde sagt seg villig til en samtale, men at han ikke hadde lest ordentlig gjennom det informerte samtykket. Jeg sa at jeg kunne gå gjennom det med ham i forkant. Jeg fikk navn og telefonnummer til deltakeren. Da jeg ringte ham første gangen, passet det dårlig for ham å møtes den samme uken og han ba meg om å ringe igjen uken etter. Da jeg ringte tilbake var han midt oppe i noe, og spurte om jeg kunne ringe igjen dagen etter. Jeg ringte ham dagen etter, og vi avtalte at jeg skulle komme hjem til ham noen dager seinere. Han ønsket at jeg ringte ham litt tidlig den dagen jeg skulle komme for å minne ham på avtalen. Jeg tok kontakt cirka en time før jeg skulle komme og han sa han skulle holde seg hjemme. Da jeg kom sa han at han hadde gått gjennom det informerte samtykket, og gitt det til teamet. Han hadde besøk av en kompis som ble værende under hele samtalen.

Mitt utvalg av deltakere fra Housing first består av tre menn. De er i alderen 29 til 52 år og har alle flyttet inn i bolig som de har fått gjennom prosjektet. De har alle en bakgrunn med rusavhengighet. De ruser seg fortsatt, men i ulik grad. To av deltakerne er i LAR (legemiddelassistert rehabilitering). En av dem har mistet bolig som deltaker i prosjektet, men fått ny. Den ene deltakeren påpekte at han ikke var påvirket av rusmidler i samtalen med ham. De to andre sa ingenting om dette. To av deltakerne fortalte mye. Den tredje deltakeren fortalte ikke fullt så mye. Noe av årsaken til dette kan kanskje handle om at en kamerat av ham var til stede under intervjuet.

### **Refleksjoner omkring utvelgelsen**

Etter å ha intervjuet de tre informantene sendte jeg en ny epost til teamet for å høre om det var mulig å få snakke med flere deltakere. De svarte at det var vanskelig for dem å skaffe meg flere akkurat da. Dette var fordi mange av deltakerne hadde nylig



vært gjennom en kartlegging, noe teamet opplevde at deltakerne syntes var krevende. I tillegg fortalte de at noen av deltakerne såpass dårlige psykisk at de nok ikke ville klare å binde seg til avtaler med meg.

Jeg ønsket i utgangspunktet å snakke med fem eller seks deltakere. I prosjektplanen skrev jeg at jeg forventet at det kunne bli vanskelig å få så mange informanter, siden det ikke er så mange deltakere i prosjektet å velge mellom. Jeg hadde en tanke om at det kunne bli aktuelt å supplere med data fra andre rus-avhengige som har flyttet inn i egen bolig og som mottar tjenester fra booppfølgings-tjenestene. Dette fordi de har opplevelser med å flytte inn i egen bolig med opp-følgning. Dette hadde jeg fått godkjenning av NSD til å gjøre. Jeg tenkte at slike supplerende intervjuer kanskje kunne være med på å tydeliggjøre et *nedenfra og opp* perspektiv. Jeg valgte til slutt å si meg fornøyd med dataene fra de tre informantene i Housing first. Dette handlet både om å ta hensyn til tidsperspektivet for å skrive ferdig oppgaven, men og at jeg opplevde at dataene jeg hadde samlet inn fra deltakerne som tilstrekkelige for å belyse problemstillingen. I tillegg vet jeg ut fra erfaring at booppfølgingstjenestene i de forskjellige bydelene i Bergen kommune jobber ut fra forskjellige metoder. Flere av dem viker en del fra Housing first modellen på to sentrale punkter; at deltakeren skal få ny bolig dersom de mister den de har fått tildelt, og kravet om ukentlige hjemmebesøk.

Selve utvelgelsesmåten kan sees på som en kombinasjon mellom det Grønmo (2004, s. 100-102) kaller *slumpmessig utvelgning* og *utvelgning ved selvseleksjon*. Teamet har valgt de deltakerne som har vært tilgjengelige på det tidspunktet. Å være *tilgjengelig* forstås i denne sammenhengen som ikke å være innlagt i behandling, å være stabil i kontakten med Housing first og å være psykisk sterk nok til å klare å snakke om seg selv i samtale med en de ikke kjenner. *Selvseleksjon* handler om at de får informasjon om studien og at de inviteres til å delta. På grunnlag av dette har deltakerne meldt seg som villige til å være med. Denne kombinasjonen av utvelgelsesmetoder har gjort at jeg ikke har hatt noe oversikt over eller kontroll med hvem som har blitt tilbudt å være med og hvem som har takket nei. Jeg har heller ikke vært med i avgjørelsen om hva det vil si å være tilgjengelig. Omstendighetene omkring de tre intervjuene vil bli beskrevet ytterligere i kapittel 6 og 7, der jeg forteller om mitt møte med deltakerne og om samhandlingen oss imellom. Jeg gir og en grundigere beskrivelse av

deltakernes boliger, der intervjuene ble gjort. Når det gjelder utvelgelsen i fokusgruppen, opplevde jeg at det ikke var så mange vurderinger å ta. Siden Housing first teamet kun bestod av fem personer på det tidspunktet, tenkte jeg at det var en passe størrelse for en fokusgruppe. I tillegg var dette en mulighet for at alle stemmene i gruppen hørt.

## Analysen

Analysen av dataene som kom frem i samtale har vært en prosess som begynte i det jeg gjennomførte det første intervjuet. Mye av det informantene fortalte kunne jeg se paralleller til i litteratur jeg hadde lest, både om samfunnsarbeid, sosialteori, empowerment og boligsosialt arbeid.

Samtalene med fokusgruppen og med deltakerne tok jeg opp på lydopptak med diktafon, med godkjenning fra alle. Disse lydopptakene transkriberte jeg slik de kom frem på lydopptaket. Transkriberingen ble gjort like etter at samtale var gjennomført. I analysen av de transkriberte tekstene forsøkte jeg å trekke ut det som fremtonet seg som sentralt og typisk i datamaterialet. Dette gjorde jeg ved å både se på hva som utmerket seg i hver enkelt samtale, men også ved å sammenligne samtale med hverandre for å se om jeg oppdaget noen mer typiske og generelle mønstre i dataene jfr. Grønmo (2004, s. 245-246). For å tydeliggjøre de ulike funnene som utmerket seg forenklet jeg tekstene noe ved å ta bort ord som *eh*, *hmm*, *liksom* og *på en måte*. Dette gjorde det lettere for meg å tyde innholdet i dem og trekke ut og kategorisere funn fra de ulike kildene som handlet om det samme. Jeg var særlig interessert i å se på de dataene som handlet om deltakernes handlinger som kunne forstås som uttrykk for deres selvbestemmelse som deltakere i prosjektet.

Jeg oppdaget etter hvert som jeg gikk gjennom de ulike dataene at deltakernes selvbestemmelse kunne forstås ut fra flere perspektiver. Intervjuguiden jeg brukte i samtale med deltakerne er delt opp slik at jeg kunne få data som omhandlet tiden før Housing first, hvordan de opplever å være deltakere i prosjektet og hvilke tanker de har om fremtiden. Det ble tydelig i samtale med dem at det å være deltaker i Housing first er kun en liten del av deres liv, som de kanskje ikke har reflektert så mye over ennå. Selv om dette kan virke innlysende for de fleste, opplevde jeg dette

som et viktig funn for min egen forståelse av problemstillingen. Spesielt i deltakernes historier kom det fram hvordan denne selvbestemmelsen er avhengig av hvilken situasjon de befinner seg i, med tanke på hvilket maktforhold som er tilstede i de ulike situasjonene. Derfor utartet det seg tre tydelige kategorier som funnene ble plassert under, og som inngår i overskriftene i de neste tre kapitlene der funnen blir presentert: *System, identitet og bolig*. Dette er områder som både kan sees i sammenheng og adskilt fra hverandre. Innenfor hver av disse kategoriene oppstod det i den videre analysen underkategorier som viser seg i form av mindre overskrifter i de neste kapitlene.

## Etikk

Alle som har deltatt som informanter i studien har signert skjema om informert samtykke (vedlegg 3 og 5). Disse skjemaene er det jeg som har formulert og de er godkjente av NSD. Det informerte samtykket forteller noe om studiens bakgrunn og formål og forklarer hvorfor jeg tenker at teamet og deltakerne kan bidra som informanter i studien. Det beskriver også hva det vil innebære å delta, som at jeg ønsket å ta samtalen opp på lydopptak og at de som deltar vil bli anonymisert. Det står og forklart at deltakelsen er frivillig og at informantene kan trekke seg når som helst dersom de ønsker det, jfr. Alver og Øyen (1997, kap. 6).

Måten deltakerne ble valgt ut på som informanter, var et bevisst grep for å ivareta et etisk perspektiv. Informasjonen og utvelgelsen ble formidlet gjennom teamet fremfor at jeg tok direkte kontakt med dem. Dette var for at de som fikk informasjonen skulle slippe å gi svar til meg direkte. Meningen var de ikke skulle føle seg forpliktet til å delta, men selv ta en avgjørelse om dette var noe de ønsket å være med på, med utgangspunkt i det informerte samtykket. Likevel er det vanskelig for meg å vite i hvor stor grad deltakerne har følt seg presset til å være med, ved at teamet tok seg av denne utvelgelsen, jfr Alver and Øyen (1997, s. 112). Et annet grep jeg gjorde for å sikre at deltakelse i studien skulle være frivillig var ikke å utlove noe belønning for å være med, men heller ta med ta med en blomst til informantene når vi møttes som en takk for at de ville hjelpe meg.

Når det gjelder å ivareta informantenes anonymitet, slik at de ikke kan gjenkjennes i oppgaven har jeg forsøkt å være bevisst dette både i innsamlingen og i analysen. I innsamlingen gjorde jeg informantene oppmerksomme på at det ikke var viktig at de delte detaljer om seg selv og sine liv som kunne bli gjenkjent av andre. Jeg påpekte at slike kjennetegn ville ikke bli tatt med i oppgaven. Etter analysen og kategoriseringen av de transkriberte tekstene, skrev jeg om de delene jeg har brukt i oppgaven til bokmål. Dette var for at ingen skulle gjenkjennes ut fra dialekt eller andre måter å snakke på som kan være med på å identifisere hvem som har uttalt hva. Jeg har ikke lagt til ord i utsagnene som gjør at utsagnene endrer meningsinnhold.

I uttalelsene fra Housing first teamet har jeg samlet dem og skrevet dem om slik at de fremstår som utsagn fra et samlet team. Jeg så ingen problemer med dette, i og med at alle i teamet fremstod som samlet i det de fortalte. Det er ikke vanskelig å finne ut hvem som jobber i Housing first teamet, men ut fra uttalelsene skal man kjenne dem godt for å kunne finne ut hvem som har sagt hva.

Deltakerne er anonymiserte ved at jeg ikke har skrevet hvor de har vokst opp eller hvor de bor. Skildringene av deltakernes boliger og nærmiljø er gjort gjennom beskrivelser som ikke skal kunne identifisere hvilke steder det er snakk om. Jeg har laget fiktive navn på deltakerne som jeg bruker i deler av kapittel 6 og 7. Dette har jeg gjort for å skape en personifisering av uttalelsene, som kan være med å gi leseren en forståelse av at det er virkelige menneskers historier. Housing first teamet kan nok gjenkjenne deltakerne ut fra noen av historiene deres. Jeg har unnlatt å bruke fiktive navn i kapittel 5 og i deler av kapittel 6 og 7 slik at ikke utsagnene skal kunne knyttes til informantene. Dersom deltakerne selv har fortalt personer som kjenner dem godt at de har medvirket i studien kan kanskje disse personene gjenkjenne informantene gjennom beskrivelsene av deltakernes bolig eller gjennom deres historier om deres eget liv (jfr. Alver og Øyen 1997, s.119-125).

I samtalene med deltakerne opplevde jeg at det var tema som kunne virke vanskelige for dem å utdype. Dette kunne både handle om at det var såre tema, men og at de ikke hadde gjort seg så mange tanker om temaet eller at de opplevde det som lite relevante i sitt liv. Noe av dette handlet også om at de ikke husket. Jeg forsøkte hele tiden å unngå at deltakerne skulle oppleve samtalen med meg som ubehagelig. Jeg var

takknemlig for at de ville snakke med meg, og ønsket ikke at de skulle angre på at de hadde blitt med. Jeg var derfor forsiktig med å be dem utdype svarene sine når jeg oppfattet det som vanskelig for dem å svare, (jfr. Alver og Øyen 1997, s.106-108). Jeg har og forsøkt å være bevisst min egen forforståelse i analysen av funnene. Jeg har ønsket å presentere funnene på en respektfull måte ved å belyse utsagnene ut fra teoretiske perspektiver, fremfor å fortolke informantenes utsagn ved å tillegge den meninger og holdninger (Alver og Øyen 1997, s. 111).

### **Metodiske refleksjoner – reliabilitet og validitet**

Datainnsamlingen har vært en prosess med det formål å belyse problemstillingen *Hva er empowerment i Housing first*. Grønmo (2004, s. 215) skriver at kvaliteten på datamaterialet er avhengig av hvor velegnet materialet er til å belyse problemstillingen. Denne egnetheten bunner i noen forutsetninger som omhandler forskningens prinsipper både når det gjelder at man fremviser sann informasjon og gjør rede for fremgangsmåten av både datainnsamlingen og analysen. Utvelgelsen av informanter må også gjøres rede for, jfr. Grønmo (2004, s. 218). Begrepene *validitet* og *reliabilitet* sier noe om gyldigheten og påliteligheten datamaterialet har i et studie. Validiteten er høy dersom metoden og fremgangsmåten gir data som er relevante for problemstillingen. Reliabiliteten er høy dersom dataene man samler inn er pålitelige (Grønmo 2004, s. 220-221).

Jeg har i dette kapittelet gjort rede for fremgangsmåten for datainnsamlingen og begrunnelsen for de valgene jeg har tatt. Jeg har vært opptatt av at fremgangsmåten og utvalgene har vært gjort ut fra de premissene som ligger til grunn for at de skal bli kjent gyldige. I tillegg har jeg vært reflektert i hvordan jeg har valgt ut data. Jeg kunne kanskje ønsket å snakke med noen flere deltakere for å se etter flere perspektiver som kanskje kan generaliseres. Samtidig vil jeg påpeke at det er viktig å ta med i betraktningen at Housing first er et nytt prosjekt. Både Housing first teamet og deltakerne er i en startprosess. Teamet er i en fase der de prøver ut ulike måter å jobbe på. Noen av deltakerne har kanskje ikke opplevd effektene av å være med i prosjektet enda, eller funnet ut hvordan teamet kan være til nytte for dem. Denne oppgavens reliabilitet vil derfor kanskje være vanskelig å måle med tanke på at datainnsamlingen er foretatt tidlig i prosjektet.

## **KAPITTEL 5: Om systemer som forholder seg til mennesker**

Jeg vil i dette kapitlet presentere funn som handler om hvordan Housing first kan sees i lys av at modellen inngår i et større system. Jeg vil begynne med å si noe om hvordan det kan være problematisk å sette mennesker inn i en modell. Deretter vil jeg presentere noen funn som tydeliggjør ”oss- dem” forholdet i systemet. Videre vil jeg presentere funn fra dokumentanalysen. Her har jeg konsentrert meg om hvordan offentlige dokumenter og rapporter omtaler brukerperspektivet, for deretter å se på hvordan begrepene virker i praksis. Jeg vil også diskutere hvordan Housing first kan sees på som en slags ambulerende institusjon både ut fra hvordan teamet organiserer sitt arbeid, men og ut fra et makt- avmakts perspektiv mellom teamet og deltakerne. Avslutningsvis i dette kapitlet presenterer jeg noen funn som synliggjør hvordan deltakerne kan oppleve seg som avmektige på andre områder i livet.

### **Modeller og mennesker**

Housing first er som nevnt en modell innenfor boligsosialt arbeid. Jeg har tidligere vist til *Bolig for velferd* (Departementene 2014- 2020, s.8-14) sin definisjon av boligsosialt arbeid som handler om at vanskeligstilte på boligmarkedet skal få hjelp til å skaffe bolig og mestre boforholdet. Modellen har en struktur med opprinnelse fra USA. Housing first prosjektet i Bergen kan sees som et forsøk å oversette modellen til norske forhold. Det er utarbeidet noen målsettinger og retningslinjer for prosjektet satt fra myndighetene, gjennom dokumenter som omhandler Housing first modellen og arbeid med rusavhengige. Målsettingene handler om å få bosatt flest mulig deltakerne, og at deltakerne skal oppleve valgfrihet og selvbestemmelse. Dokumentene og rapportene bruker en del begreper som skal settes ut i praksis gjennom modellen.

Housing first teamet er en gruppe mennesker som er satt til å jobbe sammen innenfor de strukturene som ligger i Housing first modellen. Deres oppgave skal være å bidra til at prosjektet målsettinger oppnås, gjennom å forholde seg til de retningslinjene som er satt. Deltakerne i Housing first har det til felles at de har vært bostedsløse og har en bakgrunn som rusavhengige, noe som gjør at de har kvalifisert som deltakere i

modellen. Som deltakere må de være villige til å betale husleien og ta imot oppfølging fra teamet minst en gang i uken.

Goffman (1968, s. 15-16) skriver om *total institutions*. Han nevner ulike former for slike institusjoner, hvorav en type er etablert for å ta vare på folk som ikke klarer dette selv. Bauman og May (2004) forklarer Goffmans totale institusjoner som et *tvangsfellesskap der medlemmenes samlede liv underlegges omhyggelig regulering, og hvor organisasjonen definerer og tilfredsstiller behovene.*(s. 73) Selv om Housing first ikke er et tvangsfellesskap men skal bygge på verdier som valgfrihet og selvbestemmelse, kan modellen kanskje også sees på som en form for *total institution*. Dette fordi hensikten skal være å hjelpe folk å ta vare på seg selv og sitt boforhold ut fra noen behov som er regulert av myndighetene. Teamet skal hjelpe deltakerne til å ivareta boforholdet sitt og deltakerne skal motta oppfølging av teamet. Ett av de sentrale premissene i modellen innebærer altså en samhandling mellom teamet og deltakerne, noe som igjen kan komplisere hvordan modellen virker.

I følge Ledwith (2011) er det problematisk at mange av de tradisjonelle forskningsmodellene forsker *på* folk istedenfor *sammen* med dem. Dette fordi at man ikke tar i betraktning hele mennesket, men kun ser på den siden som skal være til gjenstand for forskning. Hun kaller det for *alienation* og beskriver det som *treating of people as fragments, as a result of which they are not perceived as an essential part of a whole.* (s. 80) Selv om ikke Housing first er en forskningsmodell, tenker jeg likevel at Ledwith (2011) sitt poeng kan være aktuelt i denne sammenhengen. De ansatte i teamet og deltakerne inngår i den samme modellen og kan i den sammenhengen kan fremstå som to homogene grupper. Likevel har de ulike historier, erfaringer og verdier som preger dem. Teamet består av mennesker med ulike profesjoner og med ulik arbeidserfaring. Deltakerne har blant annet ulik alder, oppvekst, bohistorie og ruskarriere. *People function as whole beings within a context, and we need to understand the context in order to understand people.* (Ledwith 2011, s. 80) En slik kontekst som Ledwith (2011) beskriver tas det ikke nødvendigvis hensyn til i modeller der mennesker er aktører. Flere av funnene i denne oppgaven handler om nettopp dette. Jeg vil videre presentere noen funn som kan være med å synliggjøre utfordringer når det gjelder systemer som forholder seg til mennesker.

## Oss og dem i systemet

Det vil komme frem i funnene jeg presenterer at mange av historiene Housing first-teamet forteller om sine deltakere begynner med at de sier *vi har en...* *Vi* er i denne sammenheng Housing first og *en* er en av deltakerne. Denne måten å fortelle om mennesker man jobber med kjenner jeg igjen fra min egen arbeidspraksis. Det kan nok være en omtaleform som brukes i andre yrker som for eksempel når en snakker om kundeforhold eller samarbeidspartnere. Men ved å si at *vi har en*, når det gjelder deltakere i Housing first, kan man forstå at noe er satt i system ved for eksempel å spørre seg: Hvem er *vi*? Hvordan kan vi ha en person? Housing first teamet beskriver det slik:

*Altså, vi er jo på en måte et apparat. Vi kaller oss jo deltakere i prosjektet, for vi er deltakere og de er deltakere, sant. At vi prøver å jevne ut den der "Vi skal hjelpe deg"- tilnærmingen, sant?*

I *Housing first - Muligheter og hindringer for implementering i Norge* (Rambøll 2012) vektlegges det at medarbeiderne i prosjektet skal vise respekt, varme og medfølelse for deltakerne, og jobbe recoveryorientert. Det vil si at oppfølgingen skal være basert på deltakerens egne valg og selvbestemmelse, og egne behandlingsmål. Et annet mål er at deltakerne skal føle seg likeverdige med de som jobber i prosjektet (s.7). Hensikten med at Housing first teamet også kaller seg deltakere i prosjektet skal altså være å forsøke å jevne ut maktforholdet som ligger i hjelperrollen, samtidig som de ser på seg selv som et apparat som skal hjelpe *dem* til å tilpasse seg *oss*.

*Kategorisering* er en handling der vi observerer og evaluerer hverandres handlinger, meninger og utseende og har normative oppfatninger om det vi ser (Skog 2006, s. 16). Bauman og May (2004) skriver at *oss* og *dem* er et skille som oppstår når vi forsøker å lage inndelinger av verden. *Oss* er *inngruppen*, det vil si *referansegruppen* vi forstår og føler vi hører til. *Dem* er *utgruppen* vi ikke føler oss hjemme i eller har adgang til. Vi har kanskje manglende forståelse for dem og vi tillegger dem antatte egenskaper, noe som også de gjør ovenfor oss (s. 43-44). Goffman (1992) skriver om hvordan rollen en person tildeles kan være med på å gi et inntrykk til andre om hvordan personen er. Det er lett å danne seg stereotyper av *de andre* (s. 15). I *Asylums*, skriver



Goffman (1968) at de ansatte på institusjonene så på de innsatte som bitre og upålitelige og på seg selv som rettferdige og overlegne. De innsatte opplevde at de ansatte var nedlatende og ondskapsfulle (s. 18). Kategorisering trenger i følge Goffman (1992) ikke bare å være negativt, fordi det kan være med på å klargjøre situasjoner slik at man på forhånd kan vite hva man kan forvente seg av den andre (s.11).

Stigmatiseringen av rusavhengige kan være med å påvirke hvordan offentlig ansatte ser på deltakerne i Housing first. På samme måte kan deltakernes tidligere erfaringer med offentlig ansatte bidra til at de kategoriserer dem de møter innenfor de ulike systemene de forholder seg til. En slik kategorisering kom tydelig frem i samtalen med en av deltakerne.

*NAV er så kjipe at de ikke kan låne meg penger en gang, sant... til strømmen. Så du har et system som jobber mot deg. Det jobber mot oss.*

*(om LAR) De hater oss. De ser på oss som søppel. Det er det de gjør. (...) Det koster 19 kroner å lage en Sub. Det koster mindre å lage en liter metadon. Det er klart de vil ha flest over på metadon. Da dauet vi forttest mulig. Da blir de kvitt oss.*

*(Om systemet) Du er brennemerket. De hater oss. De bare venter på at vi skal daue.*

Ut fra denne deltakerens utsagn, kan man lese at han kategoriserer NAV som kjipe og LAR som at de ser på sine pasienter som søppel fordi de gir dem metadon som er billig å lage. Hans beskrivelse gir et inntrykk av at han opplever at behandlingen fra LAR og deler av systemet bunner i at de hater rusavhengige og venter på at de skal dø. Siden jeg selv jobber i systemet, opplevde jeg utsagnene som vanskelige å høre. Han uttrykker sin opplevelse på en måte som fikk meg til å reagere. Dette kan både være fordi jeg fikk medfølelse med en som opplever det slik. Det kan også handle om at det er en måte å uttrykke seg på som jeg ikke er vant med i min egen hverdag. Selv om jeg jobber med rusavhengige selv, er det ofte vanskelig å høre mennesker fortelle at de opplever seg som verdiløse. Denne måten å uttrykke seg på oppfattes kanskje på

en annen måte når man er en del av rusmiljøet. Hvordan vi snakker, er ett av elementene som ligger i det å være en del av en gruppe (Bauman og May 2004, s. 31) Housing first teamet forteller at de til tider må *oversette* det deltakerne uttrykker til et kanskje mer allment språk. Dette kan handle om at innenfor ulike grupper har ulikt språk. Teamet forsøker å tilpasse deltakernes språk til resten av samfunnet, kanskje slik at de lettere kan få innpass:

Team: *Jeg tenker det og er å speile dem av og til. (...) Sånn som en vi hadde som sa at det var noe fryktelige greier han skulle gjøre på legekantoret hvis ikke det ble sånn og sånn. Så dagen etter tar jeg det opp igjen med han, så sier jeg at "Jeg ble veldig urolig ut av det der... som du sa" Og da kommer det der som du sier, sant "Å nei men jeg mente ikke det sånn". Å prøve å hjelpe folk å oversette, rett og slett.*

Jeg opplevde selv under intervjuene at når jeg brukte ord som for eksempel *myndiggjøring* og *mestring*, at noen av informantene svarte litt på siden av det jeg hadde forventninger om. Jeg oversatte derfor *myndiggjøring* til *å få bestemme over seg selv* og *mestring* til *å klare seg selv* for at deltakerne skulle forstå hva jeg la i disse begrepene. Ordene jeg måtte oversette er to av flere ulike begreper som har gått igjen i flere av de offentlige dokumentene jeg har lest som omhandler rusavhengige, boligsosialt arbeid og Housing first.

## **Begrepsjungelen**

I kapittel 4 har jeg gitt en oversikt over hvilke rapporter og dokumenter jeg har gjennomgått i dokumentanalysen. De av dokumentene som omtaler Housing first direkte, beskriver deltakers rett til å bestemme selv ved hjelp av følgende begreper: *Brukermedvirkning, consumer choice, brukermedbestemmelse, et sterkt brukerperspektiv*. Dette er fagbegreper som er forståelige for meg som vernepleier. Jeg kjenner jeg igjen ordene fra undervisning og litteratur jeg leste under utdanningen. Det er begreper jeg bruker i min jobb, særlig i kommunikasjon med fagfeller og samarbeidspartnere. Ut fra mitt ståsted har jeg en viss forståelse av hva som ligger i begrepene. Men gjennom å lese flere ulike dokumenter der begrepene brukes, ser jeg at det likevel ikke er så konkret hva begrepene egentlig skal uttrykke. Det at

begrepene forklares ulikt i de ulike dokumentene, gjør at jeg undrer meg over hvem disse begrepene egentlig retter seg mot.

*I Housing first - Muligheter og hindringer for implementering i Norge (Rambøll 2012) står det at det er ingen eksplisitte indikasjoner på at tankesettet om "consumer choice" ligger nær den norske politikken mot bostedsløshet per i dag.*

*Brukermedvirkning blir nevnt, men er ikke særlig vektlagt sett opp mot den praksis "consumer choice" innebærer. Det vises blant annet til at brukermedvirkning er en lovfestet rett i velferdsforvaltningen (...) (Rambøll 2012, s.12). Ut fra dette kan man tolke det slik at Rambøll (2012) forstår consumers choice som en tilnærming som innebærer mer styringsrett for deltakeren enn brukermedvirkning.*

*Videre står det: Brukermedbestemmelse er fundamentet i programmet. Tanken er at jo mer valgfrihet og bedre forhold det er mellom bruker og tjenesteapparat, desto mer stabilt vil boforholdet arte seg (...)Programmet har også noen begrensninger i brukermedbestemmelsen. For å bli og fortsatt være deltaker av Housing first må beboer si ja til et ukentlig besøk av støtteteamet. I tillegg skal ikke beboer være til fare for seg selv eller andre. (Rambøll 2012 s.7) Ut fra dette kan man forstå at brukermedbestemmelse ikke er full styring fra brukers side siden det finnes noen begrensninger. Brukermedvirkning beskrives som en lovfestet rettighet, mens brukermedbestemmelse i denne sammenhengen kan oppfattes som hvordan rettigheten utøves i praksis. I rapporten settes *empowerment* i parentes etter *brukermedvirkning* under et punkt om rollespill som et tiltak som kan hjelpe medarbeiderne til å sikre brukermedvirkning (Rambøll 2012, s. 19). Hvorfor dette er gjort kommer ikke tydelig frem. Man kan kanskje anta at Rambøll (2012) legger den samme betydningen i brukermedvirkning og empowerment.*

*I rapporten Forklaringer på Bostedsløshet (Dyb, Johannessen mfl. 2013, s. 196) hevder forfatterne at det er grunn til å ha tro på at Housing first modellen kan bidra til at de mest utsatte i gruppen av bostedsløse vil få et godt tilbud. Dette underbygger de med at Housing first er en motsats til trappetrinnsmodellen. De sier imidlertid lite om hvilken rolle deltakernes valgfrihet i modellen spiller inn på deres argumentasjon. I stortingsmeldingen Bygginge- bu -leve (Meld. St. 17 2012-2013 s. 103) beskrives Housing first som en modell med et sterkt brukerperspektiv mellom anna ved at*

*bebuaren sjølv skal kunne avgjere kva for tenester ho eller han skal få. I Bolig for velferd (Departementene 2014- 2020 s. 24) beskrives Housing first slik: Modellen har et sterkt brukerperspektiv ved at beboeren selv skal kunne påvirke hvor han/ hun vil bo og avgjøre hvilke tjenester han eller hun skal få. Et sterkt brukerperspektiv kan i denne sammenheng synes å handle om at man kan påvirke hvilke tjenester man vil ha og å avgjøre hvor man ønsker å bo.*

### **Deltakelse som mål eller middel?**

I kapittel 3 skrev jeg om deltagelse som et sentralt begrep innenfor samfunnsarbeid. Jeg kom jeg inn på at deltagelse handler om å være en aktiv aktør i eget liv og at deltagelsen kan sees på både som et mål og et middel (jfr Tesoriero 2010, s. 144-145 og Økland 2012, s.11). Brukermedvirkning også sees både som et mål og som et middel, og begrepet brukes i en rekke offentlige dokumenter som er rettet mot brukere av offentlige tjenester (Rappana Olsen 2011, s. 146). Deltakelse i den forstand kan synes å ha klare paralleller til brukermedvirkning. Brukermedvirkning som begrep har i likhet med empowerment, mange betydninger og forståelser. I følge Rappana Olsen (2011) kan det handle om alt fra å ha uttalerett til reell innflytelse, og hun mener at slike begreper *lett kan trekke til seg motstridende perspektiver, og dermed legitimere ulike tiltak og handlingsvalg.* (s.144-145) Hun skiller mellom brukerinnflytelse og brukerstyring, og forklarer brukerinnflytelse som avgjørelser som gjenspeiler ønsker og behov som brukeren har uttrykt, mens brukerstyring er når brukeren innvirkning er formalisert ved at brukeren har det siste ordet (s. 148-149).

De dokumentene jeg hittil har henvist til er offentlige dokumenter som spesifikt nevner Housing first. Jeg oppfattet i analysen av dem ingen tydelige avgrensninger mellom hva som ligger i begrepene som brukes. Ordet empowerment dukker kun opp i parentes. Jeg har derfor gått gjennom andre offentlige dokumenter og rapporter som retter seg mot rusavhengige som gruppe, for å se om det er en tydeligere begrepsbruk eller det dukker opp nye begreper som handler om det samme. Kapittel 4 viser hvilke rapporter dette gjelder og hvordan jeg har foretatt analysen.

Betydningen av brukermedvirkning og brukerperspektivet i de øvrige rapportene jeg har analysert favner både individuelle og kollektive former for brukermedvirkning og

brukerstyring. Beskrivelsene av hva som ligger i begrepene som brukes handler både om brukermedvirkning som strategier, som et prinsipp som man plikter å ivareta men også at brukermedvirkning kan gi grunnlag for motivasjon og endring, og bidra til deltakelse i beslutningsprosesser på individ og systemnivå. Brukermedvirkning nevnes som et middel for rehabilitering, men også som et verktøy som kan åpne for toleranse. Individuell plan blir flere steder nevnt som en måte å ivareta brukermedvirkningen. Rappana Olsen (2011) påpeker at en individuell plan i seg selv ikke nødvendigvis løser noe. Det som presenteres i planen er ikke alltid tjenester man har rettslig krav på, noe som kan påvirke graden av forpliktelse for de som yter tjenestene. Hun påpeker imidlertid at individuell plan som virkemiddel likevel kan åpne opp for brukerens mulighet til å utøve kontroll over sitt eget liv (s. 166).

Selv om det er behov for fagbegreper for å tydeliggjøre og forenkle kommunikasjonen innenfor ulike fagmiljøer, ga min lesning av rapportene om rett til medvirkning noen assosiasjoner til det Freire (1999, s. 24-53) kaller *falsk gavmildhet*. Dette var jeg inne på tidligere, i diskusjonen omkring oversettelsen av empowerment til myndiggjøring i kapittel 3. Uklarheten omkring de ulike begrepene kan også sees i lys av Freire og det han kaller *anti-dialog*. Dette er et språk som i følge Freire (1999, s. 81) brukes av undertrykkene som verktøy til å holde folket nede og seg selv på topp. Politikeres språk kan være et eksempel på anti-dialog. Det kan ofte være vanskelig å forstå innholdet i det som formidles fordi folket ikke kjenner seg igjen i ordene politikerne bruker. I tillegg kan det mangle samklang mellom den konkrete situasjonen folket opplever og det politikerne sier.

Aamodt (2006) skriver at hun frykter at anvendelsen av begreper som *bruker* og *brukermedvirkning* kan handle om at det er ord som gir inntrykk av en endring i praksis, uten at noe egentlig har skjedd. Hun spør seg om bruk av slike begreper egentlig har noe innvirkning på hvordan man arbeider med mennesker. Hun knytter brukermedvirkning opp mot empowermentbegrepet, ved at begge bygger på en ide om at mennesket vet hva som er bra og nyttig for seg selv og skal derfor være med å handle og ta beslutninger som gjelder eget liv (s. 87-88). Aamodt (2006) gir noen refleksjoner omkring begrepsbruken, og ser ikke bort i fra at selv om kanskje ikke praksisen har endret seg stort, så kan den ha hatt noe betydning for tjenestemottakerens selvoppfattelse fra å være en klient - en passiv mottaker, til å være en

*braker* - et ord som kan oppleves som mer aktivt ladet (s. 96-97). Likevel påpekes det hos Slettebø, Brodtkorb mfl. (2012, s. 50) at ordet *medvirkning* kan si noe om at en har gitt fra seg en del av ansvaret.

Ulfrstad (2011) påpeker at en utfordring i det boligsosiale arbeidet er at det er tverretatlig, og siden det er så mange forskjellige aktører som spiller inn finnes det ulike sett med oppfatninger av hva som skal prioriteres og vektlegges. Slike begreper kan da også tolkes ulikt. De ulike faggruppene bygger på sine oppfatninger av hva som er meningen med det boligsosiale arbeidet (s. 167-168). Noen vektlegger for eksempel integrering i det etablerte samfunnet, mens andre kan vektlegge at det er samfunnet som må tilpasse seg de som står utenfor. Diskusjonen om det er strukturelle forhold eller egenskaper ved individet som må gjøres noe med, dukker altså indirekte opp ved å sammenligne de ulike dokumentene som omhandler den samme gruppen knyttet til deltakelse i samfunnet. Man kan i denne sammenhengen spørre seg om hensikten med Housing first skal være å få bukt med bostedsløsheten, eller å skape produktive samfunnsborgere.

### **Begreper satt i praksis**

Flertydigheten i begrepene som omtaler Housing first som modell og hvordan arbeidet med rusavhengige som gruppe skal foregå kan være med å skape noen utfordringer for Housing first teamet. Valgfrihet og recovery er som tidligere nevnt begreper som står sentralt i modellen. Stortingsmeldingen *Se meg – en helhetlig rusmiddelpolitikk* (Meld. St. 30 2011-2012) beskriver et dilemma når det gjelder skadereduksjon. Dette kan handle om at noen ser skadereduksjon som å tilrettelegge for at mennesker kan fortsette en destruktiv levemåte, mens andre ser det som en mulighet for at de rusavhengige kan oppleve økt livskvalitet, bedre helse og økt livslengde (s. 114).

Ved å se på noen av uttalelsene fra teamet kan man kanskje bedre forstå hva de, som et team, legger i noen av begrepene som brukes om deltakernes rett til å bestemme over eget liv:

*Hvis en tenker brukervedvirkning, og at det er å spørre "Hva er det jeg kan hjelpe deg med?" Så åpner jo det opp for en tankeprosess hos mottaker vil jeg tenke. (...)Og så har du dette med skadereduksjonsbegrepet som er ganske utvidet i Housing first modellen, i den forstand at "Hva skal til for at du skal beholde boligen?". En bevisstgjøring ovenfor dem da. (...)*

*(Om brukerstyring) Det er jo å ha respekt for den enkeltes utsagn... og valgene ikke minst. For at noen ganger så kan en tenke at "Velger du det så vil det ikke gå deg så bra", sant. Og jeg tror jo da at noen ganger kan man få seg en overraskelse fordi at man gir rom for at personen får fortsette på det en har begynt å si noe om.*

Teamet beskriver her ulike måter de forholder seg til ulike begreper som brukervedvirkning, skadereduksjon og brukerstyring. Brukervedvirkning kan handle om hvordan de spør. Svarene de får kan for eksempel handle om at deltakerne ønsker at teamet er påminnere for dem, slik at de kommer seg på avtaler eller at teamet kan bidra med praktisk hjelp som deltakerne ber om. Skadereduksjon forstår de mer som å hjelpe deltaker å beholde boligen enn å ivareta helsen. Brukerstyring forstår de som at deltakeren bestemmer hvordan ting skal gjøres uten at teamet kommer med innvendinger.

Ut fra disse perspektivene kan man forstå at det kanskje handler om å ha en god og åpen kommunikasjon, og å stille spørsmålene på en måte som uttrykker respekt. I en fagartikkel av Slettebø, Brodtkorb mfl. (2012, s. 52) der de har undersøkt hvordan brukere og fagfolk opplever brukervedvirkning, bekrefter forfatterne at måten man spør og snakker på har mye å si.

I tillegg til å vise hva teamet legger i de ulike begrepene, og hvordan de forholder seg til begrepene i praksis, har jeg plukket ut en historie fra en av deltakernes liv som er knyttet opp mot hans opplevelse av å styre sitt liv i samspill med et behandlingssystem. Han beskriver en situasjon der han var innlagt på en behandlingssklinik. Hans plan for oppholdet handlet om en ting, mens han opplevde at behandlingssklinikken hadde en annen hensikt:

*Når jeg kom ut, så var jeg to måneder på behandling. Planen min var å trappes ned. Også var det noen som sa noe om en utredning og noe greier. Jeg bare "Skal du utrede meg nå liksom? Jeg tror ikke jeg trenger noe utredning". Jeg kom der for å gå av Subutexen. Så da var jeg der i to måneder, men det skjedde ingenting... Jeg sa en gang "Jeg vil ned i dose. Nå har jeg vært her i fire uker, hvorfor skjer det ingenting?" Så sier hun ene "De på Avdeling for rusmedisin sier at du har for mye sidemisbruk."*

Når deltakerens plan var å gå ned i dose på Subutex, ble han istedenfor tilbudt utredning. Ut fra det han sier, så han ikke noe behov for utredning. Han opplevde å ikke forstå hva som skjedde, og at avgjørelsene omkring oppholdet ble tatt av et system han ikke hadde direkte tilgang til. I Slettebø, Brodtkorb mfl. (2012, s. 50) sin undersøkelse, kom det frem at noen opplevde brukermedvirkning som umulig å oppnå så lenge det er en skjev maktfordeling.

Housing first i Bergen har tatt i bruk noe de kaller en *trygghetsplan* som skrives sammen med deltaker. Planen tar utgangspunkt i ulike situasjoner som kan oppstå, og deltaker skal gjennom denne planen si noe om hva teamet kan gjøre sammen med deltaker i slike situasjoner. Dette kan være situasjoner som for eksempel at ikke husleien blir betalt, hvis det blir klager på husbråk eller hvis teamet ikke oppnår kontakt med deltakeren. Dette er et grep fra teamets side for å sikre medvirkning fra brukeren. Slik forteller Housing first teamet om planen:

*Trygghetsplanen blir skrevet før tingene skjer. (...) Den inneholder 12 spørsmål om hva Housing first kan gjøre sammen med deg hvis det for eksempel er rot i leiligheten? Først må de få tenke seg om hvilke erfaringer de har fra tidligere (...) Men det er helt greit hvis det står tomt en stund. Så kommer det jo kanskje noe etter hvert... at de da husker. Dette her handler jo om å være i forkant og tenke skadereduserende.*

*Vi hadde en som... akkurat det der. Han var så sint på meg for at jeg kom jo igjen og igjen. Også tok jeg med meg hva han hadde skrevet. Da hadde han skrevet det at når han avviste oss, så måtte vi bare stå på. Vi måtte bare*



*komme... Også sier jeg at "Ja, men da må vi ta denne planen... Vil du endre på den?", spør jeg. "Nei, nei" sier han.*

Trygghetsplanen kan sees på som en måte å jobbe med brukermedvirkning på i praksis. Men trygghetsplanen kan også kanskje forstås som noe som legitimerer måten Housing first- teamet jobber på. Selv om trygghetsplanen skal være en måte å sikre brukermedvirkning, kom det frem at ikke alle syntes dette var relevant for seg:

Jeg: *Har du skrevet en sånn her trygghetsplan?*

Deltaker: *Jaa... Sånn om hva skjer hvis det kommer noen og sånn...?*

Jeg: *Ja. Hva tenker du om den?*

Deltaker: *Jeg føler at mange sikkert trenger en... Men det er kanskje ikke så nødvendig i mitt liv. Men i andre sitt, ja.*

### **Housing first som en ambulerende institusjon**

Folkestad (2008, s. 120) skriver om beboere i et bofellesskap, og at deres tilstedeværelse i bofellesskapet er en byråkratisk identitet som påvirker personalets oppfatning av dem. Dette kan kanskje også gjelde deltakerne i Housing first som trenger hjelp til å skaffe og beholde en bolig. Housing first teamet kan være ett eksempel på det Bauman og May (2004, s. 63) omtaler som et fellesskap som er dannet utelukkende for å utføre avgrensede oppgaver. Kravene til medlemmene i gruppens tidsbruk, deltakelse og disiplin står i arbeidskontrakten. Arbeidskontrakten samsvarer med gruppens formål og de oppgavene en skal løse, noe som beskrives i en arbeidsinstruks. De ansatte er der fordi de har en arbeidskontrakt om å utføre spesifikke oppgaver. Goffman (1992) beskriver kolleger som noen som utfører de samme arbeidsoppgavene ovenfor noen andre, men de opptrer ikke nødvendigvis som en samlet gruppe. De får hver for seg innblikk i de samme utfordringene og må forsøke å løse dem gjennom et felles sosialt språk. Det er viktig å holde seg innenfor de rammer som er satt for å unngå det Goffman kaller forræderi mot gruppen (s.134-140).

Housing first- modellen er rammen for hvilke roller man tildeles. Rollene man tildeles er med på å påvirke samhandlingen, slik Goffman (1968) skriver om pasientene og de

ansatte på institusjonene, *the point is that each is made for the other.*(s. 18) I Folkestad (2008) sin studie av et bofellesskap forteller han om hvordan personalet har planer og rutiner de anser som nødvendige for å skape en forutsigbar og oversiktlig hverdag for beboerne. Dette er også for å sikre at personalet sin arbeidshverdag gir kontinuitet og mulighet for at de kan utføre de tjenestene de er satt til å utføre (s. 124). Housing first teamets arbeidsdag består av ulike oppgaver. I fokusgruppen ga de meg et innblikk i hva en dag kan inneholde. De har morgenmøte der de planlegger dagen og fordeler oppgaver. Oppgavene kan handle om å ha faste treff med deltakerne. Disse treffene kan innebære at de kommer hjem til dem. Gjennom en prat med deltakeren kan det komme opp hva den enkelte ønsker eller har behov for hjelp til. Teamet kan også ha konkrete avtaler med deltakerne der de for eksempel handler møbler sammen, kjører buss eller går på bowling. De fortalte at en stor del av arbeidsoppgavene er knyttet til bolig, men at de til tider får telefoner fra deltakere som trenger mer akutt hjelp. De forteller at de er blitt vant til å endre på planene for dagen for å bistå dem som ringer.

Deltakerne fortalte også noen historier om hvordan de tenker at Housing first teamet bidrar positivt i deres hverdag. Alle tre omtaler Housing first teamet som hyggelige folk som er på tilbudssiden. De forteller alle om episoder der de har opplevd å få god hjelp og støtte. En av dem trakk frem at han gledet seg til en fisketur han hadde planlagt sammen med teamet, mens en annen hadde satt stor pris på hjelpen han fikk til å flytte fra en leilighet til en annen. Det ble også fortalt en historie der teamet hadde fulgt en av deltakerne på legevakten. Det at de har en tømmer i teamet ble og omtalt som positivt.

### **Makt og avmakt.**

Som nevnt i kapittel 3 kan organisatoriske strukturer være med på å skape et maktforhold i form av *power over*. I systemer som forholder seg til mennesker som bygger på de normer og verdier som er rådende i samfunnet kan mennesker som står utenfor samfunnet oppleve seg avmektige i slike systemer (Young 1990, s. 48-63). Housing first teamet er ansatt i kommunen. De må forholde seg til målsettinger, og skal ivareta visse oppgaver satt ovenfra og ned. Innenfor dette finnes regler og normer som de ansatte må forholde seg til, som igjen kan være med å begrense deres

handlingsrom (jfr. Askheim 2012, s. 105-106) Dette maktforholdet kommer til syne gjennom samtalene med både Housing first teamet og deltakerne.

### *Hegemoniet Housing first*

Team: *Vi skal følge en metode. Ikke ut fra hva vi mener er rett, men at det er sånn det skal være (...)*For hvis du skal være med i prosjektet så må du ville det. Altså at vi må komme hjem til deg og du må vite at du skal bo i et vanlig nabolag. (...) *Og det er jo en del av de tingene vi må si før vi begynner. Altså før de velger oss. "Dette kommer vi til å kreve av deg hvis du skal være med oss".*

Housing first teamet stiller altså tre krav til potensielle deltakerne før de bestemmer seg om de vil være med i prosjektet. At de skal betale husleien, at de skal ha et ukentlig treff med teamet, og at de skal følge de reglene som ligger i å bo i et *vanlig nabolag*. Hva som kan forstås som et vanlig nabolag vil jeg komme tilbake til i kapittel 7.

Teamet forteller at de foretar grundige kartlegginger av deltakerne for å se om modellen gir noe effekt. Kartleggingen er av både kvalitativ og kvantitativ art, og består både av samtaler og spørreskjema. De ønsker å se på om modellen spiller inn på noe endring i deltakernes livskvalitet. Teamet innhenter også opplysninger som kan tallfestes, som hvor mange ganger deltakerne må bytte leilighet, hvor hyppig kontakt de har med deltakerne og lignende. Det at deltakerne kartlegges kan legitimeres som grunnlag for forskning, slik at kanskje tjenestene kan utvikles til det bedre for deltakerne. Både i arbeidet med trygghetsplanen og i kartleggingen forteller teamet at det kan være tungt å jobbe med såpass sårbare ting med deltakerne tidlig i prosessen. Teamet er klar over at det kan være vanskelig for deltakerne å åpne seg for dem, og er ydmyke over at deltakerne deler.

*Det er jo ikke vanskelig å se at det kan være vondt for folk å måtte bli bevisst at de kan ha sånne episoder der de faktisk trenger hjelp.*

Teamet forteller at de til tider ser det som sitt ansvar å sette grenser for deltakerne i visse situasjoner. De beskriver noen opplevelser der deltakere har hatt på seg våpen eller truet med å ty til vold dersom det er folk i leiligheten deres. Teamet forteller at

de hittil opplever at de har hatt gode erfaringer med å gi beskjed om hva de opplever som akseptabelt og ikke akseptabelt.

*For vi har jo samtykke-erklæringen, sant? Med fritak fra taushetsplikten. At vi i utgangspunktet har taushetsplikt på alt, men at vi går igjennom de tingene som... Som meldeplikten i forhold til barnevernet, sant. Vi har jo en sak med det. Og vi har en som kjørte bil uten sertifikat, sant. Altså... sånne ting. Dersom det er fare for liv og helse for enten de selv eller andre... Og det snakker vi om og. Selvfølgelig.*

Disse eksemplene handler om ulike elementer som for meg opplevdes som forståelige i samtalen med Housing first teamet. Jeg syntes det hørtes fornuftig ut, sannsynligvis fordi jeg er utdannet vernepleier og jobber i et tiltak med rusavhengige. I min jobb må også jeg forholde meg til regler i tiltaket og snakke om vanskelige temaer. Jeg har også vært med å gjøre kartlegginger av dem jeg jobber med, og melde fra om forhold som jeg mener ikke er akseptable. Noen av disse forholdene er regulert under lovgivningen, som for eksempel helsepersonells meldeplikt til barnevernet (Helsetilsynet 2014 , s. 9).

### ***Når det sterke brukerperspektivet svekkes***

Slik forteller to av deltakerne om sin opplevelse av de ukentlige treffene:

*De er jo så ivrig... Det er jo annenhver dag ett eller annet.(...) Og sier jeg nei, så presser de gjennom et ja. Men når JEG kan, da kan ikke de.*

*Også har de tider hele tiden, som alt skal skje innenfor. Det er jo på grunn av arbeidstiden og sånn. Og de skal andre ting etterpå og sånn... (...)*

En deltaker forteller om en opplevelse han hadde der han hadde avtale med Housing first teamet om å kjøpe hvitevarer. Da de kom til butikken hadde teamet allerede plukket ut de hvitevarene de mente han burde ha:

*Så sier jeg” Hva er dette for noe? Hvorfor skulle jeg være med? Dere har jo tatt ut alt...” Jeg ble irritert da. Skulle jeg ikke få se selv da? Nei da var det*

*priser og alt... Men da var det faktisk ordnet, og da ble jeg litt irritert...  
Hvorfor skulle jeg være med, da? Jeg følte meg vel litt overkjørt akkurat der  
da.*

Disse uttalelsene viser hvordan tidsrammene teamet har å jobbe innenfor kan være med på å begrense deltakernes styring og valgfrihet. Det å bruke tiden effektivt kan fra Housing first teamets ståsted handle om å få hjulpet flest mulig innenfor den tiden de har til rådighet. Likevel kan deltakerne oppleve at en slik måte å disponere tiden på ikke passer inn i deres liv, og kan føre til at de opplever at de må tilpasse seg Housing first teamet, snarere enn at Housing first teamet tilpasser seg deltakerne.

Regelen om at man skal ha et hjemmebesøk i uken kan være et annet eksempel. Når man er på besøk hos hverandre som privatpersoner er det naturlig å respektere hjemmet som en privat sone. Dette kan være et dilemma i arbeid der en del av jobben er å komme hjem til folk (Nyström 2007, s. 57) Et såkalt doxa, eller en norm innenfor helse- og sosialfeltet kan være at man ser det som naturlig å ha oversikt over ulike områder av personen man er satt til å hjelpe sitt liv. Dette doxa kan være med å legitimere regelen om hjemmebesøk, ved at Housing first teamet anser boligen som ett av disse områdene. To av deltakerne sier noe om dette.

*De spør jo meg en haug med ting, og du må jo akkurat som ofre en del av  
privatlivet ditt, sant? Ikke det at jeg er noe paranoid eller at jeg har noe å  
skjule, men jeg har jo... alle har jo sine personlige ting og sånn som det. (...)*

*De spør om jeg selger stoff og ditt og datt... Det er jo reine avhøret av og til...  
Og jeg liker jo ikke å lyve for de heller.*

Goffman (1992) bruker betegnelsen *opptreden* om det å være i en sosial samhandling. *Fasade* er måten man opptrer på i samhandlingen og består både av en persons ytre og personens manerer. *Kulisser* er omgivelsene der opptreden finner sted. Han påpeker at handlingene kan utspilles både foran-, i- og bak kulissene (s. 27-29). Det at Housing first teamet kommer hjem til deltakerne når det ikke passer for dem kan sees i lys av Goffman (1992) sine begreper. Han skriver at man kan forvente at det er en sammenheng mellom fasade og kulisser (s. 30). Housing first teamet kan anse

deltakernes bolig som å opptre i selve kulissene, siden boligene se en sentral del av modellen de jobber innenfor. Deltakerne som har dette som sine hjem kan oppleve at når Housing first teamet plutselig eller uanmeldt dukker opp, kommer de bak kulissene der deltakernes fasade ikke samsvarer med det inntrykket de selv ønsker å gi, eller den rollen de spiller som deltakere i prosjektet.

Etter å ha snakket med deltakerne ble det tydeligere for meg hvordan de opplever det å kjenne at de ikke styrer alt selv. Det at jeg selv ikke reagerte når Housing first snakket om dette, kan handle om at jeg selv jobber med rusavhengige i bolig, og at noe av denne maktutøvelsen kan være legitimert gjennom sosialt arbeid som doxa, jfr. teoriene om makt som er beskrevet i kapittel 3. En av deltakernes fortellinger bet jeg meg spesielt merke i:

*Når de (Housing first teamet) ringer, så sier jeg, "Nei, jeg sitter og pusser tennene på min datter (...) Det som irriterte meg var det der med at de skulle sende bekymringsmelding på grunnlag av at de ringer mens jeg pusser min datter sine tenner, og er helt nøktern, helt fin. Jeg slipper ikke inn der av moren hvis jeg høres påvirket ut.*

I samtalen med denne deltakeren kom det også fram at han er opptatt av å få på plass en samværsavtale med sin datter. Han fortalte at det at han hadde fått leilighet var viktig slik at han kunne ha henne på overnatting. Jeg fikk medfølelse med ham da han fortalte dette, fordi jeg tenkte at teamet kanskje kunne ha forhånds dømt ham på grunn av hans bakgrunn som rusavhengig. Samtidig har jeg selv vært i situasjoner der jeg har meldt saker til barnevernet uten å kjenne til alle sider ved saken. Housing first teamets reaksjon på at deltakeren hadde overnattet hos sin datter kan handle om at de inntrykkene han ønsket å gi som en god far ikke stemmer overens med de inntrykkene han avgir ved at han fortsatt ruser seg, jfr. Goffman (1992, s. 12). Dette kan være en årsak til at teamet anså dette som en sak å melde til barnevernet. Deltakeren fortalte om en irritasjon over at teamet ikke visste nok om situasjonen til å ta en slik avgjørelse, og han skulle kanskje ønsket at de var sammen med ham bak kulissene. Man kan lure på om han hadde valgt å bli med i prosjektet dersom han var klar over hvilke konsekvenser det kunne få at de fikk vite at han overnattet hos sin datter.

Ut fra et av teamets utsagn kom det frem at den makten de innehar kan vinkles på en annen måte:

*Vi har en som sier at det er VI som eier leiligheten. Sånn at nå bruker han oss til å trygge seg sånn at han kan si at nå må de (gjestene) gå... ”For ellers så kommer de der der...” Så har han ringt til oss da, og sagt at nå må vi komme. Jeg synes jo det, at det er jo derfor vi er her... altså vi kan brukes sånn. Det er ikke så farlig.*

Dette eksempelet fikk meg til å tenke på det Freire (1999, s. 26-28) skriver om *frykten for friheten*. Han skriver at de undertrykte er blitt vant til sin rolle og har blitt formet av den verden de lever i. *Dette betyr ikke nødvendigvis at de undertrykte ikke er klar over at de er underkuet. Men deres opplevelse av seg selv som undertrykte svekkes av at de er oppslukt av en virkelighet som undertrykker dem.* (s. 27) Man kan altså oppleve en slags trygghet i å bli værende i den virkeligheten man kjenner selv om man ikke opplever seg selv som frie, jfr. Freire (1999, s. 29). Samtidig kan dette sees ut fra Goffman (1992, s.11-27) sine teorier om at vi kan spille en rolle for å oppnå noe. Deltakeren de forteller om kan ha hatt en gjennomtenkt opptreden der han eller hun har spilt sin rolle som deltaker i Housing first strategisk for å bli kvitt uønskede gjester, med en samtidig mulighet til å beholde sin rolle i rusmiljøet. Det kan også hende deltakeren har opplevd at hans rolle som deltaker kom i konflikt med hans rolle i rusmiljøet og ble usikker på hvordan han skulle opptre.

### **Hvor stor rolle spiller Housing first egentlig?**

Rapporten *Housing first - Muligheter og hindringer for implementering i Norge* (Rambøll 2012) antyder at det å få mulighet for brukermedbestemmelse, valgfrihet og permanent bolig kan gi deltakerne nye opplevelser av å være i tiltak i kommunal regi. Rapporten viser til studier som har avdekket at vanskeligstilte har opplevd seg som en *kasteball i det offentlige systemet* der de møter dårlige holdninger og blir styrt av at det er knappe ressurser (s. 29). Som jeg har vist i dette kapitlet kan deler av Housing first oppleves som positive for deltakerne, mens andre sider av modellen kan oppleves undertrykkende. I samtalene med deltakerne kom det frem en rekke andre forhold som bidrar til at de opplever seg undertrykt på andre områder i livet

Sommeren 2014 ble den delen av Nygårdsparken som de rusavhengige oppholdt seg i stengt. Som et resultat av dette har deler av rusmiljøet flyttet til Vågsbunnen og Hollendergaten. I den forbindelse har flere av de rusavhengige som oppholder seg der fått bortvisningsskriv fra politiet, og bøter for besittelse av rusmidler, jfr. avisartikkel i Bergens Tidende (Bergens Tidende, 13.01.2015). To av deltakerne forteller om sine opplevelser omkring dette:

*Og se hva de gir ut nå! (Viser meg en bortvisningslapp fra politiet som gjelder noen spesifikke områder i sentrum). Dette her kan jeg tørke opp kaffen med. Det er bare trakassering, mener jeg. Jeg hadde vært på Mac Donalds, også går jeg gjennom Hollendergaten, for jeg skulle inn til byn. Og der står det selvfølgelig en haug med folk jeg kjenner fra før. Også går politiet bare rett bort til meg og sier navnet mitt. "Ja? Hva er det jeg har gjort?" Også fant de noen medisiner jeg hadde på meg. Dermed ble jeg med inn.*

*Ja, hva synes du om parken og...? Er det bedre at det er i Hollendergaten? Det er bare et tidsspørsmål før de jager de derifra og... Jeg har fått en sånn der bortvisning.*

LAR er et annet system to av deltakerne er en del av. LAR er en forkortelse for legemiddelassistert rehabilitering. Dette er et tilbud til opioidavhengige, der de kan få utdelt substitusjonsmedikamentene Metadon, Subutex og Subuxone. I tillegg til å fjerne abstinensene hos den opioidavhengige kan disse medikamentene *redusere pasientens forbruk av heroin, redusere dødeligheten og bedre livskvaliteten.* (Abotnes, Blindheim mfl. 2013, s. 6) I en kronikk i Bergens Tidende skriver leder for Foreningen for human narkotikapolitikk i Hordaland at LAR systemet er preget av kontroller i form av urinprøver og henteordninger, noe som skaper et mistillitsforhold mellom LAR-pasientene og LAR-systemet (Bergens Tidende 20.04.2015). Deltakerne forteller om sine opplevelser av å være i LAR.

*Jeg vil ut av LAR for å bli friere. Jeg kan jo ikke dra utenlands... Siden jeg slapp ut, så har jeg gått og hentet hver dag. Og har måttet få dobbel dose på*



*lørdagen. Det betyr jo at på søndagen, så er jeg syk. Dobbel dose funker kanskje hos noen, men det funker ikke på meg. (...)*

*Jeg tenkte at "Okei, nå har jeg vært nøktern og alt... Nå skal jeg kunne ta lappen igjen". Men jeg får ikke lov til å ta lappen på grunn av LAR.*

*Jeg har vært 14 år i LAR. Og så kan ikke de prøve å gi meg Dolcis'er (morfintabletter) eller metadonpiller... Jeg skal bli straffet.(...) Jeg ser jo at de det går best med, de får jo skikkelige medisiner. Det er jo godt å komme ut av heroinen og, men du havner jo fort inn igjen hvis ikke du er fornøyd (...) Det er trynepolitikk i LAR. De som pisser LAR høyest opp etter ryggen kommer lengst. Og jeg er ikke sånn. Jeg hadde ikke fått det til. Jeg hadde ikke visst hva jeg skulle sagt.*

Man kan spørre seg hvor stor rolle brukerperspektivet i Housing first har, når andre deler av systemet oppleves undertrykkende for deltakerne. Deltakerne opplever valgfrihet innenfor noen deler av sitt liv, samtidig som de føler seg undertrykt på andre områder. En kan spørre seg hva det har å si for deres generelle oppfatning av å bestemme over seg selv. Samtidig må det jo sies at alle har områder i sitt liv som er styrt av lover og regler pålagt av samfunnet. Jeg må forholde meg til regler i arbeidslivet for å beholde jobben og trafikkregler for å unngå. Samtidig er dette områder ved livet som ikke er bestemt ut fra hvem jeg er som person og ved egenskaper ved meg som plasserer meg i en marginalisert gruppe. Det at kvinner har stemmerett og at homofile i dag har rett til å adoptere, var tidligere ikke en selvfølge. Ut fra det deltakerne forteller, er det heller ingen selvfølge at rusavhengige skal få oppholde seg i Vågsbunnen eller slippe å føle seg styrt av LAR systemet.

## **Refleksjon**

Man kan undre seg over hvorfor deltakerne i Housing har opplevelser av å være umyndiggjorte etter å ha lest alle de offentlige dokumentene som understreker viktigheten av brukerperspektivet. I en rapport av Söder (1999) tar han for seg forholdet mellom individ og struktur når det gjelder hvordan man skal få implementert skolens målsettinger som er satt av politikerne. Det at målene er satt top- down, gjør i følge Söder (s. 44) at forskning på slike felt ofte tar utgangspunkt i

målene som er satt og ser på hvordan fagarbeiderne utøver sin jobb i tråd med disse målene. Det blir altså utøverne som blir satt under lupen og vurdert ut i fra de omgivelsene de utfører arbeidet i. Söder ønsker at forskningen inntar et mer kritisk syn på målsettingen som er satt fra politisk hold. Dersom forskeren heller tar utgangspunkt i fagarbeidernes situasjon mener han at forskningen kan bli mer fruktbar. Slik kan man heller skape en dialog omkring hvordan man forstår ulike situasjoner og problemer (s. 45). Söders perspektiv kan sees som en parallell til Freire (1999) og tenkningen innenfor samfunnsarbeid ved at han ønsker seg en forskning nedenfra og opp, som tar utgangspunkt i dem målsettingene skal gjelde. I tillegg er han opptatt av at forskningen kan sette i gang dialoger om hvordan målsettingene skal settes. Istedenfor å forske på mennesker, foreslår Ledwith (2011) at menneskene som er gjenstand for forskningen kan være *med* å forske, slik at forskningen kan gi muligheter for å skape endringer til det bedre for dem det gjelder (s. 80-81).

## KAPITTEL 6: Identitet og valg

I forrige kapittel skrev jeg om hvordan Housing first kan sees på som et system og hvordan deltakerne opplever å være en del av dette systemet. Det at jeg kaller dem *deltakere*, er sett i lys av at de er med i Housing first. Men deltakerne i Housing first tilhører flere grupper. De er passasjerer på bussen. De er kunder i banken. De er pasienter hos legen. De er noens barn, og kanskje noens far eller mor, bror eller søster. De kan også sees på som rusavhengige. Og som et samfunnsproblem, ved at de tilfører samfunnet lite men koster mye. De kan defineres som et felt innenfor helse- og sosialpolitikken. Det er en del kjennetegn ved gruppen som gjør at gruppen ofte kategoriseres som *vanskeligstilte på boligmarkedet* fordi de har lav inntekt og har vansker med å skaffe bolig på det ordinære boligmarkedet. Av de ulike profesjonene som jobber med dem kan de kalles brukere og ROP pasienter.

Deltakerne jeg snakket med har til felles at de passer inn i kriteriene for å være deltakere i Housing first. De har en bakgrunn som rusavhengige og bostedsløse. Utover det er de tre forskjellige mennesker med forskjellige historier. I dette kapittelet vil jeg ut fra informantenes historier reflektere over hvordan man blir deltakere i Housing first, og hva som ligger til grunn for at man tas inn i prosjektet. Er det en prosess man styrer selv eller er det andres definisjon av dem som veier tyngst? Jeg vil til å begynne med se på hvordan Housing first kan sees på som en sosial konstruksjon, og hvordan deltakernes identitet kan formes ut fra denne konstruksjonen. Videre vil jeg presentere funn som omhandler deltakernes bo-historie. Disse presentasjonene sees i lys av deltakernes valgfrihet. De har selv vært med å styre sin bo-historie, men har og opplevd at den har blitt styrt av andre forhold. Her beskrives også hvordan både teamet og deltakerne opplever Housing first som noe man velger seg inn i.

### **Housing first som en sosial konstruksjon.**

Day (2006) forklarer sosiale konstruksjoner *slik: there are portions of the real world that attain factual status only by virtue of human agreement, and therefore that exist only because people believe them to exist* (s. 155) Sosiale avvik, som rusavhengighet eller det å være vanskeligstilt på boligmarkedet kan sees som sosiale konstruksjoner som er blitt som de er blitt på grunn av historiske omstendigheter og fordi de er menneskeskapt (Skog 2006, s. 22). Housing first kan også sees som en sosial

konstruksjon ved at det har oppstått som en modell for bosetting av vanskeligstilte som en reaksjon mot trappetrinnsmodellen. Som beskrevet i forrige kapittel formulerer en av de ansatte i teamet det ganske beskrivende: *Vi skal følge en metode. Ikke ut fra hva vi mener er rett, men at det er sånn det skal være.* De har altså akseptert rammene for Housing first modellen. Som en potensiell deltaker i prosjektet bedømmer man søkerne med modellen som utgangspunkt. Et slikt utgangspunkt kaller Hacking (1999, s.10) for *Matrix*, noe som kan oversettes til matrise. Teamet forteller noe om hva som er matrisen i Housing first:

Team: *Du må være bostedsløs (...) Eller stå i fare for å miste bolig. Og at du har behov for oppfølging. Men det er også et kriterie at du kan klare å motta hjelp gjennom... Altså, at du kan motta ambulant oppfølging. At du vil ha oss, sant?*

### **To historier om samme person: Et liv eller en case**

Selv om søkerne til Housing first har ulik bakgrunn og innehar ulike egenskaper, er det noen andre forhold som gjør at de kan plasseres under kategorien vanskeligstilt på boligmarkedet. De historiene jeg fikk av deltakerne selv, inneholder nok en del andre elementer enn problemstillingene Housing first ble presentert for når deltakerne ble søkt inn i prosjektet.

Goffman (1992) beskriver vår måte å oppføre oss på, vår opptreden i ulike situasjoner, som at vi spiller ulike roller. Han skriver at dette en noe vi både gjør bevisst og ubevisst for å få tiltro hos de som iakttar oss. (s.11-27). Jeg visste før jeg traff deltakerne at dette var mennesker som hadde hatt vansker med å ivareta tidligere boforhold og at de hadde hatt problemer med rusavhengighet. Dette visste jeg siden jeg allerede hadde snakket med teamet som hadde fortalt meg om kriteriene for å være deltakere i prosjektet. Opplysningene jeg hadde fra før, og mine erfaringer med rusavhengige gjorde at jeg hadde en viss forestilling av hvem jeg ville møte. Jeg visste imidlertid ikke hvilke inntrykk deltakerne ville få av meg. Jeg visste ikke hva de i teamet hadde fortalt, og hvilke forventninger deltakerne hadde til mitt besøk. Goffman (1992) skriver at når mennesker møtes prøver man å få tak i informasjon om den andre eller man tar i bruk kunnskap man har om personene fra før. Tidligere

erfaringer med mennesker med lignende karakteristika kan være med å danne et bilde av hvem man oppfatter at personen er (s. 11).

Da jeg snakket med de tre deltakerne ba jeg dem om å fortelle om seg selv. Jeg la ingen føringer for hva de skulle fortelle. Jeg ønsket at de skulle få muligheten til å styre inntrykkene de hadde lyst å gi, jfr. Goffman (1992) som skriver at *Det er underforstått når en person spiller en rolle at iakttagere skal ta det inntrykk han ønsker å gi alvorlig.* (s. 24) Deltakerne presenterer seg selv ganske forskjellig. Arne forteller litt om oppvekst, interesser og familie. Men hoveddelen av historien handler om de siste årene av livet hans, livet som rusavhengig.

Arne: *Jeg kan huske at vi dro til Italia (...) Etter et par dager så bare begynte jeg å bli døds syk. Plutselig så jeg at de hadde en sykkel, og da tok jeg sykkelen og så syklet jeg det av meg liksom... Jeg svettet så det rant. Jeg var vekke i flere timer. Da syklet jeg fra apotek til apotek helt til jeg fant ett eller annet, noen som ga meg noe som... Men det var lite, da. Men det var hvertfall noe... Oxycontin, liksom. Men jeg klarte jo til slutt holdt å ordne meg ett eller annet som tok den der, for det var heavy.*

Bjørn hadde litt vansker med å fortelle om seg selv. Han kaller seg selv for en ”kjeltring” og sier at han har levd et litt annet liv enn de fleste. Men han sa at han ikke husket så mye da jeg spurte om han kunne si noe mer om dette, og at dette handlet i stor grad om at han hadde rust seg mye i livet:

Bjørn: *Jeg er enogfemti år. Har gått på kjøret siden jeg var tolv... Ja, en kjeltring. Jeg vet ikke hva jeg skal si jeg (...) Jeg har vel levd et litt annet liv enn de fleste... Bodd i Amsterdam, Oslo, Køben... Jeg storkoste meg i Amsterdam. Jeg tenker jeg bare kan flytte til Nederland igjen. Ingenting hindrer meg. Altså jeg må jo sikkert stresse litt for å få medisiner de første dagene, men det skal jeg ordne. Det er ikke så mye jeg kan men.. Jeg klarer nå å ordne meg penger og damer (latter) (...) Jeg har levd et hardcore liv... Nei. Skulle sett Erna Solberg... Hun hadde strøket med etter en dag.*

Chris fortalte sin historie mer kronologisk ut fra stedet han var oppvokst, litt om familie og hvor han har jobbet. Han går ikke så mye inn på sin rushistorie som Arne. Chris fortalte at han var far, men jeg spurte ham ikke mer om det da dette kanskje var et tema han ikke ønsket å snakke så mye om.

*Chris: Jeg har alltid vært sånn at jeg gir aldri opp. Det gjør jeg ikke. Jeg har liksom det der i meg da. (...) Nå skal jeg snart på en sånn der klinikk. Og finne ut av det. Om jeg har ADHD eller ikke. For når jeg tar amfetamin, så blir jeg rolig. Da blir jeg frisk. Det er sånn selvmedisinering. Jeg har funnet ut av det selv at da blir jeg rolig. Hvis jeg har ADHD så får jeg jo medisiner for det. Sånn at ting detter på plass. Da blir det mer stabilt.*

Familie, rus, stigma, sted og arbeid er altså noen av utgangspunktene for deltakernes presentasjon. Jeg opplevde i liten grad at de anså seg selv som avmektige, eller som tilfeldige ofre som hadde havnet i en vanskelig situasjon. I Arne sin fortelling, opplevde jeg at han var bevisst de valgene han har tatt, selv om han sa at alderen hadde noe å si for at han hadde vært uansvarlig. Chris sier at han anser seg selv som en person som ikke gir opp og som tilpasser seg. Hans fortelling om når han begynte å ruse seg kan være en hvilken som helst persons historie om første møte med alkohol; en ungdomsgjeng samles og drikker alkohol som noen av de eldre i gjengen har kjøpt. Chris forteller at grunnen til at han bruker amfetamin er fordi han selvmedisinerer seg, og ønsker gjennom en utredning å få medisiner skrevet ut på lovlig vis. Ut fra Chris sin historie fremstod han som bevisst når det gjaldt hans ruskarriere. Dette blant annet fordi han forteller at han tidligere har søkt behandling for å få bukt med alkohol-problemer. I tillegg forteller han om en bred arbeidserfaring. Bjørn sin historie kan vitne om at han har en evne til å overleve, ved at han han har bodd rundt omkring i Europa uten fast bosted, og sier at han tenker han skal få ordnet det praktiske dersom han flytter til Nederland igjen. Det at han kan være villig til å gå tilbake til en usikker bosituasjon, tenker jeg er et tegn på at han takler stress og klarer å løse problemer han møter underveis. De ulike historiene viser personer som har ulike styrker. Likevel er det noe med dem som gjør at de passer inn som deltakere i Housing first.

Thesen (2001) har skrevet en artikkel som handler om mennesker med psykiske lidelser og hvordan de opplever å bli møtt av hjelpeapparatet etter en overflytting til hjemkommunene. Disse menneskene beskriver sine erfaringer som at de blir møtt med at de er en diagnose mer enn individer, og de tillegger hjelpeapparatet egenskaper som at de mangler forståelse for dem, ikke gir god nok informasjon og at de ikke blir møtt med respekt (s. 252-253). Dette kan kanskje knyttes til sosiale konstruksjoner. I konteksten hjelpeapparatet treffer dem, er de mennesker som på grunn av sin diagnose har behov for hjelp. På samme måte kan man forstå beskrivelsen teamet gir av hvem som tas inn som deltakere i prosjektet:

*Vi lurte jo på "Hvem er det vi skal ta?" Vi har jo et allerede eksisterende organ som skal drive booppfølging. Sånn at det har jo kanskje endt med at vi har tatt deltakere som har kanskje noen av de største utfordringene (...). Vi har ønsket at det skal være en anonym henvendelse. At det er problemstillingene vi skulle få presentert, ikke personen. Vi ville ta folk imot ut fra de utfordringene de hadde.*

Som forklart i kapittel 2 handler anonymiseringen av søkerne om at flere i Housing first teamet har jobbet med rusavhengige i Bergen tidligere, og ønsket ikke å velge ut deltakerne til prosjektet ut fra et eventuelt tidligere kjennskap til dem. Presentasjonen av søkerne som tas inn gis på et mer generelt nivå og ut fra hvordan de passer inn i Housing first som matrise. Det som umiddelbart slo meg etter å ha sammenlignet funnene som handlet om deltakernes bakgrunn, var at Housing first teamet sin fremstilling var i større grad preget av å se mennesker i et avmaktsperspektiv enn det som kom frem i deltakernes egne historier. Det at de vil ta inn de deltakerne med *de største utfordringene* og at de heller ønsker å få presentert problemstillingene fremfor personen, kan kanskje være med på å belyse noen av funnene fra forrige kapittel. Man må trekke frem de karakteristika som gjør at personen får rett på en bestemt type hjelp (Askheim 2012, s. 107).

I en artikkel av Hacking (2004) bygger han på teorier av Goffman og Foucault som han mener er teoretikere som utfyller hverandre når det gjelder hva som spiller inn på forståelsen av *hvem* en person er. Han bruker begrepene *essens* og *eksistens* som utgangspunkt for å beskrive hvordan mennesker kan bli definert og definere seg selv.

Essens er egenskaper man kan bli definert ut fra som rase, kjønn og alder. Eksistens handler om hvordan man handler ut fra sin situasjon. Begge deler må sees i lys av kontekst og kultur (s. 287). Hacking (2004) forklarer Foucaults teorier som en klassifisering av mennesker på gruppenivå ut fra stemplingsteorier og hvordan gruppen forstås ut fra et historisk perspektiv. Goffmans teorier handler om mennesker på individnivå med utgangspunkt i deres muligheter og selvpresentasjon. Hacking (2004) hevder at disse perspektivene ikke kan sees adskilt når man skal forstå prosessen bak det han kaller *making up people* (s. 297-300). I min samtale med deltakerne kom det frem historier om mestring og hvordan de selv klarte å håndtere vansker i livet. I Housing first er det kanskje ikke disse sidene som teller mest. I den konteksten er man kanskje mer opptatt av å definere deltakerne innenfor en gruppe vanskeligstilte med utgangspunkt i at de allerede er stemplet som rusavhengige uten bolig, sett ut fra Foucault sine teorier. En kan spørre om en self-empowered deltaker er *a matter out of place* slik Cresswell (2004, s. 102-103) forklarer Mary Douglas' uttrykk, og om man underkommuniserer deltakernes egenkraft for at de skal passe bedre inn i Housing first modellen.

## Valg

Valgfrihet står sentralt i det som er skrevet om Housing first, der det første valget er om man vil delta i Housing first eller ikke. Dette vil jeg komme tilbake til litt senere. Noe av det som slo meg under samtalen med deltakerne var at når de fortalte om sin bo-historie, opplevde jeg at deler av denne var et resultat av valg de selv hadde tatt.

Bauman og May (2004) skriver at *Når det har foreligget muligheter for flere forskjellige handlemåter, kan man ikke hevde at begivenhetene var uunngåelige.* (s. 78) De skriver videre at man har ulike motiver for å velge ett alternativ fremfor et annet. Disse motivene avhenger av situasjonen en befinner seg i. Rasjonelle handlinger kan forstås som at *man gjør et bevisst valg mellom ulike muligheter for målrettet handling*, og midlene velges ut fra hvordan man kan nå et bestemt mål. I dette ligger også handlinger som styres av hvilke verdier vi har, der følelsene styrer hva man anser som rett måte å handle på. Det som ligger til grunn for rasjonelle handlinger er at beslutningen skal være tatt frivillig, uten å være et resultat av tvang en vane eller et følelsesutbrudd (s. 80).



Skog (2006) skriver at det er vanskelig å avgjøre rent empirisk om et valg er rasjonelt og intensjonelt, eller om valget er tatt på bakgrunn av andre forhold. Forestillingen om rasjonelle valg innebærer at en person er fremtidsorientert og vurderer alternativene ut fra sine egne ønsker om fremtidige forhold før personen foretar valget (s. 204). Bauman og May (2004) påpeker at selv om vi kan være i stand til å kontrollere våre handlinger, er handlefriheten ulikt fordelt ut fra de ressursene man har tilgang til. De knytter denne ressurstilgangen til makt. *Makt er altså å kunne handle friere, mens det å være relativt mindre mektig, eller maktesløs, betyr å få sin valgfrihet begrenset av andre menneskers beslutninger og deres evne til å fastlegge våre handlinger.* (s. 81) Jeg vil her minne om samfunnsarbeid fra kapittel 3, og det Ledwith (2011, s. 39 og 53) skriver om at *relevans* kan være selve nøkkelen for å få mennesker til å handle. Med dette i tankene, kan en kanskje tenke at dersom valgene man får oppleves som relevant for eget liv, kan dette kanskje spille inn på hvor overveid valget man tar er.

### Å velge sin bo-historie

I *På randen av å bo* forteller Taksdal, Breivik mfl. (2006) om en stor egeninnsats hos sine informanter når det gjelder å skape seg en bedre livssituasjon og hvordan de på ulike måter tar hånd om sitt eget liv. Forfatterne skriver at denne egeninnsatsen ikke er i tråd med den tradisjonelle offerrollen bostedsløse ofte tildeles (s. 52-53). I likhet med Taksdal, Breivik mfl. (2006) opplevde jeg i samtalene med deltakerne om deres bo-historier at store deler av disse historiene var bygget på valg de selv hadde tatt, der de hadde opptrådt aktivt og handlende for å skape seg det livet de selv ønsket.

Arne: *Jeg bodde liksom i kjelleren. Det var egen inngang, sant. Så jeg levde liksom mitt eget liv. Men til slutt ble det sånn at hvis jeg ikke gikk på skole, så fikk jeg ikke bo der lenger. (...) Når du går på arbeidsavklaringspenger, så får du nok penger til å ordne deg en leilighet. Jeg har jo hatt noen leiligheter innimellom som jeg har ordnet selv.*

Arne fikk valget om å begynne på skole eller å flytte hjemmefra. Han sier han ble kastet ut, men dette hadde kanskje ikke skjedd dersom han hadde valgt å søke seg inn på skole istedenfor. Han flyttet til Trondheim for å komme seg vekk, og deretter til

Oslo på oppfordring fra broren. Da han stiftet familie valgte de å flytte sammen tilbake til Bergen. Han forteller og at han har klart å skaffe seg leiligheter på egenhånd etter at det ble slutt mellom ham og barnets mor.

*Bjørn: Vi bodde i en leilighet i byn. Meg og hun der jeg var gift med... Så sa hun opp leiligheten fordi jeg gikk fra henne. Så tålte ikke hun det. Så hevnet hun seg.*

Bjørn forteller at han gjorde det slutt med konen, og at hun derfor sa opp leiligheten. Det var Bjørn som valgte å gå, noe som antakelig gjorde at han måtte flyttet uansett.

*Chris: Jeg har hatt kommunal bolig og. Hun (nåværende kjæreste) bodde over meg da. Så vi ble nå kjent med hverandre. Og så gikk det så langt at hun sprakk jo, og begynte og ruse seg igjen.... Så hun mistet boligen (...) Og hele nabolaget hadde skrevet under på at hun ikke hadde lov å vise seg på området. Jeg skrev ikke under. Jeg fikk beskjed om at "hvis du tar hun inn til deg, så mister du boligen". Og det gjorde jeg... Da tok jeg henne inn til meg. Så da mistet jeg hele leiligheten. Da hadde jeg bodd der i elleve år.*

Chris har bodd der han har fått jobb, men valgte å bosette seg i Bergen da han stiftet familie. Etter bruddet med familien, fikk han rusproblemer. Han bodde i en kommunal leilighet i 11 år. Denne måtte han flytte fra etter å ha tatt valget om å huse sin gamle nabo som var uønsket i nabolaget. De fikk seg leilighet sammen, men måtte flytte da denne skulle pusses opp.

Det er altså flere forhold som spiller inn når det gjelder hvorfor deltakerne har flyttet, men disse forholdene trenger ikke å være typiske for såkalt vanskeligstilte på boligmarkedet. Dyb, Johannessen mfl. (2013, s. 162-191) nevner ulike årsaker til at man blir bostedsløs. Opphør av samboerskap eller skilsmisse nevnes som en grunn (s. 175). En annen årsak kan handle om manglende betaling eller såkalt "husbråk" og uorden (s. 174). Chris sin reaksjon på utestengelsen av sin tidligere nabo kan kanskje ha blitt oppfattet som en type husbråk siden han brøt normene som naboene hadde satt.

Dyb, Johannessen mfl. (2013) skriver at referanserammene en har som ung har betydning for atferd og valg man tar senere i livet (s. 177-178). Taksdal, Breivik mfl. (2006) hevder at barndommen eller perioder i livet med opplevelser av tap, krenkelser og nederlag kan være en sentral ramme for å forstå historier som kan virke kaotiske med *hyppige arenaskifter* (s. 37). Samtidig kan forståelsen av hyppige brudd også oppfattes som en kontinuitet av hendelser av personer som har en slik bakgrunn (Dyb, Johannessen mfl. 2013, s. 175). Dyb, Johannessen mfl. (2013) viser til et uttrykk som har kommet frem i intervju med bostedsløse: “Jeg valgte den feigeste veien”. Dette handler om at man velger å ruse seg for å håndtere en vanskelig situasjon (s. 176). *Det tryggeste kan være å ikke forsøke seg på et annet liv, for den som ikke prøver, kan ikke mislykkes.* (Taksdal, Breivik mfl. 2006, s. 37)

### **En bo-historie om maktesløshet**

En kan spørre seg om *når* deltakerne ble definert som vanskeligstilte på boligmarkedet. Var det noe i deres historie som endret seg, eller er dette en identitet deltakerne fikk da de ble søkt inn i Housing first. Deltakernes historier handler om forhold som de selv ikke har opplevd å ha kontroll over. Arne forteller at en grunn til at han måtte flytte var en uoverensstemmelse med en huseier som kom hjem til ham uanmeldt. Om det å bo på hospits med andre rusavhengige, forteller både Arne og Chris er med på å gjøre livet vanskelig.

Chris: *Og det ene hospisset, der jeg har vært lengst. Der flyttet jeg ut frivillig tre måneder før jeg kom inn på akuten. Da bodde jeg på sofaen hos en kamerat. Da orket jeg ikke mer altså... Det var alltid rus inne på husene. Det gikk mye bedre å bo hos han. (...)*

Chris ba om å flytte fra et hospits der han opplevde innbrudd og tyveri, og fikk istedenfor plass et sted der det var nulltoleranse for rus, noe som han og beskriver som vanskelig. Arne opplevde at det å få depositumsgaranti fra NAV gjorde det vanskelig for ham å skaffe leilighet på egenhånd. En kan tenke at dette handler om at man stigmatiseres av utleierne, ved at man gjør til kjenne at man får økonomiske ytelser fra NAV.

Arne: *Jeg klarer å ta på meg en fin skjorte og gå og ordne meg en visning på en leilighet. Men hvis du ikke har depositum? ”Hva skal jeg gjøre med depositum? Jeg bor jo på hospits.”*

Bjørn forteller at det vanskeligste med ikke å ha noe sted å bo var å lure på hvor man skal gjøre av seg om natten. Han sier han bodde hos kompiser, og man kan anta at dette satte ham i en form for gjeld til de han bodde hos, jfr. det Bretteville-Jensen (2005, s. 124) skriver om gjentjenester som valuta. Ut fra disse historiene kan man spørre seg om den bostedsløsheten som man ikke selv velger kan være styrt av ytre strukturer, det vil si strukturer som deltakerne ikke råder over.

Dyb, Johannessen mfl. (2013) gir noen forklaringer på bostedsløshet som handler om ytre strukturer. En årsak kan være at det ikke er nok tilgang på boliger, både privateide og kommunale utleieboliger (s. 173). I tillegg er det mange i denne gruppen som opplever å ikke få komme inn på det private leiemarkedet, blant annet på grunn av det Arne forteller om å ha en kommunal depositumsgaranti (Vassenden, Lie mfl. 2012, s. 68-69). Mangel på egnede boliger og oppfølgingstilbud er en årsak til at mennesker plasseres i midlertidige botilbud (NOU 2011:15, s. 95). I tillegg nevner Dyb, Johannessen mfl. (2013, s. 181) at det er mange ulike aktører inne på det boligsosiale feltet, med ulike forståelser, målsettinger, rammer og regler. Dette gjør samarbeidet på dette feltet vanskelig, spesielt når det gjelder bostedsløse med sammensatte og komplekse problemer, jfr. det Ulfrstad (2011, s. 150- 168) omtaler som *wicked problems*. Ved å se bostedsløsheten fra et slikt perspektiv, kan det være fristende å gå vekk fra at det er individene som skal omtales som vanskeligstilte på boligmarkedet til heller å se på samfunnsstrukturene som problematiske.

### Å velge Housing first

Jeg var tidligere i dette kapittelet inne på valg og valgfrihet, noe som står sentralt i Housing first. Jeg har også vært inne på hvordan aktuelle søkere presenteres i form av problemstillinger, fremfor mennesker som har tatt valg og mestret. Dette for å passe inn i kravene for å bli deltakere i Housing first modellen. Avslutningsvis vil jeg diskutere om valget man tar om å bli deltaker oppleves som rasjonelt, veloverveid og

gjennomtenkt. Jeg vil begynne med å gi teamets perspektiv på hvordan deltakerne velger seg inn i prosjektet:

*Vi tar kontakt med den personen som har sendt henvendelsen og sier det at "Vi ønsker gjerne å snakke med han eller hun og tilby denne personen en mulighet å være deltaker i dette prosjektet". (...) Og da har vi valgt de. Sånn at då må de si ja eller nei. De må velge oss da. (...) Vi er veldig opptatt av at det er ditt valg. Det er ikke vi som skal bestemme. Vi har jo diskutert dette om en leilighet er et valg eller ikke, sant. Om du er så desperat at da tar du den bare.*

Man kan ut fra dette forstå at teamet er opptatt av at det er deltakerens valg, og at de får tid på seg til å ta en beslutning om de vil være med eller ikke. Jeg var derfor veldig spent da jeg skulle snakke med deltakerne om dette. Jeg så frem til å vite om de hadde opplevd å møte noen dilemmaer med å ta dette valget. Dette i form av hvilke tanker de hadde gjort seg om hva de valgte seg inn i med de forpliktelsene deltakelse i prosjektet innebærer, og om de hadde brukt lang tid på å bestemme seg.

Forventningene jeg hadde til at deltakerne hadde gjort veloverveide refleksjoner omkring valget om å bli med i prosjektet ble ikke oppfylt. Jeg forsøkte å spørre på flere ulike måter, uten å få noe tydeligere svar om det jeg da tenkte var et rasjonelt valg fra deltakernes side. Slik fortalte deltakerne om hvordan de ble med i Housing first.

*Før jeg kom i Housing first, så satt jeg inne i fengsel, og så sier de til meg "Du må ringe Housing first... Du er bostedsløs da da da da dada". (...) Og hun der skulle da komme med brosjyre til meg om noe som heter Housing first, og det var første gangen jeg hørte om det. Før det så var det en som jobbet på NAV, som var ganske flink. Hun hjalp meg eller ... hun fikk meg i gang til å se etter steder å bo, selv om jeg gjorde det selv, så hjalp hun meg. Hun sendte meg hele tiden sånn der annonser... (...) Altså de forklarte det sånn for meg at "Nå har vi en leilighet", og noe av det var mens jeg var i behandling og gikk på visninger, men jeg gikk også på visninger etterpå.*

*Jeg fikk i meg krokodilleheroin, så jeg måtte ned på et senter på Karmøy og så kom jeg i kontakt med de her da (Housing first). Gjennom en jeg kjenner i systemet. Hun hjalp meg. (...) Jeg husker ikke så mye mer enn det.*

*Nei, altså jeg har jo presset på og presset på, på NAV hele veien... Også i Megfon... Der har jeg sagt noe om boliggreiene. Jeg har slåss for at jeg skal få en bolig da. Så plutselig kom Housing first på banen. ”Det er kommet noe nytt”. Så jeg fikk kontakt med de før jeg kom ut der ifra. Dermed så var det i gang.*

Ut fra deltakernes historier, så virker det ikke som om de opplevde det å velge seg inn i Housing first som noe stort. Noen av dem opplevde kanskje ikke at det var et valg i det hele tatt, men kanskje heller en måte å få oppfylt behovet om å skaffe seg bolig. Bauman and May (2004) skriver at de fleste handlinger vi gjør er motivert av behov. Noen av behovene våre er basale og må dekkes for å overleve, andre behov kan knyttes til det å gi en form for tilfredsstillelse. Evnen til å kontrollere og reflektere over hva en handling vil innebære, er med på å styre hvordan vil handler (s. 87). Ulfrstad (2011) skriver at *Housing first tar utgangspunkt i at bolig er et grunnleggende behov*. (s. 200) Mye tyder på at det å få seg et sted å bo var motivet for at de jeg snakket med ble med prosjektet. En forteller at han fortsatte å lete etter bolig på egenhånd, selv om han hadde blitt tatt inn i prosjektet. En annen forteller at det var en bekjent i systemet som hjalp ham. Den tredje legger vekt på at hans egeninnsats har spilt en rolle. Å ha et sted å bo var et behov alle trengte å få dekket, og kanskje de andre sidene ved å være med i prosjektet ikke ble like mye vektlagt i avgjørelsen om å velge Housing first.

### **De som sa nei**

Jeg spurte teamet om det var noen som ikke ville være med i prosjektet etter at de hadde valgt ut søkere som aktuelle deltakere. Ut fra det de forteller har det vært ulike grunner til at søkere teamet valgte inn i prosjektet, ikke ble med likevel.

Noen valgte selv ikke å være med. Teamet fortalte at dette i stor grad handlet om at de ikke ønsket en så tett oppfølging. En annen ble valgt ut av apparatet rundt dem. En tredje klarte ikke teamet å opprettholde kontakten med, uten at de utdypet omstendighetene omkring dette. En sa først nei men ombestemte seg på grunn av såkalte *ytre forhold* som rus og kjæresten, slik teamet beskriver det. Det å ikke bli med i Housing first på grunn av for tett oppfølging kan sees som et rasjonelt valg der det

ikke kun har vært behovet for bolig som har styrt. En kan anta at disse to så på det som en begrensning i sin frihet ved å bli pålagt hjemmebesøk og involvering fra Housing first teamet. Det kunne vært interessant å vite litt mer omkring forholdene rundt den personen som apparatet rundt valgte ut av prosjektet, og i hvor stor grad denne personen selv var med på å ta avgjørelsen.

## Refleksjoner

Siden dette er en masteroppgave i samfunnsarbeid, kan det være på sin plass å spørre hva som kunne skjedd dersom man hadde snudd alt på hodet og hatt en ”Freirisk” tilnærming i innsøkingsprosessen til Housing first. Med dette mener jeg å ha en fremgangsmåte lik den Freire (1999) skriver om i *De undertryktes pedagogikk*. Istedenfor å rekruttere deltakere gjennom systemet, kunne man møtt de bostedsløse der de er; på hospitser, på lavterskeltilbud og på gaten. En kunne snakket med dem om hva som opptar dem når det gjelder bolig. Man kunne enten presentert Housing first ut fra hvordan modellen er, eller gjennom dialog og kritisk refleksjon gitt de aktuelle deltakerne mulighet til en innvirkning på hvordan de tenker at man kan bygge opp en boligsosial modell. Det hadde vært interessant å vite om de aktuelle deltakerne hadde presentert seg ved å fortelle om sine ressurser, eller om de hadde beskrevet de sidene av seg selv som handler om hva de ikke mestrer. Det kunne og vært spennende å se hvor mange som hadde takket nei til å være med, eller hvor mange som hadde mistet boligen dersom de selv hadde vært med å definere rammene for en slik modell.

## KAPITTEL 7: Bolig

En bolig og et nærmiljø er steder som kan være med på å definere hvordan folk ser på seg selv. Bringslid (2012) beskriver i forordet til boken *Bygdeutviklingas paradoks* at et steds omdømme kan bidra til en felles identitet for de som bor der. Hun forteller om ulike måter et sted kan bidra til å styrke identiteten til de som bor der. Dette kan handle om å skape felles møteplasser eller å drive merkevarebygging ut ifra særegenheter ved stedet. Haualand (2007) skriver om hvordan mennesker kan bidra til å skape en opplevelse av et sted. Under Deaf World Games i 2001 kom døve fra hele verden til Roma for å delta på dette arrangementet. Fra å være en by med stor historisk betydning, ble byen en ”two week village” for døve, der deres fellesskap var med på å definere Roma som sted. Slik kan man også se en bolig. Samtidig som folk kan formes av sin bolig og stedet de bor, kan boligen og stedet formes av menneskene som bor der (Brodtkorb and Rugkåsa 2007, s. 21).

I *Se meg – en helhetlig rusmiddelpolitikk* (Meld. St. 30 2011-2012) nevnes bolig som ett sentralt element som kan være med på å styrke den enkeltes evne til å mestre hverdagen (s. 81-84). I *Housing first* er tanken at man skal bosettes i såkalt ordinære bomiljø (Rambøll 2012, s. 7). I dette kapitlet presenteres funn fra samtale med teamet og deltakerne som handler om bolig og boforhold. Til å begynne med vil jeg gi en beskrivelse av hvordan jeg opplevde å møte deltakerne hjemme i deres bolig. Deretter går jeg nærmere inn på hva et hjem kan være, med utgangspunkt i empiri fra samtale med *Housing first* teamet og deltakerne. Videre vil jeg se på hva som ligger i å mestre et boforhold. I dette ligger både praktiske gjøremål i selve boligen, men også hvordan boligen og nabolaget fungerer som en samhandlingsarena. Her vil jeg gå nærmere inn på stigmaets betydning. Avslutningsvis vil jeg presentere noen funn som handler om boligens begrensninger.

### Å besøke deltakerne - fra space til a sense of place

Det som var likt før besøkene, var at jeg kjente at jeg var litt nervøs før jeg skulle møte de som hadde sagt ja til å snakke med meg. Jeg skulle komme hjem til dem og snakke med dem om hvordan de opplever å være deltakere i *Housing first*. Jeg har gjennom jobben min vært på besøk hos mange fremmede rusavhengige før, men det har vært i en rolle som sosialarbeider. Jeg kom frem til at jeg måtte se meg som jeg



ellers ville gjort på besøk til fremmede. Jeg tenkte også på hva jeg skulle gi dem som takk for hjelpen. Jeg kom frem til at det kunne være passende å gi en blomst siden jeg skulle få komme hjem til dem. Jeg avtalte treff med alle tre på forhånd over telefon. Vi ble enige om tidspunkt og de ga meg adressen. Jeg vil i denne delen bruke de samme navnene på deltakerne som jeg brukte i forrige kapittel.

Jeg fant fort frem til Arne sin leilighet. Den lå i et rolig nabolag i byen. Jeg ringte på ringeklokken utenfor, og hørte lyden av at låsen gikk opp. Han hadde satt døren på gløtt og hadde høy musikk på i stuen. Det luktet nyvasket, for Arne holdt på å vaske gulvet på kjøkkenet. Vi håndhilste og jeg ga ham blomsten jeg hadde tatt med. Han hang opp jakken min og ba meg om å sette meg ned i sofaen i stuen. Leiligheten virket å være nyoppusset og av god standard. På veggene hang det blant annet noe pynt av perler som så ut til å være laget av et barn. Han beklaget at det ikke var mer ryddig, uten at jeg reagerte på at det var rotete der. Så tok jeg frem intervjuguiden, og samtalen var i gang. Underveis spurte Arne om jeg ville ha kaffe, og gikk på kjøkkenet for å sette på kaffetrakteren.

Bjørn sin leilighet lå også i et rolig strøk i byen. Bjørn var usikker på hvilke ringeklokke som var hans, så vi avtalte at jeg skulle ringe ham når jeg stod utenfor. Han kom ned og hentet meg, og vi gikk opp noen bratte trapper noen etasjer opp til leiligheten hans. Leiligheten var liten og bar preg av å være litt slitt. Fra trappegangen kom man rett inn på et kjøkken. Jeg tok av meg skoene, og kom inn i stuen. Bjørn var opptatt av å lete etter noe med en gang vi kom opp, så jeg spurte om det var greit at jeg satte meg ned. I stuen satt en kamerat av Bjørn som var på besøk. Jeg ble usikker på om han hadde tenkt å være tilstede, men jeg tenkte at det måtte Bjørn få avgjøre. Det var varmt i leiligheten og det stod noe musikk på i bakgrunnen. I stuen var sofaen jeg satt i, et bord, en tv og en seng. Veggene var dekorerte med både bilder og ting. Bjørn hadde fortalt i forkant at han snart skulle sone en dom i fengsel. Derfor kjøpte jeg en kaktus til ham som nesten ikke trengte vann. Bjørn pakket opp kaktusen med en gang, takket og satte den på bordet før vi begynte. Kameraten var til stede under intervjuet. Bjørn gikk litt til og fra stuen og kjøkkenet under samtalen. Han holdt blant annet på å koke vann. Midt i intervjuet kom han inn med en ren kopp og satte på bordet foran meg og en termos med vann. Kameraten spurte om jeg likte pulverkaffe, og ga meg en plastskje fra en uåpnet yoghurt og et glass med Nescafé.

Chris bodde et stykke utenfor byen, i et område jeg var lite kjent. Han ga meg en god veibeskrivelse, så det var lett å finne hvor han bodde. Det var lite bebyggelse i området. Han bodde i kjelleretasjen i et hus som virket litt slitt og gammelt. Det var dårlig med plass å parkere på, og jeg håpet at jeg ikke ville stå i veien for noen med bilen min. Det var ingen ringeklokke, så jeg banket på. Jeg kom inn i en liten gang som gikk over i en liten stue. Jeg fikk med en gang en følelse av at dette var et hjem, kanskje fordi jeg hørte at vaskemaskinen stod på inne på kjøkkenet. I stuen ved vinduet stod det et spisebord med fire stoler. Der satte vi oss ned. Jeg fikk inntrykk av at dette var et sted han satt mye, da det lå en del papirer på bordet og det stod et askebeger der. Jeg hadde med meg en potteplante til ham. I løpet av intervjuet fikk jeg en omvisning i leiligheten. Chris serverte også kaffe.

Mine beskrivelser av å møte deltakerne i deres hjem inneholder flere ulike elementer. Jeg forteller noe om hvor boligene ligger både geografisk og området rundt boligen. Dette kaller Cresswell (2004) *location*. *Locale* er det som handler om boligens standard, utforming, innredning og dekor. Jeg sier også noe om lukter, lyder og følelser jeg får av å være der, det som gir en følelse av *sense of place* (s. 7). Cresswell (2004) skriver at *place is also a way of seeing, knowing and understanding the world*. Vi tillegger steder meninger og verdier bygget på våre egne opplevelser (s. 11). Andre ville kanskje beskrevet sine besøk i de samme leilighetene annerledes. Områdene Arne og Bjørn bodde i kjente jeg til fra før. Jeg hadde allerede tillagt stedene mening og verdi. Området Chris bodde i var mer ukjent for meg, og jeg opplevde det mer som det Cresswell (2004) beskriver som *space (...) a realm without meaning*. (s.10) Det samme gjelder leilighetene. Leilighetenes utforming og innredning i kombinasjon med den samhandlingen jeg opplevde med de ulike deltakerne gjorde at jeg kunne tillegge stedene mening og verdi med *a sense of place*.

### Hva er en bolig?

Bolig og hjem er begreper som ofte brukes om hverandre, men tradisjonelt sett beskriver *bolig* mer de ytre forholdene ved bostedet og kjennetegn ved husholdet, mens *hjem* sier mer om kvaliteter ved de indre forholdene og har en mer psykologisk dimensjon knyttet til seg (Brodtkorb og Rugkåsa 2007, s. 14)

Nyström (2007) skriver at i etterkrigstiden har det vokst frem et felles syn i de nordiske landene på hva som bør være grunnleggende krav i en bolig. Dette handler om at man bør ha et eget bad med toalett, stue, kjøkken og soverom (s. 48-49). I tillegg kan man ha mange ønsker om hvordan en bolig skal være. Dette handler om kvaliteter som for eksempel god lydisolasjon, god plass både til å oppholde seg og til lagring, egen vaskemaskin, en fin utsikt og egen balkong. Omgivelsene boligen ligger i spiller også en rolle. Mange ønsker å bo i nærhet av butikk, kollektiv-transport og kulturaktiviteter, eller man har ønske å bo nær naturen. Det er vanlig å ønske seg en bolig skjermet for innsyn og at den ligger i et nabolag man anser som godt og trygt (s. 52-54). Hvilken betydning boligen har i våre liv er imidlertid ulikt. Folk som reiser mye eller er mye ute bruker kanskje boligen sin mer som en stasjon der man oppbevarer tingene sine. Andre bruker tid på å innrette hjemmene sine for å gjøre hverdagen mest mulig praktisk. For noen er boligen en ramme for ens identitet, og bruker mye tid på å utforme boligen sin som en presentasjon for andre. Boligen kan også være et sted som kan skape minner, og si noe om en persons historie gjennom møbler og ting (Nyström 2007, s. 57-59).

Dersom en person får velge hvor han eller hun skal bo, kan dette øke sjansene for at personen trives. Noen ønsker å bo i et nabolag der de har sosial omgang med naboene, mens andre ønsker å bo et sted der de slipper å hilse på folk. Et hjemsted kan være et eksempel på det Cresswell (2004, s. 8-9) skriver om *place*, ved at det er der man føler en tilknytning til, og har sine røtter. Selve hjemmet kan tillegges en verdi ved at det er det stedet man har kontroll over hvem som slipper inn og hva som skjer der – et sted man kan trekke seg tilbake fra omverdenen. Interiøret i hjemmet er med på å lage mindre *places* som inviterer til ulike aktiviteter. Samtidig kan et sted være med på å gi negative assosiasjoner, om man har hatt vonde og vanskelige opplevelser der (s. 24-26). Dersom man anser boligen som stabil kan den også gi muligheter for at man opplever en trygghet og forutsigbarhet i sin hverdag jfr. Vassenden, Lie mfl. (2012, s. 50).

For en rusavhengig kan en stabil bosituasjon knyttes opp mot muligheter for egen rehabilitering og helse og oppleves som en *basis for myndiggjøring og bedring av livssituasjon*. (s. 51) Det å få bedre kontroll over rusinntaket kan for mange handle om å skjerme seg fra rusmiljøet. Dersom man bor i et nærmiljø der det er stor tilgang til

rusmidler, kan det bli vanskelig å ha kontroll over inntaket noe som videre kan føre til at det blir vanskelig å ivareta boforholdet både med tanke på å ivareta det praktiske med å bo og forholdet til naboene (Ulberg 2004, s.85).

### Å velge hvordan en vil bo i Housing first.

Rambøll (2012) beskriver valgfrihet for deltakeren som sentralt i Housing first. Eksempler på denne valgfriheten kan være at deltakeren får komme med ønsker for hvordan boligen skal være og at de får velge mellom flere leiligheter. Valgfriheten gjelder også møblering og dekorasjon av boligen (s. 6). Housing first teamet sier noe om hvordan de møter deltakernes ønsker og valg og hva de i teamet tenker at en bolig skal inneholde. De forteller også at de bruker en del tid på å spørre hvordan deltakerne vil bo. Dette gjelder blant annet beliggenhet og utforming, og teamet prøver å finne leiligheter ut fra disse ønskene. I mange tilfeller må de hjelpe deltakerne i å bli bevisste på hva de foretrekker. Deltakernes valgfrihet justeres ut fra hvilke leiligheter som ligger ute på markedet og om de har økonomi til å betale husleien. Teamet kontrollerer at leilighetens standard er god nok for at boligen kvalifiserer for bostøtte. De beskriver det de omtaler som *et minimum av nødvendigheter som må være på plass i en leilighet for å kunne bo greit*. Det handler om å ha en seng, en komfyr og et kjøleskap og noen møbler til stuen. De forteller at de har opplevd det som utfordrende å legge til rette for deltakernes valgfrihet når det gjelder hvor de vil bo:

*Så har vi en annen ting i forhold til Housing first modellen som går på valgfrihet. Altså, du kan ha mulighet til å velge mellom flere boliger, og vi har ikke alltid vært i den situasjonen at vi har kunnet tilby flere boliger. Det er jo det vi sliter med. Å følge modellen sånn på akkurat det området. Men det er klart, de får jo valgfriheten til å si ja eller nei på den boligen som de får tilbud på... og det har ikke konsekvenser at de blir bakerst på listen hvis de takker nei.*

Housing first teamet sier også at de tror det må være en stor opplevelse for deltakerne å få sin egen bolig. Dette i motsetning til tidligere opplevelser der de kanskje har blitt plassert på et hospits eller sovet på sofaen hos andre. De forteller også om like måter

deltakerne gjør boligene om fra space til det Cresswell (2004, s. 1) omtaler som *my place*:

*Det er jo også litt forskjell på hvordan de begynner jo å skape det om til sitt hjem med sine ting og sånt. De henger opp og jeg tenker ”Alt kan flyte men de fine fatene arvet av mor, de henger fint på kjøkkenet”. Mens noen bare kommer inn, og så er det bare et reir og så vil de leve i det. (...) Eller som et annet eksempel med han som ønsket seg denne hageflekken. Plutselig var det plantet et lite tre der.*

Når jeg spurte deltakerne om hvordan de trivdes i leilighetene de hadde fått gjennom Housing first ga de meg ganske ulike beskrivelser. Chris bor nå i sin andre leilighet som han har fått gjennom prosjektet. Dette vil jeg si noe om senere i kapittelet. Han forteller at han brukte tid på å flytte inn i den første leiligheten fordi *det måtte bare sige litt inn*, som han selv sier. Arne forteller at han valgte vekk den første leiligheten på grunn av at den som hadde bodd der før hadde hatt problemer med naboen. Det er usikkert om Arne så naboen som problemet, eller om han tenkte at den tidligere leieboerens oppførsel kunne bidra til en stigmatisering av ham. Området boligen ligger i, sier Arne ingenting om. Han sier han synes at leiligheten er fin, og at han ikke har tenkt å miste den.

Bjørn uttrykker viktigheten av å ha et sted å bo. Leiligheten han nå bor i var den første han så på med Housing first, og han sier han er *kjempeformøyd*. Han synes han bor i en fin bydel. Han forteller at han fortsatt har vansker med å finne frem til hvor leiligheten ligger. Dette kan kanskje være et uttrykk for at han fortsatt opplever området utenfor som det Cresswell (2004) omtaler som *space (...) a more abstract concept than place*. (s. 8) Det samme kan kanskje gjelde hvordan Chris ser på deler av sin leilighet. Han viste meg en stue han ikke brukte som lå i en del av leiligheten som han omtrent aldri var i. Han syntes det ble for stort, og hadde heller valgt å gjøre halvparten av leiligheten om til place og la resten stå tomt.

Området omkring leiligheten til Chris, er det derimot tydelig at han opplever som *my place* og det er et område han ønsker å bli boende. Hans familierøtter stammer derfra, og han har selv hatt sin oppvekst der. Arne har dekorert leiligheten sin med blant

annet en gave fra sin datter, mens Bjørn omtaler innredningen sin som mer tilfeldig. Bjørn bekrefter det Vassenden, Lie mfl. (2012, s. 51) skriver om sammenhengen mellom en stabil bosituasjon og muligheter for egen rehabilitering og helse når han sier at han klarer å holde seg lengre rein nå enn når han ikke hadde noe sted å bo. I samtalen med Chris kom det imidlertid frem en problemstilling jeg ikke hadde forventet, med tanke på at han er deltaker i Housing first:

Chris: *Jeg har bare ett år her, da. BOB har søkt om noe bygging av en blokk her. Det er fire hus i området her som står tomme. Det er bare dette huset som står igjen som det bor folk i. Men dette skal også rives.*

Jeg: *Så du må flytte? Hva tenker du om det?*

Chris: *Nei, jeg er blitt vant til å flytte. Jeg er veldig sånn tilpasningsdyktig.*

Jeg kjente en bekymring på Chris sine vegne for at han måtte flytte fra et område han opplevde som godt å bo i, uten at det virket som Chris tok dette så veldig tungt. I presentasjonen av seg selv fortalte han følgende:

*Det var en som sa til meg en gang at jeg måtte være åpen for store forandringer. Og det har jeg prøvd, tror jeg. Jeg tilpasser meg. Jeg gjør det.*

## Å mestre boforholdet

Hva vil det si å mestre et boforhold? Jeg var inne på dette i kapittelet om boligsosialt arbeid, og vil gi en kort påminnelse av hvordan dette kan forstås knyttet til de funnene jeg har gjort. Noe av det boligsosiale arbeidet handler om at den enkelte skal styrkes til å mestre boforholdet, deriblant ved at man får oppfølging og tjenester i hjemmet jfr. *Bolig for velferd* (Departementene 2014- 2020, s. 8). Ulberg (2004) skriver at individuell booppfølging er når en hjelpetrequende blir fulgt opp i sin bolig av en profesjonell hjelper. Formålet er at beboerens livssituasjon skal forbedres og at beboeren skal *gjøres best mulig i stand til å ta ansvar for sitt eget boforhold.* (s.78) Oppfølgingen kan omfatte råd og veiledning når hvordan forholde seg til naboer, men også å skaffe seg kontroll over sin økonomi, hvordan holde orden i boligen, rusmestring og ivaretagelse av fysisk og psykisk helse. (Departementene 2014- 2020 s. 23-24)

Skog Hansen og Øverås (2007) fremhever blant annet *fleksibel og tilstrekkelig individuell oppfølging* som ett sentralt for å bidra til en økt bostabilitet blant mennesker med rusavhengighet og psykiske lidelser. I dette legger de at oppfølgingen bør favne om beboerens totale livssituasjon. Det vil si alt fra praktisk hjelp og til å hjelpe beboeren med å skape en hverdag som oppleves som meningsfull. Oppfølgingen kan også omfatte å jobbe med relasjoner i beboeren sitt nettverk, for eksempel med familie, naboer og med hjelpeapparatet (s.103-109) Det kan være avgjørende for mange rusavhengige at de klarer å holde rusmiljøet borte fra boligen sin, dersom de skal klare å ta ansvar for boforholdet sitt. Noen kan klare å holde kontakten med rusmiljøet uten å fortelle hvor de bor. Ulberg (2004) påpeker viktigheten av at beboeren forstår hvorfor det er viktig å skjerme boligen sin fra rusmiljøet for å bygge opp en holdning og vilje til å klare dette (s. 84-85). Å mestre et boforhold kan altså favne en persons totale livssituasjon. Det kan handle om det praktiske ved å bo, men også hvordan man forholder seg til sine naboer og hvordan man kan skjerme seg fra å ta rusmiljøet inn i sitt hjem. I tillegg kan det handle om å skape seg en meningsfull hverdag og jobbe med å få gode relasjoner med dem man har rundt seg.

### **Praktiske gjøremål**

Når det gjelder Housing first teamets bistand til praktiske gjøremål, beskrives dette mer inngående i oppgavens kapittel 5. Kort oppsummert handler dette om at de har ukentlige treff med deltakerne for å tilby hjelp med blant annet å rydde og vaske, flytte eller kjøre søppel. Noen får også hjelp til å håndtere økonomi eller til å huske avtaler. De gjør også sosiale aktiviteter med deltakerne, og i noen tilfeller jobbes det med å bevisstgjøre deltakerne omkring hvordan de fremstår for andre. Deltakerne sier også selv noe om de praktiske oppgavene med det å bo.

*Og det det går i er at, sant nå har jeg leiligheten. Jeg betaler strømmen, jeg gjør alt... Jeg har noe å gå på fra regning til regning. Men jeg synes det er dyrt.*

*Jeg betaler ikke så veldig mye heller da. Fire tusen i måneden. Jeg betalte åtte tusen i gamleleiligheten*

Det deltakerne forteller handler om å betale strøm og husleie, det økonomiske aspektet ved det å bo. Samtidig opplevde jeg på mitt besøk hos Arne at han holdt på å vaske gulv og hos Chris hørte jeg vaskemaskinen stå på, momenter som også kan inngå i den praktiske delen av å mestre et boforhold.

### **Boligen som samhandlingsarena**

En samhandlingsarena er et sted mennesker møtes og en bestemt type aktivitet foregår, jfr. Goffman (1968, s. 15). Deltakernes hjem var samhandlingsarenaen da jeg intervjuet dem. Goffman (1968) skriver at man knytter ulike opplevelser til samhandlingsarenaen ut fra hvem det er som samhandler, og hvilke roller man har (s. 15). Som jeg fortalte i beskrivelsen av møtene med deltakerne serverte alle meg kaffe. I følge Døving (2007) er kaffe synonymt med invitasjon i Norge. Når man får besøk er det vanlig å by på noe, og det er en forventning i Norge at man har kaffe i hus. Denne gesten kan sees som en markering av hvem som er vertskapet (s. 35). Jeg spilte min rolle som gjest ved å ha med meg en gave til husholdningen, te meg høflig ved for eksempel å ta av meg skoene når jeg kom inn. Det er det ikke alltid jeg oppfører meg på denne måten når jeg kommer hjem til noen når jeg er på jobb, i rollen som sosialarbeider. Da kan det hende jeg lar være å ta av meg skoene, og kanskje tidlig i besøket påpeker at det er skittent og rotete dersom min oppgave er å ha en slags kontrollfunksjon. Arne forteller om sitt hjem som en samhandlingsarena med datteren:

*Arne: Og jeg har prøvd å fått det sånn at hun (datteren) og kan bo her. Det første jeg gjorde var å liksom kjøpe en til seng, sånn at hun har... når den tid kommer (...) Nå i denne julen her for eksempel, 5 års dagen til min datter. Den feiret vi jo her.*

En annen side ved å mestre boforholdet, når det gjelder boligen som en samhandlingsarena handler om å klare å skjerme boligen sin fra rusmiljøet, jfr. Ulberg (2004, s. 84-85). En kan spørre seg hva som egentlig ligger i dette. Goffman (2009) sier at den som er en persons viktigste sosiale publikum kan være med på å styre hvilke normer personen handler ut fra, om man handler i tråd med sin inngruppe eller sin utgruppes regler (s. 137-149). Dersom personen ønsker å gli inn i nabolaget, kan det være



nabolagets normer som styrer, men hvis felleskap med sine venner i rusmiljøet er det viktigste er det andre regler som gjelder.

Housing first teamet fortalte om en hendelse der en deltaker ikke klare å skjerme rusmiljøet fra boligen sin. Folk fra rusmiljøet hadde samlet seg utenfor et bygg der en av deltakerne i prosjektet bor, og ropt for å få kontakt med den som bor der. De hadde til slutt truet en av naboene til å slippe dem inn. Deltakerne hadde og noen negative erfaringer med å ta med seg folk fra rusmiljøet hjem. En av deltakerne opplevde at en av gjestene hans hadde satt "et skudd" på badet hjemme hos ham uten rydde opp etter seg, og at en kompis tok med seg en gjest uten å ha spurt ham om det var greit. Den andre deltakeren opplevde at noen av hans gjester hadde forsøkt å stjele naboen sin bil, noe som hadde medført at han ble kastet ut. Han sier at dette ikke er noe problem nå som han bor såpass langt vekk fra byen. Disse erfaringene kan tyde på at det har vært like oppfatninger blant aktørene i samhandlingene som beskrives om hvilke normer som har vært gjeldende.

### **Nabolaget som arena for samhandling og stigmatisering**

Det å vite hvordan men skal forholde seg til sine naboer er også en del av det *Bolig for velferd* (Departementene 2014- 2020 s. 23-24) legger i å mestre et boforhold. Dersom vi bryter normene for hvordan vi bør oppføre oss, får vi reaksjoner (Bauman og May 2004, s. 27-28). Normene styres av hvilken kultur liv lever i, og kulturens struktur orienterer atferden vår (s. 161- 162). I tillegg til at disse normene sier hvordan vi skal oppføre oss, kan de også gi oss en ledetråd for hvordan vi kan forvente at andre oppfører seg. Dette samspillet kan vi se på som en sosial orden, og det ligger til grunn for vårt samspill og kommunikasjon i dagliglivet (s. 27-38). Sosialisering-prosessen gjør oss i stand til å leve i et samfunn. Denne prosessen består av tidligere omstendigheter og oppsamlede erfaringer som gir oss et bilde av hvordan vi best mulig kan tilpasse oss den sosiale orden vi prøver å leve opp til (s. 36-37).

Man må altså vite om hvilke normer som gjelder i nabolaget. Det kan være å holde orden utenfor sin bolig, for å unngå at eventuelt rot virker sjenerende for de andre som bor der. Da jeg var på besøk hos Chris var jeg bekymret for om min bil ville stå i

veien for andre. Dette er et eksempel på en norm om at man ikke skal stå parkert slik at de som bor der ikke får plass. Smith-Solbakken og Tungland (1997) forteller i sin bok om noen normer innenfor rusmiljøet som avviker fra den sosiale orden som ellers råder i samfunnet. En del av disse uskrevne regler kan være vanskelige å forstå, for dem som står utenfor. Vi kan oppleve det som brudd på den sosiale orden når rusavhengige injiserer rusmidler åpenlyst eller står utenfor hos naboen og banker på dører og roper for å få oppmerksomhet. Dette er atferd som kanskje er mer akseptert innenfor deler av rusmiljøet.

Deltakerne forteller ulike historier om hvem de opplever at naboene sine er. Arne uttrykker at han ikke vil virke som en som fester mye, siden han ønsker å ha mer kontakt med sin datter. Han forteller at han etter hvert har rettet seg etter de reglene som gjelder for å ta hensyn til naboene sine, som ikke å spille høy musikk eller å ikke røyke inne i leiligheten. Bjørn synes å ha et bilde av noen av sine naboer som *de andre* ved at han omtaler dem som *negre*. Andre i nabolaget er bekjente som han oppsøker når han har behov for det, på samme måte som de oppsøker ham. Chris har kun en nabo, siden han bor i et område med lite bebyggelse.

Goffman (1992) beskriver sosial orden som en slag *sømmelighet* som kan forventes innen et område. Hvordan man tilpasser sine manerer og sitt ytre har betydning for hvordan en persons sømmelighet oppfattes (s. 92-94). Sosial orden er det som ligger til grunn for at mennesker fungerer sammen i for eksempel et nabolag. Vi innordner oss etter hverandre, tar hensyn og har forventninger til at andre gjør det samme. En mekanisme innenfor sosial orden er det Goffman (1992, s. 190) omtaler som *taktfull uoppmerksomhet*. Dette handler om å vise hensyn i ved for eksempel å late som om man ikke hører samtalen i hagen til naboen, unngå øyekontakt eller å vike til siden for folk man passerer på gaten. Bauman og May (2004) skriver om dette at *vi må derfor være oppmerksomme samtidig som vi later som vi verken ser eller blir sett*. (s. 56) Etikette omkring denne uoppmerksomheten er som kulturelle normer avhengig av hvilken kultur man befinner seg i (Goffman 1992, s. 190) Dersom grensene for hvilken kultur som gjelder ikke er tydelige, kan det skapes forvirring omkring ens identitet og hva som forventes av en (Bauman og May 2004, s. 119-120).

I samtalen med teamet, kom det frem at en stor del av jobben deres handler om at deltakerne skal fungere i nabolaget:

*Også har vi lagt til på trygghetsplanen dette med at du må holde fred med naboene dine. Og at det er en viktig bit i forhold til det å flytte i en leilighet, altså i et normalt nabolag. Så må du jo oppføre deg etter de reglene som gjelder*

Teamet sier at det å holde fred med naboene innebærer å oppføre seg etter de reglene som gjelder. De forteller at grunnen til at noen har mistet boligen har vært på grunn av bråk med naboer. De er opptatt av at deltakerne selv skal få bestemme hvordan de vil bo, men at de kan hjelpe deltakerne til å bli mer oppmerksomme på hvordan de blir oppfattet av andre og konsekvenser av sine handlinger. Dette kan forstås som at deltakerne får innspill om hvordan de skal spille sin rolle som nabo, ut fra nabolaget som samhandlingsarena, jfr. Goffman (1968, s. 15). De gir en beskrivelse av en situasjon der en nabo reagerer:

*Og vi har jo hatt også en nabo som dessverre har vinduet på kjøkkenet sitt rett inn i stuen til den som bor fra vårt prosjekt, sant? Og har to barn og ser på en mann som ikke vil trekke for gardinene for han vil ha lys inn. Og så sitter han og ruser seg, og detter i bordet i overdose... Og hun ringer "Hva skal jeg gjøre?"*

Teamet er opptatt av å ha en dialog omkring tema som handler om naboforhold for at deltakerne kan bli mer bevisst på konsekvensene av sine handlinger. I denne sammenheng vil jeg trekke inn kritisk bevisstgjøring, som er et sentralt begrep innenfor samfunnsarbeid og Freires pedagogikk. Kritisk pedagogikk handler om at man sammen undrer seg og reflekterer over den verden man befinner seg i. I tilfellet teamet beskriver kan denne verden være nabolaget. Dilemmaer og konflikter knyttet til etikk og ulike verdier kan løses ved kritisk refleksjon ved at man blir bevisst sine egne verdier og klarer å forstå andre verdier (Jfr. Tesoriero 2010, s. 283-285 og Ledwith 2011, s. 98-99). På denne måten kan man se aspekter av samfunnsarbeid i Housing first ved at deltakerne blir bevisst disse normene og sin egen handlefrihet. På en annen side kan denne bevisstgjøringen forstås som en måte å få deltakerne til å ta

inn over seg de eksisterende normene i nabolaget, *med det formål å reise det fullkomne fellesskap*. (jfr. Foucault 1999, s. 73)

Housing first teamet bruker beskrivelsen *et normalt nabolag*, I *Bolig for velferd* (Departementene 2014- 2020) står det at man kan ivareta prinsippene om integrering og normalisering ved å plassere vanskeligstilte i boliger i såkalte ordinære bomiljøer (s. 20). En kan spørre seg hva som ligger i betegnelsen *et normalt nabolag*. Mine assosiasjoner til betegnelsen er et trygt nabolag, der naboene går overens med hverandre. Men dette er kanskje mer en myte enn en beskrivelse av hvordan de fleste nabolag egentlig er. I nabolaget jeg selv bor, kjenner jeg omtrent ingen av naboene, og tilbringer lite tid ute i nærmiljøet. Danielsen og Lundberg (2010) skriver om plassmyter, at de *er med på å skape stereotype oppfatninger av plasser og mennesker fordi noen trekk ved plassen blir synlige til fordel for andre*. Slike plassmyter kan i følge forfatterne ha betydning for hvor man velger å bo (s. 120). Dyb, Solheim mfl. (2004) tar i sin bok opp noen utfordringer som kan oppstå ved å bosette vanskeligstilte i et såkalt vanlig bomiljø. Selv om mange ikke ønsker å bo i kommunalt eide blokker og leiegårder som har et negativt omdømme, kan det for vanskeligstilte innebære en sosial stigmatisering å flytte inn i et ordinært bomiljø (s. 150-155).

## Stigma

Goffman (2009) forklarer *stigma* som *the situation of the individual who is disqualified from full social acceptance*. (s. 9) Dyb, Solheim mfl. (2004) forteller om en undersøkelse der det blant annet kommer frem at mennesker med rus og psykisk sykdom oppleves av andre beboere i borettslag og sameier som såkalt ”problemleieboere”, som ”mangler boevne” og ”som ikke følger reglene”. De bryter sosiale regler for samhandling i bomiljøet. For å bevare normene som sikrer de øvrige beboernes interesser peker man ut og stempler de som skiller seg ut (s. 150-151). Det å ha en livsførsel som er preget av uro og som innebærer besøk fra en såkalt ”belastet omgangskrets” kan skape negative reaksjoner fra naboene. NIMBY (”Not in my backyard”) er et fenomen som oppstår i nærmiljø hvor det planlegges botilbud for stigmatiserte grupper. I utgangspunktet er naboene for at slike må ha et sted å bo, men ikke i deres nærmiljø (Skog Hansen og Øverås 2007, s.107). Taksdal, Breivik mfl. (2006) beskriver NIMBY som en holdning mennesker med en annerledes fremtoning

eller væremåte kan bli møtt med som kan være med å forsterke den sosiale eksklusjonen (s. 65). Samtidig, i Danielsen og Lundberg (2010) sin studie kom det frem hos noen av informantene at de anså mennesker de assosierte med en avvikende atferd som en naturlig del av nærmiljøet (s. 124). Studien viser at selv om NIMBY er tilstedeværende, så kan det også finnes en motpart som ønsker de som oppfattes som annerledes velkommen (s. 126). For noen kan det å ha et sosialt mangfold i nabolaget oppleves som forenende og skape grobunn for økt toleranse (s. 127-128).

Housing first teamet er på tilbudssiden ovenfor naboer, slik at de kan ta kontakt hvis det oppstår problemer med deltakerne. Dette kan på den ene siden være et grep for å dempe stigmatiseringen av deltakerne, men også være med å forsterke den. Jeg vil videre presentere flere historier fra teamet som handler om hvordan de opplever at deltakerne blir stigmatisert.

*Vi har jo vært veldig åpen for huseierne om hvem vi er. Ikke om personen vi jobber sammen med. Det må personen selv styre. Altså, vi har sagt at vi jobber med mennesker med utfordringer. Og presisert at det er "skikkelige folk" med utfordringer. Ikke "sånne".*

Goffman (2009) skriver i boken *Stigma* at det er forskjell på et synlig stigma og det han omtaler som *known-about-ness* (s. 67). Rusavhengighet kan være et usynlig stigma, dersom personen ikke opptrer synlig ruset eller har et utseende som er preget av et liv med mye rus. Dette "preget" kan være et kjennetegn man kan kategorisere mennesker som rusavhengige ut i fra. Personer med usynlig stigma vil ofte forsøke å ha kontroll med stigmaets *known-about-ness* ovenfor andre mennesker. Housing first teamet sier at de forteller potensielle huseiere at de jobber med mennesker med utfordringer. Selv om de presiserer at det er "skikkelige folk" med utfordringer, og ikke "sånne" har de gjort stigmaet kjent, og huseierne kan bli redde for konsekvensene med å leie ut til denne personen. De forteller og at de er tilgjengelige for naboer dersom noe skulle skje, noe som kan sees som en forsterkning av stigmaet. Stigmaet gjøres kjent ovenfor nabolaget, og understrekes ved at Housing first teamet er med "på lasset". Dette poenget kan understrekes med en av historiene de forteller:

*Vi har valgt å være veldig åpen om det, og sagt at "Ta kontakt med oss hvis det er noe. Så skal vi komme". Men terskelen for å "rope ulv" kan være veldig lav. Vi hadde en nabo som ringte en huseier i går og sa: "Jeg våknet klokken fire for da hørte jeg han kom hjem"*

Denne historien kan handle om at denne naboen reagerte fordi det var den stigmatiserte som gjorde dette, og ikke nødvendigvis på grunn av handlingen i seg selv. Skog (2006) omtaler avvik som sosiale konstruksjoner fordi de avvikende handlingene er avhengig av andres reaksjoner på dem. De sosiale normene kan endre seg når det skjer endringer i omstendighetene (s. 22). Det at det har flyttet inn en person med stigma i nabolaget har kanskje gjort at naboene ikke opplever det som like trygt lenger, og er ekstra på vakt.

Teamet gir også noen eksempler på hvordan deltakerne kan oppleve å være stemplet. Skog (2006) skriver det at å bli stemplet som avviker kan gi en person store konsekvenser. *Man tillegger ham lett visse karaktertrekk og forventer at den avvikende personen også i fremtiden vil opptre i strid med normene (...)* Dette kan i sin tur påvirke normbryterens selvbilde og dermed fremtidige handlinger. *I verste fall kan det endrede selvbildet føre til at aktøren velger å handle slik som folk forventer, og avviksstausen blir i så fall forsterket ytterligere.* (s. 18) Ett eksempel handler om at apparatet rundt en av deltakerne ikke hadde tro på at han ville klare å bo i det nabolaget han flyttet inn. En slik holdning kan være med å stemple personen, selv om dette ikke uttrykkes direkte til den det gjelder, men kanskje gjennom uttrykkene som avgis, jfr. Goffman (1992, s. 12) De forteller også en annen historie som kan si noe om hvordan en persons selvbildet er blitt påvirket gjennom stempeling der deltakeren ikke opplevde samsvar mellom de tankene hun hadde om hva hun selv var verdt og den fine boligen hun fikk tildelt.

*Det var en fantastisk fin bolig hun fikk. Og at hun på en måte hadde aldri tenkt at hun var verdt en sånn bolig. Når hun så det prospektet vi viste henne, at dette her var en leilighet hun kunne velge. Jeg hadde jo kjent henne i mange år. Og jeg hadde aldri sett henne så lykkelig. Så det øyeblikket der hun så hva hun faktisk kunne få. Det var helt utrolig.*

Goffman (2009) skiller mellom kjent og ukjent stigma gjennom uttrykkene *the Discredited* og *the Discreditable* (s. 57). The Discredited er en person der stigma er kjent og synlig, mens the Discreditable har et stigma som verken er synlig eller kjent og personen må selv styre informasjonen omkring dette. En av deltakerne som ut fra mitt inntrykk anser seg som Discreditable i sitt nabolag forteller om en hendelse der politiet kom på døren hans:

*Altså, de kom opp. Jeg våkner liksom, hopper opp og ” Hvem kommer så tidlig?” Jeg ventet ingen som skulle komme og besøke meg. Det må ha vært før jul de kom. Så kommer de opp på døren... Det er liksom det at de vet hvor du bor. Naboene ser det. Du er bare nødt å roe deg.*

Han forteller om en opplevelse av å miste muligheten til det Goffman (2009, s. 57) beskriver som *managing information about his failing*. Å få politiet på døren slik at naboene ser det, kan åpne opp for at naboene tilskriver ham et stigma.

### **Boligens begrensinger**

Selv om både Housing first teamet og deltakerne uttrykker at bolig er viktig, så kan man kanskje ikke påstå at boligen løser alt. Arne har fått seg bolig, men må klare å holde seg rusfri for å få samvær med datteren, noe han forteller at han fortsatt synes er vanskelig selv om han har en bolig. Arne forteller også at han gjerne skulle hatt seg en jobb for å få litt bedre økonomi.

Arne: *Det at jeg har ikke har jobb, og må nødt til å gjøre ting innimellom som ikke alltid er like legitimt for den norske loven. Fortsatt henger det der etter...(..)*

Både Arne og Bjørn forteller at de til tider må gjøre kriminelle handlinger for å få bedre råd, og på den måten har de i noen grad fortsatt med det livet de levde i den tiden de var uten bolig. Selv om Bjørn tidligere har uttalt at bolig betyr alt, så kom det frem flere ganger i løpet av samtalen med ham at han har et ønske om å flytte tilbake til Nederland.

Bjørn: *Jeg kan ikke se noe grunn til å være her. Ingenting holder meg igjen*

Han sier han vil flytte på tross av usikkerhet omkring bolig og medisiner. Tiden han bodde der sist, forteller han som en fin tid og tenker kanskje han kan oppleve dette igjen.

Chris: *Altså, jeg skal jo kjøpe noe. Etterpå. Når ikke jeg skal bo her mer. (...) Jeg må jo ha et sted for meg selv så jeg kan slappe av, sant... Men det blir ikke her. Det blir et annet sted. Ja det er målet.*

Det at Chris må flytte ut av sin bolig er ett av momentene Vassenden, Lie et al. (2012) nevner når de beskriver hvorfor det er en fordel å eie fremfor å leie. Usikkerheten ved at bosituasjonen reguleres gjennom en leiekontrakt, med husleie som kan endres og risiko for utrygghet underlagt utleiers preferanser (s. 52).

## Refleksjon

I dette kapittelet har jeg sett på boligens betydning i Housing first, både når det gjelder boligens beliggenhet og utforming, samt hva som kan ligge i å mestre boforholdet. I Tsemberis, Gulcur mfl. (2004) sin artikkel om Housing first hevder de følgende: *If individuals with psychiatric symptoms can survive on the streets they can manage their own apartments.* (s. 652) Ut fra de funnene jeg har presentert, kan nok denne påstanden diskuteres når det gjelder den bergenske konteksten. I tillegg til det praktiske som ligger i det å bo, så skal man også forholde seg til et nabolag og de normene som gjelder der. Det å besitte et stigma kan gjøre det enda vanskeligere å passe inn, på tross av at man følger normene så godt man kan. Å bryte de etablerte normene kan føre til at man kastes ut av leiligheten. Det å bo kan dermed forstås som noe større enn kun det livet som foregår innenfor husets fire vegger.



## KAPITTEL 8: En refleksjon på tre nivåer

I denne oppgaven har jeg stilt spørsmålet: Hva er empowerment i Housing first? Jeg har altså forsøkt å tydeliggjøre hvordan empowerment kan forstås med Housing first-modellen som utgangspunkt. Som jeg skriver innledningsvis har jeg valgt følgende underspørsmål for å belyse problemstillingen:

1. Hvordan kommer empowerment til syne gjennom rapporter og strategiplaner som beskriver modellen?
2. Hvordan legger Housing first-teamet til rette for deltakernes empowerment i prosjektet?
3. På hvilke måter opplever deltakerne å være self-empowered?

Jeg vil i dette avsluttende kapittelet begynne med en oppsummering av de mest sentrale funnene i oppgaven. Videre går jeg nærmere inn på de nevnte underspørsmålene for å kunne reflektere omkring de funnene jeg har gjort gjennom å se på begrepet på tre nivåer. For å minne om de to ulike forståelsene av empowerment som er utgangspunkt for oppgaven, så handler dette kort fortalt om motmakt eller mestring. Med motmakt menes det at deltakerne kan frigjøre seg fra en undertrykkelse ved ikke å innordne seg de normer og regler samfunnsstrukturene bygger på. Mestring handler mer om at deltakerne må gjøre endringer ved seg selv og måten de lever på for å tilpasse seg strukturene. For å tydeliggjøre forskjellene vil jeg dele dette opp i de tre nivåene jeg har undersøkt. Avslutningsvis peker jeg på hvilke spørsmål som kan være interessante å undersøke videre med utgangspunkt i empirien jeg har funnet.

### Kort fortalt...

Housing first er en modell som brukes i det boligsosiale arbeidet for å redusere bostedsløsheten blant mennesker med rusavhengighet. Skadereduksjon og recovery er begreper som brukes i dokumenter som omhandler modellen. Disse handler om hvordan deltakerne skal klare å beholde boligen og om hvordan de opplever en endring i sin livskvalitet. Deltakernes *valgfrihet* og *brukerstyring* er andre ord som brukes for å beskrive modellen. Disse begrepen er utgangspunktet for denne oppgaven.

Housing first-modellen kan sees i lys av to kategorier innenfor samfunnsarbeid, *community organisation* og *social planning*. Dette fordi modellens intensjon skal være å skape bedre forhold for bostedsløse gjennom økt valgfrihet og selvbestemmelse for deltakerne. I tillegg kan det å bistå deltaker med å skaffe bolig i såkalt *vanlige bomiljø* gi en effekt der deltakerne skal føle seg integrert i nabolaget. Samtidig, når mennesker inngår i modeller som Housing first, kan det oppstå spenninger som modellen *ikke* tar høyde for. Strukturer i modellen, som for eksempel teamets arbeidstid og tilgang til boliger, kan i noen tilfeller være med å begrense deltakernes valgfrihet og selvbestemmelse. Når mennesker tildeles ulike roller i et system kan det oppstå et ujevnt maktforhold. Dette kan videre føre til kategorisering og stigmatisering mellom de som innehar de ulike rollene. Deltakerne tildeles en rolle som *vanskeligstilte*, til tross for at dette ikke er en identitet de ikke nødvendigvis identifiserer seg med når de opptrer utenfor modellen.

Hva som ligger i valgfrihet kan også forstås ulikt. Når teamet snakker om at deltakerne velger seg inn i prosjektet som om det er et rasjonelt valg, kan deltakerne ha tatt dette valget ut fra at de har hatt behov for bolig, uten å reflektere noe særlig over hvilke andre elementer som inngår i å være deltakere i Housing first.

Det at deltakerne får tildelt sin egen bolig, kan gi dem trygghet i livet ved at de for eksempel har tak over hodet og et fast sted å sove. Boligen kan også bidra til at man ikke lenger har behov for å ruse seg i samme grad som når man var bostedsløs. Samtidig kan boligen og nærmiljøet være en arena der deltakerne stigmatiseres ytterligere. Stigmatiseringen kan skje gjennom negative reaksjoner fra naboer når deltakeren selv eller besøkende ikke overholder normene som gjelder. Det kan også være at Housing first teamet gjør et skjult stigma kjent ved å informere huseier og naboer om at de kan tilkalles dersom det er behov for det.

### **Empowerment top down**

Dyb, Johannessen mfl. (2013) sier noe om hvorfor Housing first ble tatt i bruk som modell i Norge i rapporten *Forklaringer på Bostedsløshet*. De siste årene har det vært en satsning i Norge på en såkalt *boligledet strategi* som bygger på idéen om at alle har rett til et anstendig sted å bo uansett livsførsel (s. 193) Denne idéen ble videreført i *På*

*vei til egen bolig* (Regjeringen 2006), en nasjonal strategi for å bekjempe bostedsløshet. Satsningen på Housing First prosjekter støttet av Husbanken kan sies å være et resultat av den boligledete strategien (Dyb, Johannessen mfl. 2013, s. 193), og innsatsen kan altså sies å være styrt ovenfra og ned.

Noe av kritikken som rettes mot Housing first er at det ikke er bevist vitenskapelig at dette er såkalt «best practice». Kritikerne hevder at modellen i stor grad er initiert av politikere, og de spør hvilke motiver som ligger bak. Det etterlyses også mer empiri når det gjelder deltakernes opplevelser av å være med i modellen. I tillegg stilles det spørsmål om tanken bak modellen skal være å hjelpe de rusavhengige til et bedre liv gjennom en form for behandling eller å få slutt på bostedsløsheten (Kertesz, Crouch et al. 2009, Schiff, Rook et al. 2012).

Makteoriene som presenteres i kapittel 3 handler om at samfunnet er bygget opp på noen prinsipper om hvordan man bør leve. Disse prinsippene har sitt utspring fra hvordan de som sitter på makten tenker at verden bør være. Disse rådende ideene kan samlet kalles et hegemoni. Hegemoniet bygges på såkalte sannhetsregimer, noe som tas opp av befolkningen som sunn fornuft, uten nødvendigvis å reflektere kritisk over hvorfor det er blitt sånn. Storsamfunnet innehar en del normer og regler som ikke nødvendigvis er bygget på empiri, og mange av de systemene som retter seg mot mennesker er bygget på disse normene og reglene (jfr. Young 1990, Skog 2006, Ledwith 2011 og Askheim 2012). Det at folk sees som vanskeligstilte på boligmarkedet kan handle om at det er egenskaper ved individet som gjør det vanskelig for dem å tilpasse seg den verden de lever i. Samtidig kan det forstås som at normene i samfunnet kan være vanskelig for enkelte å leve opp til (Young 1990, Dyb, Solheim et al. 2004, Departementene 2014- 2020)

I dokumentanalysen avdekket jeg at det ikke finnes noen tydelige og samstemte forklaringer på begrepene som omtaler valgfrihet og selvbestemmelse. Dette gjelder dokumenter som rettes mot deltakerne i Housing first og rusavhengige i møte med tjenesteapparatet. Begreper som *brukermedvirkning*, *brukerstyring* og *et sterkt brukerperspektiv* kan i følge disse dokumentene handle om alt fra å ha uttalelsesrett til å lede (Bergen kommune 2005, Opptappingsplan 2008-2010, Meld. St. 30 2011-

2012, NOU 2011:15, Rambøll 2012, Meld. St. 17 2012-2013, Dyb, Johannessen et al. 2013, Departementene 2014- 2020, Bergen kommune 2011-2016).

*Brukermedvirkning* er kanskje den betegnelsen som brukes mest. I kapittel 5 viste jeg hvordan begrepet kan oppleves som utydelig ved at *bruker* sier noe om at en er aktiv samtidig som *medvirkning* forteller at man deler ansvaret med det apparatet man er bruker av (Aamodt 2006 og Slettebø, Brodtkorb mfl. 2012) Begrepet kan således forstås ut fra begge forståelsene av empowerment. En *aktiv bruker* er handlende, og bidrar med en egeninnsats. Den som *medvirker* får bistand av en terapeut som veileder brukeren til å føle mestring i et system. Begrepene som fremkommer i dokumentene kan sees i lys av det Freire (1999) skriver om falsk gavmildhet, noe jeg har gitt eksempler på i kapittel 3 og kapittel 5.

### **Mellom barken og veden**

Overskriften spiller på en posisjon jeg opplever at Housing first teamet kan ha uten at noen i teamet har uttalt dette direkte. I teamets historier fikk jeg assosiasjoner til min egen jobb der jeg både har en kontrollerende funksjon samtidig som skal gi støtte og omsorg. I kapittel 3 sammenligner jeg rollen som samfunnsarbeider og rollen som terapeut, og synliggjør hovedforskjellene mellom disse to: Samfunnsarbeideren jobber for å skape aksept og toleranse for svakere grupper, mens terapeuten jobber med at individene skal mestre å leve innenfor de strukturene slik de allerede eksisterer.

Felles for de fleste i Housing first teamet er at de har en helse- og/eller sosialfaglig utdanning. Ut fra dette kan man forstå at de jobber ut fra de doxa som gjelder innenfor disse feltene (Askheim 2012, s. 96). I metodekapittelet fortalte jeg om min egen ambivalens når det gjelder friksjonen mellom vernepleiefaget og samfunnsarbeid. Disse trenger ikke nødvendigvis å være motstridende, men kanskje vanskelige å kombinere i en jobb der man har tydelige rammer arbeidet skal skje innenfor.

Det samme kan kanskje oppleves av Housing first teamet. Trygghetsplanen kan sees på både som en måte å sikre brukermedvirkning på, men og som noe som kan være med å legitimere Housing first teamets handlinger. På den ene siden skal teamet gi

støtte, og sikre at det er deltakerne selv som styrer prosessen og opplever valgfrihet. På den annen side er de styrt av ytre faktorer i det å ha en rolle som ansatt i et system. Dette er faktorer som blant annet kan handle om at de skal nå bestemte målsettinger, kartlegge deltakerne, jobbe ut fra en satt arbeidstid, og forholde seg til henvendelser fra deltakernes huseiere og naboer. Det ligger også noen få, men tydelige krav i modellen som omhandler husleiebetaling og hjemmebesøk, som Housing first teamet må ha en kontroll med.

Ut fra dette kan man tenke at det er knyttet noen forventninger til den rollen de har, både fra de som har bestemt at modellen skal satses på ovenfra og ned, og fra deltakerne i prosjektet nedenfra og opp. Disse rollene kan kanskje oppleves som at de kommer i konflikt med hverandre. Housing first teamet kaller seg for deltakere i prosjektet for å jevne ut forskjellen som synliggjør maktforholdet som finnes. De reflekterer kritisk sammen med deltakerne for å løse problemer fremfor å be deltakerne om å tilpasse seg. Samtidig har de for eksempel en plikt til å melde fra til barnevernet dersom de oppdager forhold som kan være skadelige for barnet, som beskrevet i kapittel 5. De skal både representere deltakerne *og* systemet.

Det kommer tydelig frem gjennom teamets tolkning av begrepene *brukermedvirkning*, *recoveryorientering* og *brukerstyring* at det er deltakerens ønsker, behov og meninger som gjelder. Samtidig må de gjøre alt de kan for at deltakeren skal beholde boligen de har fått tildelt, noe som kan innebære at teamet må ha en mer terapeutisk tilnærming i møte med dem.

### «Jeg må jo få lov å bestemme over meg selv. Det har jeg jo alltid gjort»

I denne oppgaven har jeg forsøkt å vise hvordan identiteten til deltakerne i Housing first kan endres ut fra hvilket perspektiv man ser dem i. I kapittel 3 skriver jeg noe om hva et kan si å være rusavhengig, og om hvordan rusavhengige som gruppe kan oppfattes både som undertrykte og som avvikere. I andre deler av oppgaven omtales de også som vanskeligstilte. I kapittel 5 presenterer jeg funn som både sier noe om deltakernes positive opplevelser av å være deltakere i Housing first. De forteller blant annet at de har opplevd å få god hjelp og at teamet er imøtekommende. Men de sier

også noe om hvordan de opplever avmektighet som deltakere i prosjektet. I tillegg forteller de historier om hvordan de opplever avmakt i kontakt med andre offentlige apparater, som for eksempel i LAR-behandling eller i møte med politiet.

Overskriften til dette avsnittet er et direkte sitat fra en av deltakerne. Etter å ha gjennomført de tre intervjuene satt jeg igjen med en opplevelse av at disse tre mennene ser det som en selvfølge å bestemme over seg selv. De forteller om livet sitt, om valg de har tatt og måter de håndterer livet på der de uttrykker både en form for valgfrihet og handlekraft. Det at de i perioder av livet har vært bostedsløse skylder de i hovedsak på ytre strukturer som boligmangel, depositumsgaranti fra NAV og å bli plassert på hospits der de opplevde at de måtte ruse seg for å holde ut.

Jeg hadde forventet at de skulle ha flere historier om hvordan de opplever valgfriheten og muligheten til å styre selv i kraft av å være deltakere i Housing first. Mye av det som kom frem i samtalen med dem tyder på at det er flere områder i livet deres som er fritatt fra Housing first innblanding. Det kan kanskje handle om at de skiller mellom rollene de har som *deltaker i prosjektet* og som *privatperson*. Hvis de opplever at disse rollene blandes ved at teamet plutselig kommer på uanmeldt besøk eller tar avgjørelser over hodet på dem, kan dette være med å belyse historiene de forteller om en innblanding fra teamet som de ikke er komfortabel med.

### **Mestring eller motmakt?**

Det var vanskelig å få tydelig tak i hvilken av tilnærmingene til empowerment-begrepet deltakerne opplevde som mest relevant for sin situasjon. Likevel kom det frem to historier fra Chris og Arne som forteller at begge tilnærmingene kan være relevante:

Chris: *Også ble økonomien litt vanskelig. Så jeg ble uføretrygdet. Så fikk jeg gjeldsordning også... Men det er over det nå. Gjeldsordningen. Jeg har betalt alt. Jeg savner å jobbe. Men det er ikke penger som er viktigst for meg. Det er ikke det. Det er å kjøpe meg en bolig og finne roen. Også ha det godt.*

Som Chris forteller, har veien mot å få en trygg stabil økonomi, innebåret å bli innvilget uføretrygd og å gå gjennom en gjeldsordning. Han forteller at han har undersøkt mulighetene for å få lån av Husbanken til å kjøpe sin egen bolig. Gjennom denne prosessen har han hatt kontakt med systemer som NAV, Namsmannen og Husbanken, som alle kan sees på som systemer bygget på normer og regler som gjelder i samfunnet. Denne historien kan være et eksempel på empowerment, ut fra den terapeutiske betydningen. Han sier at han har fått hjelp fra teamet til å bli bevisst hvordan han disponerer pengene sine, slik at han kan nå målet om å kjøpe egen bolig. Han forteller også at han skal utredes for ADHD, slik at han kan få medisinerne han trenger, fremfor å måtte kjøpe de illegalt. Jeg har tidligere beskrevet hvordan Chris forteller at han tilpasser seg. En kan ut fra dette forstå at han har tilpasset seg disse systemene for å nå målet om *å finne roen og ha det godt*.

Arne forteller en annen historie. Det han forteller handler om et møte han hadde med politiet på Korskirkeallmenningen etter å ha blitt bøtelagt for besittelse av noen tabletter en tid i forveien:

Arne: *Men nå gjør jeg det annerledes. I går, så stoppet de (politiet) meg igjen. Også tror jeg bare de skulle stoppe meg bare for å stoppe meg, men med en gang de så det var meg, så sier de "Ja, den der boten du fikk den der gangen. Har du tatt noe stilling til det?" Så sier jeg "Neeei... Jeg har ikke tatt noe stilling til det enda. Jeg har ikke snakket ferdig med gatejuristen enda. Jeg er ikke helt sikker på hva jeg skal gjøre med det." Og jeg sier det til alle jeg treffer: "Ikke vedta bøter som har noen ting med det der der å gjøre."*

Om det finnes makt, finnes det også motstand, og det at noen er underlegne andre i visse situasjoner kan *forandres* gjennom motstand, skriver Folkestad (2008, s. 121). Det at denne deltakeren handlet annerledes enn han tidligere har gjort kan sees som *en begynnende* community action, en av kategoriene innenfor samfunnsarbeid som jeg beskrev i kapittel 3. Arne synliggjør et forhold der han opplever seg undertrykt av politiet og oppfordrer andre til å stå imot dette maktforholdet. Jeg ser også paralleller til det Freire (1999) kaller *grensesprengende handlinger*. Såkalte grensesituasjoner er de situasjonene der man gjennom uprøvde muligheter og prøvende handlinger kan forandre på tilværelsen. Man kan velge å handle som man alltid har gjort og være med

på å opprettholde skillet mellom undertrykkerne og de undertrykte. Men dersom man velger de uprøvde mulighetene som ligger i situasjonen, altså en grensesprengende handling, kan dette i følge Freire åpne opp for det en frigjøring for de undertrykte (s. 84-85). Arne forteller at han handler annerledes nå enn han gjorde før. Jeg vet ikke om Arnes forsøk på å få de andre i rusmiljøet til å nekte å vedta bøter førte til en community action som har bidratt til noe endring i politiets praksis. Arnes historie kan uansett fortelle noe om at han er self-empowered ut fra den tilnærmingen som ligger i samfunnsarbeid.

### Hvor går veien videre?

Det finnes flere eksempler på samfunnsarbeid innenfor både det boligsosiale feltet og rusfeltet. Husokkupanter kan være ett eksempel. Dette kan for eksempel handle om at bygninger står tomme over lang tid, samtidig som myndighetene forklarer bostedsløshet ut fra at det er mangel på boliger. Husokkupanter kan i dette tilfelle være en gruppe mennesker som bryter seg inn i slike tomme bygninger for å markere et poeng mot myndighetenes forklaringer. På rusfeltet finnes det ulike brukerorganisasjoner. De mest kjente er kanskje Foreningen for human narkotikapolitikk og Rusmisbrukernes interesseorganisasjon (RIO). Dette er organisasjoner som uttaler seg i offentlige saker som gjelder de rusavhengige, uten at de nødvendigvis får gjennomslag for sine tanker. Likevel når de ut til samfunnet ved at de tas med i offentlige debatter og at de holder innlegg på konferanser som omhandler de rusavhengiges situasjon. Felles for disse eksemplene er at de det gjelder forsøker å påvirke sine omgivelser gjennom en *kollektiv prosess for å endre betingelser for sosial deltakelse for flere personer/ grupper knyttet til et interessefellesskap* (Økland 2012, s. 12).

Gjennom arbeidet med denne oppgaven har jeg funnet flere områder jeg kunne tenke meg å forske videre på. Jeg vil avslutte med å si noe om hvilke spørsmål som har dukket opp hos meg i arbeidet med denne oppgaven.

En kan spørre seg om Housing first i Bergen hadde vært annerledes enn det det er i dag dersom modellen hadde hatt med elementer av samfunnsarbeid, ved at for eksempel en av prosjektets deltakere satt i styringsgruppen. I hvilken grad hadde



denne deltakeren hatt en reell innflytelse? I den forbindelse kan jeg også minne om refleksjonene jeg gjør i kapittel 6, der jeg spør hvordan prosjektet hadde sett ut dersom man hadde latt deltakerne være med å sette premissene for Housing first som modell.

I flere av dokumentene jeg har studert, er det beskrevet at samarbeid med brukerorganisasjoner er viktig. Samtidig er det utydelig hvordan det er tenkt at dette samarbeidet skal foregå. Det kunne vært interessant å forsket på hva som ligger i dette samarbeidet.

Det sier seg kanskje selv at jeg er nysgjerrig på hvordan Housing first prosjektet i Bergen går videre. Opplever deltakerne forandringer i sine liv i kraft av å være en del av denne boligsosiale modellen? Det kunne også vært interessant å få frem Housing first teamets synspunkter på hva de opplever som sin viktigste oppgave. Hvor kjenner de at lojaliteten veier tyngst? Er det å skape rom for aksept og forståelse for at deltakeren skal kunne bli boende i et nabolag, uten å oppleve seg som stigmatisert, eller er det viktigst for dem at deltakeren skal innordne seg de allerede eksisterende normene i nabolaget og ikke være til bry?

De fleste dokumentene omtaler *individuell plan* som et viktig verktøy for å sikre brukermedvirkning. Individuell plan er noe som tilbys mennesker som har behov for langvarige og koordinerte tjenester. Den er brukernes egen plan og skal gjenspeile brukernes behov, ønsker og mål. Hensikten er at planen skal bidra til at den det gjelder får et helhetlig og individuelt tilpasset tjenestetilbud (Departementene 2014-2020, s. 23). Hverken deltakerne eller teamet nevnte individuell plan. Hvilken rolle spiller egentlig individuell plan for opplevelse av å styre selv?

Som det kommer frem av dokumentanalysen opplevde jeg i liten grad å forstå hva som egentlig legges i de ulike begrepene som er satt top-down. Forvirringen jeg opplevde i å forsøke å forstå begrepene, gjorde at jeg ble nysgjerrig på hvordan disse begrepene oppstår og hvorfor beskrivelsene av de er så lite samstemte.

I og med at jeg ikke har fått tilgang til de casene Housing first teamet har fått presentert, har jeg basert noen av mine perspektiver omkring casebeskrivelsene på

data, i form av korte beskrivelser fra teamet. Det kunne vært interessant å foreta en dokumentanalyse av casebeskrivelser teamet har gått gjennom, og sammenlignet disse med de historiene deltakerne forteller om seg selv.

## Litteratur

Abotnes, B., et al. (2013). Veileder for utlevering av substitusjonslegemiddel i og utenfor LAR (legemiddelassistert rehabilitering). Helsedirektoratet, Helsedirektoratet: 31.

Adams, R. (2008). Empowerment, Participation and Social Work, Palgrave Macmillan Basingstoke.

Alver, B. G. and Ø. Øyen (1997). Forskningsetikk i forskerhverdag: vurderinger og praksis, Tano Aschehoug.

Arnstein, S. R. (1969). "A Ladder of Citizen Participation." Journal of the American Institute of Planners **35**(4): 216-224.

Askheim, O. P. (2012). Empowerment i helse- og sosialfaglig arbeid: flokkel, styringsverktøy, eller frigjøringsstrategi? Oslo, Gyldendal akademisk.

Aujoulat, I., et al. (2007). "Patient empowerment in theory and practice: polysemy or cacophony?" Patient Education and Counseling **66**(1): 13-20.

Bauman, Z. and T. May (2004). Å tenke sosiologisk. Oslo, Abstrakt forlag.

Bergen kommune (2005). Prosjektrapport, Prosjekt bostedsløse, Bergen kommune. [http://biblioteket.husbanken.no/arkiv/dok/3551/probo\\_bergen.pdf](http://biblioteket.husbanken.no/arkiv/dok/3551/probo_bergen.pdf)

Bergen kommune (2014, 19.06.2014). "Egen bolig er veien mot et mer stabilt liv." Retrieved 30.01.2014, 2014, from <https://www.bergen.kommune.no/aktuelt/tema/housing-first/article-11283>

Bergen kommune (2011-2016). Ruspolitisk strategi- og handlingsplan 2011-2016. Byrådet.

Bracht, N., et al. (1999). "A Five-Stage Community Organization Model for Health Promotion: Empowerment and Partnership Strategies." Health Promotion at the Community Level **2**: 83-104.

Bretteville-Jensen, A. L. (2005). "Økonomiske aspekter ved sprøytemisbrukeres forbruk av rusmidler." SIRUS rapport 4/2005.

Bringslid, M. B. (2012). Bygdeutvikling når alternativet er avvikling. Bygdeutviklingas paradoks. M. B. Bringslid. Oslo, Scandinavian Academic Press/Spartacus forlag: 30.

Brodtkorb, E. og M. Rugkåsa (2007). Stig på, velkommen inn. Under tak - mellom vegger. Perspektiver på boligens betydning i velferdsstaten. E. Brodtkorb and M. Rugkåsa. Oslo, Gyldendal Akademisk: 11-25.

Cresswell, T. (2004). Place, Blackwell Pub.

- Creswell, J. W. (2009). Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches. Los Angeles, SAGE.
- Danielsen, H. (2013). Da det personlige ble politisk: den nye kvinne-og mannsbevegelsen på 1970-tallet, SAP, Scandinavian Academic Press.
- Danielsen, H. og K. G. Lundberg (2010). "Nærmiljø og plassmyter. Sentrum og drabantby mellom mangfold og trygghet." Sosiologisk tidsskrift **18**: 22.
- Day, G. (2006). Community and Everyday Life. London, Routledge.
- Departementene (2014- 2020). Bolig for velferd. Nasjonal strategi for boligsosialt arbeid. Barne- likestillings-og inkluderingsdepartementet, Arbeids- og sosialdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet, Kommunal og næringsdepartementet, , Kommunal- og moderniseringsdepartementet: 40.
- Dominelli, L. (2002). Anti-Oppressive Social Work Theory and Practice, Palgrave, Macmillan.
- Dyb, E. and K. Johannessen (2013). Bostedsløse i Norge 2012-en kartlegging, Norsk institutt for by-og regionforskning.
- Dyb, E., et al. (2013). "Forklaringer på bostedsløshet." Studies **50**(1): 148-168.
- Dyb, E., et al. (2004). Sosialt perspektiv på bolig. Oslo, Abstrakt forl.
- Døving, R. (2007). Huset, arbeid og identitet: Å feie ut spøkelser. Under tak - mellom vegger. Perspektiver på boligens betydning i velferdsstaten. E. Brodtkorb and M. Rugkåsa. Oslo, Gyldendal Akademisk: 27-45.
- Fekjær, H. O. (2005). Rus. Bruk motiver skader behandling forebygging historikk. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Folkestad, H. (2008). Beboerne som aktører: om motmakt. Lund, Studentlitteratur: s. 117-131.
- Foucault, M. (1999). Galskapens historie i opplysningens tidsalder. Oslo, Gyldendal.
- Freire, P. (1999). De undertrykte pedagogikk, Ad Notam Gyldendal.
- Gilje, N. og H. Grimen (2000). Samfunnsvitenskapenes forutsetninger: innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi, Universitetsforlaget.
- Goffman, E. (1968). Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates. New York, Pelican Books.
- Goffman, E. (1992). Vårt rollespill til daglig: en studie i hverdagslivets dramatik, Pax Forlag a/s.

Goffman, E. (2009). Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity, Penguin.

Grønmo, S. (2004). Samfunnsvitenskapelige metoder, Fagbokforlaget.

Hacking, I. (2004). "Between Michel Foucault and Erving Goffman: between discourse in the abstract and face-to-face interaction." Economy and Society **33**(3): 277-302.

Halkier, B. (2010). Fokus-grupper. Oslo, Gyldendal Akademisk.

Haualand, H. (2007). The Two-Week Village. Disability in Local and Global Worlds. B. Ingstad and S. R. Whyte, University of California Press.

Helsetilsynet (2014). Tilsyn med barnevern, sosial- og helsetjenestene. Oslo, Helsetilsynet.

Henriksbø, K. and T. T. Sudmann (2011). "Kollektiv handling skaper endring." Fontene(12): 6.

Hutchinson, G. S. (2003). Samfunnsarbeid i sosialt arbeid, Gyldendal akademisk.

Jacobsen, F. F. (2007). Empowerment og styringsformer i pleie- og omsorgsarbeid. Å leve med kronisk sykdom. E. Gjengedal and B. R. Hanestad. Oslo, Cappelen: 126-146.

Kertesz, S. G., mfl. (2009). "Housing First for Homeless Persons with Active Addiction: Are we overreaching?" Milbank Quarterly **87**(2): 495-534.

Ledwith, M. (2011). Community Development: A critical approach, The Policy Press.

Ledwith, M. and J. Springett (2010). "Participatory Practice." Participatory Practice. The Policy Press, Bristol: 13-34.

Lund, P.-Ø. (2014). Innsatser i utsatte byområder- erfaringer fra Groruddalssatsningen. Oslo: 133.

Lyngstad, R. (2003). Makt og avmakt i kommunepolitikken: rammer, aktører og ideolog i det lokale folkestyret, Fagbokforlaget.

Meld. St. 17 (2012-2013). Byggje -bu- leve. Ein bustadpolitikk for den einskilde, samfunnet og framtidige generasjonar. K.-o. regionaldepartementet.

Meld. St. 29 (2012-2013). Morgendagens omsorg. Helse-og omsorgsdepartementet.

Meld. St. 30 (2011-2012). Se meg! En helhetlig rusmiddelpolitikk. Helse- og omsorgsdepartementet.

Minkler, M. (2005). Community Organizing and Community Building for Health, Rutgers University Press New Brunswick, NJ.

Minkler, M., et al. (1997). "Improving Health Through Community Organization and Community Building." Health Behavior and Health Education: Theory, research, and practice 3: 279-311.

Mittelmark, M. B. (1999). Health Promotion at the Communitywide Level: Lessons from diverse perspectives. Health Promotion at the Community Level 2. N. Bracht. Thousand Oaks, London, New Dehli, Sage Publications: 3-27.

NOU (1998:18). Det er bruk for alle. Styrking av folkehelsearbeidet i kommunene. Sosial- og helsedepartementet.

NOU (2001:3). Velgere, valgordning, valgte.

NOU (2011:15). Rom for alle. En sosial boligpolitikk for fremtiden. Kommunal- og regionaldepartementet.

Nyström, L. (2007). Boligens arkitektur. Under tak - mellom vegger. Perspektiver på boligens betydning i velferdsstaten. E. Brodtkorb and M. Rugkåsa. Oslo, Gyldendal Akademisk: 47-69.

Opptappingsplan (2008-2010). Opptappingsplan for rusfeltet. Helse- og omsorgsdepartementet.

Oslo kommune (2013, 08.02.2013). "Om Groruddalssatsningen." Retrieved 05.05, 2014, from [http://www.prosjekt-groruddalen.oslo.kommune.no/om\\_groruddalssatsningen/](http://www.prosjekt-groruddalen.oslo.kommune.no/om_groruddalssatsningen/)

Rambøll (2012). Housing first - Muligheter og hindringer for implementering i Norge. Oslo, Rambøll.

Rappana Olsen, B. C. (2011). Om å vite best... sammen - brukervedvirkning i helse- og sosialsektoren. Velferdsstaten i endring. Norsk sosialpolitikk ved starten av et nytt århundre. M. A. Stamsø. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag AS: 144-176.

Regjeringen (2006). På vei til egen bolig. Strategi for å forebygge og bekjempe bostedsløshet: tilskudd, eksempler, samarbeid og deltakere.

Schiff, J. W, mfl. (2012). Housing First: Where is the Evidence?, Homeless Hub, University of Calgary, Social Work.

Skog Hansen, I. L. og S. Øverås (2007). Bolig for personer med psykisk lidelse og rusproblematikk. Under tak - mellom vegger: perspektiver på boligens betydning i velferdsstaten. E. Brodtkorb and M. Rugkåsa. Oslo, Gyldendal akademisk: 93-111.

Skog, O.J. (2006). Skam og skade: noen avvikssosiologiske temaer, Gyldendal Akademisk.

Slettebø, T., et al. (2012). "Brukernes erfaringer og syn på kollektiv brukervedvirkning." Fontene Forskning, Fellesorganisasjonen.

- Smith-Solbakken, M. og E. M. Tunglund (1997). Narkomiljøet: økonomi, kultur og avhengighet, Ad Notam Gyldendal.
- Snertingdal, M. I. (2014). Housing first i Norge - en kartlegging. Oslo: 68.
- Snoek, J. E. og K. Engedal (2008). Psykatri: kunnskap, forståelse, utfordringer, Akribe.
- Svae, A. (2015). LAR- systemet oppleves inhumant. Bergens Tidende. Bergen, Bergens Tidende.
- Söder, M. (1999). Specialpedagogisk forskning mellan det kliniska och det kontextuella. Bodø, Norges forskningsråd. **8**: 52.
- Sørvoll, J. (2011). Norsk boligpolitikk i forandring 1970-2010. Dokumentasjon og debatt., Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring: 333.
- Taksdal, A., mfl. (2006). "På randen av å bo." Erfart kunnskap om livet og flyttingene mellom psykiatri, rusomsorg, gater, hospitser og egne boliger.
- Tengland, P.-A. (2008). "Empowerment: A conceptual discussion." Health Care Analysis **16**(2): 77-96.
- Tesoriero, F. (2010). Community Development: Community-based alternatives in an age of globalisation, Pearson Australia.
- Thesen, J. (2001). "Being a Psychiatric Patient in the Community- reclassified as the Stigmatized" Other"." Scandinavian Journal of Public Health **29**(4): 248-255.
- Thyness, P. A. (1999). Sosialt arbeid, lokal organisering og selvhjelp: en innføring for helse-og sosialarbeidere, Tano Aschehoug.
- Thyness, P. A. (2004). Boligsosialt arbeid. Oslo, Kommuneforlaget.
- Torheim, Ø. and H. L. Åkernes (2015). Har delt ut over én million i narkobøter. Bergens Tidende. Bergen, Bergens Tidende.
- Tsemberis, S., mfl. (2004). "Housing first, Consumer Choice, and Harm Reduction for Homeless Individuals with a Dual Diagnosis." Journal Information **94**(4).
- Twelvetrees, A. (2002). Community work. London, Palgrave.
- Ulberg, L. (2004). Botilbud med oppfølging. Boligsosialt arbeid. P. A. Thyness. Oslo, Kommuneforlaget AS: 78-91.
- Ulfrstad, L.-M. (2007). Boligpolitikken og velferdsstaten. Under tak - mellom vegger. E. Brodtkorb and M. Rugkåsa. Oslo, Gyldendal Akademisk.
- Ulfrstad, L.-M. (2011). Velferd og bolig: om boligsosialt (sam-)arbeid. Oslo, Kommuneforl.

Vassenden, A., et al. (2012). Man må ha en plass å bo. En sosiologisk studie av vanskeligstilte i boligeierland. Boligen og velferdssamfunnet, Husbanken: 139.

Young, I. M. (1990). Justice and the Politics of Difference. New Jersey, Princeton University Press.

Økland, M. A. (2012). Samfunnsarbeid og boligsosialt arbeid: en erfaringsamling med fokus på strategier og virkemidler : for inspirasjon til videre teori- og metodeutvikling. Bergen, Fagbokforlaget

Aamodt, L. G. (2006). Bruker og brukervedvirkning. Uvanlige ord i en vanlig praksis? Sosialt arbeid. Refleksjoner om kunnskap og praksis. A. Røysum. Oslo, Fellesorganisasjonen (FO): 85-98.



## Vedlegg

- Vedlegg 1: Brosjyre om Housing first til aktuelle søkere
- Vedlegg 2: Godkjenning fra NSD
- Vedlegg 3: Informert samtykke Housing first teamet
- Vedlegg 4: Stikkord til intervju Housing first teamet
- Vedlegg 5: Informert samtykke deltakere i Housing first
- Vedlegg 6: Intervjuguide

## Vedlegg 1: Brosjyre om Housing first til aktuelle søkere

Er dette noe for deg, eller kjenner du noen som kan ha nytte av dette tilbudet? Ta gjerne kontakt.

**TELEFON**  
Nav Sosialtjeneste i Bergenhus 55 56 95 00  
Nav Sosialtjeneste i Åsane 55 56 70 50  
Prosjektleder: 40 92 09 27

**E-POST**  
housing.first@bergen.kommune.no

**ADRESSE**  
Bergen Kommune,  
att: Housing First,  
Postboks 7700,  
5020 Bergen



*Housing First* er et samarbeidsprosjekt med en foreløpig varighet på tre år. Prosjektet er støttet av ulike etater, blant annet Husbanken, Fylkesmannen i Hordaland og Helse Bergen. Det er forankret i Bergen kommune under Etat for Sosiale tjenester.

Månerket trykksak 241 000



### MÅLSETTING

- Rask stabilisering av den bostedsløse i permanent og egnet bolig
- Individuelt tilpasset støtte gjennom tverretattlig og tverrfaglig oppfølging
- Myndiggjøring av deltager gjennom valgfrihet og brukerstyring
- Ambulant og fleksibel oppfølging
- Oppfølging knyttet til deltaker
  - ikke til bolig



### MÅLGRUPPE

- Bostedsløse rusavhengige tjenestemottakere med behov for sosialfaglige tjenester og bistand i forhold til psykisk helse
- Mennesker som er bostedsløse, inkludert beboere med midlertidige botilbud
- Bostedsløse i avslutningsfase av fengselssoneing
- Utskrivningsklare bostedsløse pasienter fra rusbehandling eller psykisk helsevern
- Tjenestemottaker må kunne bo i egen bolig med ambulant oppfølging

### TILBUD

Helhetsorientert og tilpasset den enkeltes behov, for eksempel:

- Praktisk booppfølging
- Bistand til stabilisering av økonomi
- Bistand til å håndtere kontakt med offentlige myndigheter
- Bistand til kontakt med behandlingsapparatet



### BOLIGER

- Ordinære boligområder
- Private utleiere
- Kommunale boliger i borettslag eller sameier
  - Valgfriheten er knyttet til Åsane og Bergenhus



Taushetsplikt etter gjeldende regler og lover.

## Vedlegg 2: Godkjenning fra NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS  
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES



Harald Hårfagres gate 29  
N-5007 Bergen  
Norway  
Tel: +47-55 58 21 17  
Fax: +47-55 58 96 50  
nsd@nsd.uib.no  
www.nsd.uib.no  
Org nr. 985 321 884

Jan-Kåre Breivik  
Institutt for sosialfag og vernepleie Høgskolen i Bergen  
Postboks 7030  
5020 BERGEN

Vår dato: 02.12.2014

Vår ref: 40229 / 3 / M55

Deres dato:

Deres ref:

### TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 09.10.2014. Meldingen gjelder prosjektet:

40229	<i>Hva er empowerment i Housing first?</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Høgskolen i Bergen, ved institusjonens overste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Jan-Kåre Breivik</i>
Student	<i>Gunhild Meen</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 03.06.2015, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Marie Strand Schildmann

Kontaktperson: Marie Strand Schildmann tlf: 55 58 31 52

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Gunhild Meen peronieps@gmail.com

*Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.*

*Avdelingskontorer / District Offices:*

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no  
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrr@svarva@svt.ntnu.no  
TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@svt.uit.no



### Prosjektvurdering - Kommentar

---

Prosjektnr: 40229

Formålet med prosjektet er å undersøke hva empowerment er i Housing first, et prosjekt som skal gi bostedsløse mennesker med rusavhengighet bolig og tilpasset oppfølging. Hovedmålsettingen med tiltaket er økt livsmestring og at flest mulig skal beholde sin bolig. Brukerstyring står sentralt i prosjektet. Rapporter belyser kvaliteter ved modellen som har gitt gode resultater i form av samfunnsøkonomiske kostnadsbesparelser og økt livskvalitet hos deltakerne. Formålet med det innmeldte studentprosjektet er å undersøke hva deltakerne selv har gjort for at Housing first kan anses som en vellykket modell.

En vil belyse deltakernes empowerment i prosjektet gjennom kvalitative intervjuer med deltakerne og møtedeltakelse i prosjektet.

Utvalgene består av ansatte og deltakere i Housing first prosjektet, samt rusavhengige i egen bolig som mottar booppfølging gjennom NAV.

Forespørsel om deltakelse formidles til utvalgene via Housing first-prosjektet og NAV. Utvalgene informeres skriftlig og muntlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Informasjonsskriv mottatt den 21.11.2014 er godt utformet.

Det behandles sensitive personopplysninger om helseforhold, jf. personopplysningsloven § 2, punkt 8 c).

Personvernombudet legger til grunn at forsker etterfølger Høgskolen i Bergen sine interne rutiner for datasikkerhet. Dersom personopplysninger skal lagres på privat pc/mobile enheter, bør opplysningene krypteres tilstrekkelig.

Forventet prosjektslutt er 03.06.2015. Ifølge prosjektmeldingen skal innsamlede opplysninger da anonymiseres. Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjøres ved å:

- slette direkte personopplysninger (som navn/koblingsnøkkel)
- slette/omskrive indirekte personopplysninger (identifiserende sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. bosted/arbeidssted, alder og kjønn)
- slette lydopptak

## Vedlegg 3: Informert samtykke Housing first teamet

### Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

#### *”Hva er empowerment i Housing first?”*

#### **Bakgrunn og formål**

Jeg skal skrive en mastergradsoppgave i samfunnsarbeid ved Høgskolen i Bergen. Samfunnsarbeid handler i korte trekk om at folk handler aktivt for selv å endre sin livssituasjon.

Jeg har mottatt stipend fra Husbanken for å skrive om kommunens boligsosiale virkemidler. Housing first er et pågående prosjekt i Bergen kommune, som er initiert av Husbanken. Prosjektet handler om at mennesker med rusavhengighet skal få og beholde en bolig. Brukerstyring/ empowerment er viktige elementer både i Housing first og i samfunnsarbeid. Jeg er interessert i hva som ligger i brykerstyring. Hva gjør deltakerne i prosjektet *selv* for å skape seg et liv de selv ønsker. Problemstillingen til oppgaven er *Hva er empowerment i Housing first?*

Jeg har gitt dette skrevet til prosjektleder i Housing first som formidler denne informasjonen videre til deg. Du inviteres til å delta fordi du er ansatt i Housing first prosjektet, og kan fortelle meg hvordan du jobber for at deltakerne skal oppnå brukerstyring/ empowerment. Jeg er også interessert i dine observasjoner av/ og tanker om hvordan deltakerne aktivt handler for å skape seg det livet de selv ønsker.

#### **Hva innebærer deltakelse i studien?**

Deltakelse i studien innebærer at vi (du, de av dine kolleger som vil delta i studien og jeg) har en gruppesamtale omkring hva som ligger i brukerstyring og empowerment knyttet til Housing first. Samtalen vil bli tatt opp på lydbånd. Jeg kan også ta notater underveis i samtalen, dersom det heller er ønskelig.

#### **Hva skjer med informasjonen om deg?**

Alle opplysninger du gir meg vil bli behandlet konfidensielt. Det er kun min veileder og jeg selv som vil ha tilgang til personopplysninger du gir meg. Alle notater og lydopptak vil være låst inne i en skuff, der det kun er jeg som har tilgang til nøkkelen. Jeg vil anonymisere deg og kjennetegn ved deg, slik at du ikke vil bli gjenkjent når oppgaven publiseres.

Prosjektet skal etter planen avsluttes 3. Juni 2015. Da vil alt datamateriale jeg har samlet inn bli makulert og lydopptak vil bli slettet.

### **Frivillig deltakelse**

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil ingen opplysninger du har gitt meg bli brukt i oppgaven. Det får ikke innvirkning på ditt forhold til de som jobber i Housing first dersom du ikke vil delta i studien eller senere velger å trekke deg.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med meg (Gunhild Meen) på telefonnummer 924 38 504 eller Jan Kåre Breivik (veileder) 92433023

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

### **Samtykke til deltakelse i studien**

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

-----  
(Signert av ansatt i Housing first, dato)

## Vedlegg 4: Intervju Housing first teamet

### OM HOUSING FIRST I BERGEN

#### ORGANISERING OG ARBEIDSOPPGAVER:

1. Hvem jobber i Housing first teamet:
  - antall
  - kjønn
  - utdannelse
2. Hvordan er Housing first i Bergen organisert?
  - hvilken byrådsavdeling?
  - hvilken rolle spiller Husbanken og Helse Bergen?
3. Hvordan rekrutteres deltakerne?
  - Kriterier (kjønn, alder, ROP...)
  - Hvordan kommer dere i kontakt med aktuelle deltakere?
  - Hvordan velges de ut?
  - Er det noen som har sagt nei/ trukket seg?
  - Hva forventes av deltakerne?
  - kartlegging?
  - IP?
4. Fortell om hvordan dere har jobbet med bosetting av deltakerne.
  - valg av sted?
  - Praktiske oppgaver?
  - Økonomi?
  - Kontakt med huseiere?
5. Fortell om en "vanlig" arbeidsdag?
  - Hva er hovedmålsettingen dere jobber etter?
  - Hvordan jobber dere for å oppnå dette?
  - Hvordan jobber dere med deltakerne etter at de er bosatt?
  - Samarbeid med deltakerne( respekt, varme og medfølelse)?
  - Hvordan samarbeider dere innad i teamet?
  - utfordringer?
6. Hvem samarbeider dere med? Hvordan samarbeider dere?
7. Hvilke ulikheter er det mellom HF i Bergen og den originale metoden?
8. Er det noe dere vil tilføye?

## RECOVERYORIENTERING/ MYNDIGGJØRING/ EMPOWERMENT

Hva ligger i begrepene:

- Recovery
- Myndiggjøring
- Empowerment

Hvilke av disse tilnærmingene ligger nærmest metodikken innenfor Housing first?

## OM DELTAKERNE:

Hva betyr bolig for deltakerne i HF?

Hvilke endringer har skjedd i livene deres etter å ha blitt med i prosjektet?

Hvilke utfordringer møter de på i forbindelse med å bo i egen bolig?

Hvordan håndterer deltakerne disse?

Hva gjør deltakerne selv for å trives?

Hva legger dere i å ha en stabil livsstil?

Hva legger dere i ordet verdighet?



## Vedlegg 5: Informert samtykke deltakere

### Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

#### *”Hva er empowerment i Housing first?”*

#### **Bakgrunn og formål**

Jeg skal skrive en mastergradsoppgave i samfunnsarbeid ved Høgskolen i Bergen. Samfunnsarbeid handler i korte trekk om at folk handler aktivt for selv å endre sin livssituasjon.

Jeg har mottatt stipend fra Husbanken for å skrive om kommunens boligsosiale virkemidler. Housing first er et pågående prosjekt i Bergen kommune, som er initiert av Husbanken. Prosjektet handler om at mennesker med rusavhengighet skal få og beholde en bolig. Brukerstyring/ empowerment er viktige elementer både i Housing first og i samfunnsarbeid. Jeg er interessert i hva som ligger i brukerstyring. Hva gjør deltakerne i prosjektet *selv* for å skape seg et liv de selv ønsker. Problemstillingen til oppgaven er *Hva er empowerment i Housing first?*

Jeg har gitt dette skrevet til de ansatte i Housing first, som formidler informasjonen videre til deg. Du inviteres til å delta fordi du er deltaker i Housing first prosjektet, og kan fortelle meg hvordan du ønsker at ditt liv skal se ut, og hva du selv gjør for å oppnå dette.

#### **Hva innebærer deltakelse i studien?**

Deltakelse i studien innebærer at du og jeg har en samtale omkring dine erfaringer med å flytte inn i egen bolig. Jeg vil spørre deg om hvordan situasjonen var før du fikk bolig og hvilke endringer du har sett i livet ditt etter at du flyttet inn. Jeg er interessert i å lære om hva du konkret *gjør/ har gjort* i din hverdag for å oppnå det du ser på som et godt liv. Samtalen vil bli tatt opp på lydbånd. Jeg kan også ta notater underveis i samtalen, dersom du heller ønsker det.

#### **Hva skjer med informasjonen om deg?**

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Det er kun min veileder og jeg selv som vil ha tilgang til personopplysninger du gir meg. Alle notater og lydopptak vil være låst inne i en skuff, der det kun er jeg som har tilgang til nøkkelen. Jeg vil anonymisere deg og kjennetegn ved deg, slik at du ikke vil bli gjenkjent når oppgaven publiseres.

Prosjektet skal etter planen avsluttes 3. Juni 2015. Da vil alt datamateriale jeg har samlet inn bli makulert og lydopptak vil bli slettet.

### **Frivillig deltakelse**

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn.

Dersom du trekker deg, vil ingen opplysninger du har gitt meg bli brukt i oppgaven.

Det får ikke innvirkning på ditt forhold til de som jobber i Housing first dersom du ikke vil delta i studien eller senere velger å trekke deg.

Dersom du ønsker å delta, har spørsmål eller vil vite mer om hva det innebærer å delta, ta kontakt med meg for en uforpliktende samtale (Gunhild Meen) på telefonnummer 924 38 504. Hvis du heller ønsker det kan de ansatte i Housing first gi meg din kontaktinformasjon, så tar jeg kontakt med deg.

Spørsmål om studien kan og stilles til Jan Kåre Breivik (min veileder) 92433023.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

### **Samtykke til deltakelse i studien**

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

-----  
(Signert av prosjektdeltaker, dato)

## Vedlegg 6: Intervjuguide

### Intervjuguide til mastergradsoppgave:

#### Hvordan kommer empowerment til uttrykk i Housing first?

##### Forberedelser:

- Finne samtalepartnere som har vært deltakere i prosjektet en stund, eventuelt andre i målgruppen som har egen bolig og mottar bo-oppfølging.
- Gi kort informasjon om mitt prosjekt til aktuelle samtalepartnere.
- Få muntlig informert samtykke.
- Avtale tid og sted for samtale.

##### Presentasjon av prosjektet:

- Grundigere informasjon om prosjektet: Om samfunnsarbeid. Om hvorfor har jeg valgt dette prosjektet. Om hva jeg ønsker å finne ut av. Om hvordan jeg tenker at de valgte informantene kan hjelpe meg. Om hva oppgaven skal brukes til (Høgskolen, Husbanken, Uni Rokkansenteret).
- Minne om hva det vil si å bidra som informant. Signering av samtykke.
- Informere om hvordan jeg har lagt opp intervjuet/ samtalen. Si noe om hvor lang tid jeg tenker vi skal snakke sammen. Informere om at samtalen tas opp på lydbånd.
- Informere om taushetsplikten og at samtykket kan trekkes når som helst.
- Åpne opp for spørsmål.

##### Intervjuguide for samtale:

###### - Bakgrunn:

- Fortell litt om deg selv.
- Familie, venner, tilknytning til rusmiljøet, andre fellesskap o.l.
- Interesser, ressurser (Hva er du flink til? Hvordan bruker du disse egenskapene i det daglige).

**- For bolig:**

- Fortell om din situasjon før du fikk bolig: (Hvor lenge, hvordan har du klart deg uten bolig?)
- Fortell om de ulike måtene du har bodd på.
- Hvilke erfaringer fra denne tiden har vært nyttige etter at du fikk bolig?
- Fortell om en vanskelig opplevelse fra denne tiden, og hvordan du håndterte disse?
- Husker du noen gode opplevelser fra denne tiden?

**- Nåværende situasjon:**

- Fortell om din nåværende bolig/ nabolag.
- Hva betyr en bolig for deg?
- Hvilke utfordringer møter du på i forbindelse med å bo slik du gjør nå?
- Hvordan håndterer du disse?
- Hvorfor trives du/ trives ikke?
- Hva kan du selv gjøre for å trives?
- Hva legger du i å ha en stabil livsstil.
- Hva legger du i ordet verdighet?

**- Tanker om Housing First/ bo-oppfølging:**

- Hvordan ble du med i prosjektet/ eventuelt hvorfor mottar du bo-oppfølging?
- Fortell om en vanlig dag for deg? Hva bidrar HF- teamet/ bo-oppfølgingstjenesten med? Hva gjør du selv?
- Ønsker du å endre situasjonen din slik den er i dag? Hvorfor/ hvorfor ikke? Hva kan du selv bidra med?
- Hva legger du i ordet myndiggjøring/ selvbestemmelse? Opplever du deg selv som myndiggjort? Hvorfor/ hvorfor ikke, gi eksempler?
- Hvordan ser du på din rolle i ditt nærmiljø? Eventuelt i andre miljø?
- Hvordan ser du på dine muligheter i det miljøet du bor i? Eventuelt i andre miljø du føler sterkere tilknytning til?

**- Tanker om fremtiden:**

- Beskriv drømmeboligen.
- Hvordan ønsker du at livet er om 5 år?
- Hvordan ser du på din rolle for å nå dette målet, og hvordan ville du gått frem for å oppnå dette målet?
- Er det noe du vil tilføye?